

ac B. Hugoni abbati dicatarum, subministravit quædam capita quæ in utrisque et Cluniacensi et Camuzatii codicibus desiderabantur, nimirum capita 13, 14 et 15. Bernardi autem præfationis pericopen, ne tota pereat, hoc loco subtexere, Lectori, opinor, haud erit ingratum, vel a propositum alienum. Sic autem exorditur Bernardus :

*Reverendissimo atque totius religionis præcipuo domno HUGONI abbati. Frater BERNARDUS filiorum ejus ultimus quidquid esse, dici et cogitari potest excellentius.*

« Quoniam, Pater religiosissime, loci Cluniacensis viam universæ carnis paulatim ingredientibus, ac novitiis succedentibus, quædam de consuetudinibus sæpissime oriebantur controversiæ, diversis diversa sentientibus, ita ut plerumque novitii hæc audientes, incertiores de capitulo discederent quam accessissent, operæ pretium judicavi, si vestra mihi auctoritas inperaret, ut cum quanta possem diligentia ipsam veritatem investigarem, et sive ex his quæ scripta reperirem, sive ex his quæ didiceram vel discere possem, sententias veriores atque discretiores, quibus videlicet probabiliores et melius ordinem scientes personæ testimonium darent, in unum volumen redigerem; sicque æquitatem consideratam, litteris diligentius annotatam posteris derelinquerem. Hoc itaque opusculo pro meæ parvitatibus modulo a vobis accepta jussione implet, quasi rivulus ad fontem recurro, Vestræque Excellentiæ quod ex ejus plenitudine hausi represento, etc. Tantum restat ut vestra mihi succurrat oratio, quatinus sequi possim quod in vobis laudo, et viam quam monstratis, quamque describere jussistis, tenere sufficiam ad salutem meam et gloriam vestram. Obsecro autem fratres nostros ne dedignentur ex ligneo vase potum veritatis sumere, neque propter fistulam plumbeam, per quam fluit, aquam frigidam claramque despiciant, si eos sitire contingat, ut sciant quibus sententiis inniti debeant, ut a sanctorum Consuetudinum tramite non recedant. Omnipotens Deus, in cujus manu consistit omnis profectus loci Cluniacensis, conservet sanctum caput vestrum nobis incolume, ut videatis filios filiorum vestrorum, longoque tempore mundo præbeatis solatium. »

Hactenus Bernardi Præfatio, qui æqualis exstitit Udalrici, eodemque conscripsit tempore Consuetudines, ut conjicere licet, quo et ipse Udalricus. Cur porro Udalrici potius quam Bernardi collectionem ediderimus, ratio in promptu est, nimirum ob nominis claritatem Udalrici; quodque comptiore stilo ac meliori ordine, dialogis scilicet, digestam ejus collectionem judicaverimus: qui scribendi modus, cum de asceticis rebus ritibusque præsertim agitur, faciliori via animum instruit suadetque.

# ANTIQUIORES CONSUECUDINES CLUNIACENSIS MONASTERII COLLECTORE UDALRICO MONACHO BENEDICTINO

(ACHERII *Spicil.* tom. I, pag. 641.)

## EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Domino reverendissimo ac piissimo Patri WIL-  
LELMO, Hirsaugiensi abbati, sanctoque fratrum colle-  
legio sibi subjecto, frater WLDALRICUS Cluniacensis  
Ecclesiæ qualiscunque monachus, in Domino salu-  
tem, et ipsius celerrimam benedictionem, et hic et  
in futuro.

Quotidie meminisse cum personæ tum Ecclesiæ  
tuæ, Pater dilectissime, revera ita venit in usum  
humilitati meæ, ut jam tam usus quam affectus non pa-  
tiatur ut ullo die omittatur. Accedit aliquoties admo-  
dum grata et jocunda memoria pollicitationis tuæ  
de cavendo ingenio quorundam hominum sæcularium,  
qui nimirum, non magnopere curantes de  
alio quam de hac sola temporali vita, postquam  
domum habuerint, ut dicam, plenam filiorum et  
filiarum, aut si quis eorundem claudus erit aut  
mancus, surdaster aut cæcus, gibbosus aut leprosus,  
vel aliud quid hujusmodi quod eum aliquo modo sæ-  
culo facit minus acceptum, hunc quidem impensis-  
simo voto ut monachus fiat offerunt Deo, quanquam  
plane non propter Deum, sed propter hoc tantum

A ut seipsos expediant ab eis educandis et pascendis,  
vel aliis suis liberis possit esse magis consultum.  
Ergo ut taceam de his qui non carent sanitate cor-  
porali et membrorum integritate, ab his ipsis qui  
sunt ita semihomines vel ita semivivi, qualia sæpius  
experti sumus perpetrari. Si expediret, in promptu  
est talem nominare quem ad habitum sanctitatis  
non alia sanctitas quam sola strumæ contumelia  
traxit, et talem quem non nisi pes . . . a quorum  
utroque vobis etiam testibus parum boni processit  
exempli; quanto minus ab illis qui bonæ sunt vale-  
tudinibus, ubicunque tanti sunt congregati, tantæque  
potentiæ, ut habitudo monasterii sit in illorum  
manu? Equidem quæ ibi sit vita, qui vigor disci-  
plinæ regularis, omnes sciunt, quicunque sciunt id  
B genus monachorum ibi regnare. Adeo tritum est et  
usitatum, si qua districtio hujus spiritualis militiæ  
inter has nostrorum temporum sæces esse potest,  
non esse, nisi ubi major est numerus et auctoritas  
major illorum qui non ætate lasciva, nec imperio  
parentum, sed sponte sua, et majoris ætatis, solo

Christo imperante, ad ejus se obsequium rebus sæculi abdicatis contulerunt.

Quod prudentia tua perpendens, quanquam ipse nutritus sis in monasterio, et per vices eveniat ut flos liliorum de spinarum medio emergat, tamen nil adeo curans quam quod facit ad cautionem et meram religionis soliditatem, per misericordiam Dei hanc monasterii tui legem promulgasti, ut opus sit præfatis sæcularibus alium sibi nidum providere ubi reponant pullos suos abortivos, velut exhæreditatos. Deo vidente hic nihil ulterius obtinebit illud eis familiare ingenium, ut, sicut ait propheta, ova aspidum, et quod confotum erumpit in regulum (*Isai. lix*), ingerant et committant piis et Deo dicatis animabus, eis quidem tanquam ancillis suis et nutricibus abutentes. De qua re sentiat quisque quod voluerit; ego autem certus sum illam te radicem funditus extirpasse, ex qua sola præcipue omnia sunt monasteria destructa quæ destructa sunt vel in Teutonica vel in Romana lingua.

Unde, ut fatear quod verum est, quia te vidi ea piæ sollicitudinis prærogativa cautum, et studiosum disciplinæ regularis, quanquam, si bene tibi voluerim, nihil ulterius quod aliquid valeat possim, tamen solo excepto, ut dignum est, cujus sum professus revera nomen, alius quisquam tui nominis et officii, cui magis possit a parvitate mea modis omnibus et faveri et deferri; nam et alia sunt adhuc quæ non immerito plurimum et te et hanc domum Dei commendant. Primum, quia infirmiores sexum, quod prius non erat, de habitatione vestra longius remotum exclusistis, vel in obsequio quotidiano tales famulos habere meruistis qui ex liberis ingenibus ultro se humiliantes, vobisque servientes, non aliam vitam quam illam quæ est cælestis et perpetua expectant. De quibus tamen unum, quod si benevolentia vestra videretur, in proximo mutari vellem. Vellem utique ut non amplius permitterentur extra claustrum commorari; daretis eis habitum nostrum. Et quia non ad hoc valent ut sint lectores vel cantores cum litteratis, ulmi vivæ vivas quoque vites, juxta quadamtenus dictum est, portarent, ut eodem modo quo huc usque serviendo litteratis, litteratorum mercedem consequerentur. Nam si Benedicto videbatur ut fratres vicissim coquinæ munus obirent; munus hoc quoque apud sanctos Patres invenitur, quod semel ingressi coquinam de cætero in eadem obedientia perduraverunt. At si quis fratrum fortassis, talem non habens fidem ut montes transferat (*I Cor. xii*), causatur non esse vobis tantas opes ut tantos monachos expediat aggregare, videte quid Deus faciat de quodam nostro Gerardo, nato quidem de talibus parentibus qui non erant quammaximæ nobilitatis, de litteris quoque non adeo imbuto ut non multi sint illo doctiores; sed hujus fidei hominem non cognosco. Nec æstimaverim facile posse contingere majus miraculum, quam quod Deus per illum jugiter operatur. Nondum est annus trigesimus, ex quo in ipso pago na-

ativitatis suæ fundans cellam ædificavit appellatam nomine Sanctæ Mariæ ad Charitatem, quia, cum sit in via publica, nullus mortalium transit, qui de industria unquam dissimuletur, et non potius experiatur illud Gregorianum, quod hospites non solum sunt invitandi, sed etiam trahendi (*Græc. homil. iii, in Evang.*). In claustrum autem ad præsens nunquam contingit ut non aliquanti super centum fratres quotidie inveniantur. *Infra* pene quadriennium non erat opportunum domno abbati ut inviseret eandem cellam. Hoc anno venit, et uno die LV novitiis habitum nostrum vel benedictionem dedit, quanquam prior singulis annis ad memoriam sanctorum apostolorum pro benedictione quantos potuit misisset. Qui etiam ea vice qua domnum abbatem invitavit, quam parum frumenta habuerit, et tamen per . . . septimanas quanta liberalitate ministraverit, non modo nobis, sed etiam cunctis interim supervenientibus, et ad domni abbatis audientiam, quasi ad quoddam spectaculum, undique confluentibus, si claritati vestrae pro re gesta enarravero, quantumlibet fidem mihi habeatis, tamen nescio si hoc totum bene credere valeatis. Hoc autem certe nequaquam mentior, quia, quantum de utroque loco accepi. . . abbatia possessiones, solis vineis exceptis, duplo scilicet ampliores. Sed D. G. est talis homo, qui, si opus esse viderit, minime veretur usque ad tria vel quatuor millia solidorum mutuari. Et divina clementia qui fieri posset ut unquam desereret de se præsumptum, quæ iterum plane corvos mittit ad Eliam temporalis vitæ subsidium ministrantes? (*III Reg. xvii.*) Quid enim Francigenas aliud dixerim cum sint tam inquieti, raptores et de candore virtutum nihil habentes; inter quos tamen sunt tales aliquando qui fidei Dei servo tanta largiuntur, ut in parvissimo tempore quidquid debet resolvat. Cui etiam hoc est familiare, et quasi pro ludo, ut optet nunquam sibi contingere multum abundare de divitiis hujus mundi. Quod si comes et defensor loci vestri sciret vos tanti debitores, non æstimo ut aliquo modo aunderet vobis importunus esse, et, accedente piæ et religiosæ conjugis suggestionem, si nihil daret vobis, nihil etiam acciperet. Absit autem ut quisquam credat Deum esse localem, ut quod facit in Francia non etiam facere possit in territorio Spirensi! Tantum ejus misericordia sit vobiscum, ut ipse qui probat renes et corda hic etiam videat ea sibi simplicitate et non minore studio ad ejus voluntatem et præcepta obaudiri.

Quod parvitati meæ injunxistis, de hoc videre potestis me non fuisse negligentem; habetis enim consuetudines monasterii nostri, quas collectas utcunque notavi, quantum ego scire potui et recordari. Quibus semel visis, si postea schedas deponitis et de cætero non curabitis, ad quid tunc tantum mihi laboris imposuistis? Quod ne tacerem, ad hoc me compulit aliorum negligentia, quos in primis multum curiosos ad ultimum ita fecisse cognovi. Pleraque sunt, quæ propter consequentiam dixi, de

quibus non est necesse ut mentio fiat in conventu fratrum. De his autem de quibus ædificari possunt animæ et incrementa fieri meritorum, de his tu, Pater, habebis cum fratribus collationem. Perpendant suas antiquas consuetudines, perpendant tuas, cum quibus te nutriri contigit; perpendant et istas, et de omnibus quæ meliora videntur, de his fiat unum corpus quod de cætero teneatur. Et si hoc volueris esse ratum, expedit ut communi fratrum consensu præveniatur, ne quod inde . . . aut aliquid non bonæ voluntatis possit oriri. Et quia Deus imperavit domino P. qui moratur modo nobiscum, non est abs re virum hujus scientiæ, hujusque religionis, huic negotio interesse, et, si ego adessem, meum quoque nomen non paterer omnia [f., omnino] celari, quavis adhuc neophytus esse videar.

Memineris autem quod in ipsis verbis quæ notavi, nos duos ita feci colloquentes, quia, si recolis, multa sumus ad invicem inde locuti. Et si quid videor addidisse, hoc quoque non nisi os tuum et tua lingua edidit, quia non modo lingua nostra, sed totus ego sum tuus, ut non dicam quod Christus ita nos fœderavit in unitate Spiritus, in uno corpore, quod est Ecclesia, sub uno capite, quod est ipse. Verum persona mea cum sit tenuis et obscura, nomen

A barbarum, stylus agrestis, indignum mihi videbatur ut hujusmodi nominis unquam meminissem, aut ullam præfationem, ut moris est, prætitularem. Quamvis tres sint partes ipsius qualiscunque collectanei, quibus singulis clausulas aliquas, quæ præcipuum simulant, præmisi, propter te maxime, aliosque fratres nostros, in quibus bona quæ vidi exempla libenter reticere non potui.

Pars autem prima est de opere divino, et quod maxime fit in Ecclesia per annum universum; secunda, de eruditione novitiorum; tertia, de obedientiis, quibus et ultima obedientia est subjuncta, qua quisque fratrum ab hoc sæculo migraturus vocatur ad Christum.

B Sola capitula singularum sententiarum curavi prænotare propter utilitatem legentium, ut facilius quod quisque voluerit, possit invenire. Sanctam Christi familiam, cui præesse videris, plurimum saluto, et non, ut fertur, in via, sed vere voto et desiderio salutis æternæ, quam eis fidelissime opto. Specialiter autem speciales quoque necessarios parvitas meæ, scilicet dom. et mag. A. dom. S. dom. O. dom. G. et adhuc tyronem Christi dom. E. Gratia Dei omnipotentis sit cum omnibus vobis. Amen.

## INDEX CAPITUM.

### INCIPIUNT CAPITA LIBELLI PRIMI.

- CAP. I. De eo, quomodo Testamentum legatur utrumque.  
 II. De nocturnis et horis omnibus regularibus; si quid eis plus sit additum quam quod S. statuit Benedictus.  
 III. De psalmodia quæ solet dici post regulares horas.  
 IV. De eo, quibus ex causis, et quomodo per vices psalmodia minuat.  
 V. De collectis et versiculis quæ psalmodiam sequuntur, et quantitate letaniæ.  
 VI. De missarum solemnibus, et 1 de majore Missa in privatis diebus.  
 VII. De missa pro defunctis.  
 VIII. De majore missa in Dominicis diebus.  
 IX. Item de matutinali missa in Dominicis diebus.  
 X. De processione Dominicali.  
 XI. De diversitate solemnitatum  
 XII. De Cæna Domini.  
 XIII. De Parasceve.  
 XIV. De Sabbato sancto.  
 XV. De ipsa nocte vel die Dominicæ Resurrectionis.  
 XVI. De feria 2, et diebus aliis majoris septimanæ.  
 XVII. De octavo die Paschæ, et quomodo ad omnes horas cantetur Alleluia.  
 XVIII. De illa feria 2, post octavas Paschæ, et quod tunc nonnullæ consuetudines inchoantur.

- C CAP. XIX. De tertia septimana post Pascha, et de cæteris usque ad Ascensionem Domini.  
 XX. De festivitibus sanctorum quæ eveniunt a Pascha usque ad Pentecosten.  
 XXI. De Rogationibus.  
 XXII. De Ascensione Domini.  
 XXIII. De vigilia Pentecostes.  
 XXIV. De ipso die, et ea quæ sequitur septimana.  
 XXV. De octavo die Pentecostes.  
 XXVI. De septimana sequente post octavas.  
 XXVII. De jejuniis Quatuor Temporum in mense Junio.  
 XXVIII. De festis SS. post Pentecosten venientibus.  
 XXIX. De jejuniis quæ debent fieri in æstate feria 4 et 6.  
 D XXX. De opere manuum.  
 XXXI. De Dominica 3 post Pentecosten et septimana.  
 XXXII. De Nativitate S. Joannis Baptistæ.  
 XXXIII. De Natali SS. apost. Petri et Pauli.  
 XXXIV. De Translatione S. Benedicti.  
 XXXV. De benedictione uvarum et aliorum fructuum.  
 XXXVI. De Assumptione S. Mariæ.  
 XXXVII. De eo, quid cantetur in Septembri.  
 XXXVIII. De Exaltatione S. crucis.  
 XXXIX. De eo quod ab Idibus Septembris semel comeditur.  
 XL. De consuetudinibus quæ incipiunt a Kalendis Octobris usque ad Kalendas Novembris.  
 XLI. De consuetudinibus in Novembri.

- CAP. XLII. De festiuitate Omnium SS. et recodatione omnium fidelium defunctorum.  
 XLIII. De festiuitate S. Martini, et consuetudinibus quæ tunc inchoantur.  
 XLIV. De Adventu Domini.  
 XLV. De septimana jejunii Quatuor Temporum.  
 XLVI. De vigilia, et de die Natalis Domini.  
 XLVII. De octauis Natalis Domini, et Epiphania.  
 XLVIII. De Purificatione sanctæ Mariæ.  
 XLIX. De Septuagesima, et Quinquagesima.  
 L. De Capite jejunii et Quadragesima.  
 LI. De diebus Dominicis Quadragesimæ.  
 LII. De secunda seria Quadragesimæ.  
 LIII. De jejuniis Quatuor Temporum in mense Martio.  
 LIV. De Passione Domini; et Ramis Palmarum.  
 LV. De festiuitatibus quæ in Quadragesima eveniunt. B

INCIPIUNT CAPITA LIBELLI SECUNDI.

- CAP. I. De diversitate novitiorum.  
 II. Quomodo se habeant in cella novitiorum.  
 III. De silentio, et in quibus officinis.  
 IV. De signis loquendi.  
 V. Quomodo se frater levet ad nocturnos.  
 VI. De excessibus pro quibus in capitulo veniam petit.  
 VII. Quomodo se habeat ad horas regulares.  
 VIII. Quomodo laternam ligneam portare debeat ad nocturnos.  
 IX. Qua disciplina re collocatus jaceat in lecto.  
 X. Quomodo surgat mane, vel quid statim faciat.  
 XI. Quomodo sedeat vel incedat.  
 XII. Quomodo veniat ad confessionem.  
 XIII. Quomodo vel quando pannos suos induat.  
 XIV. Si coctus qua hora coctionem suam videat.  
 XV. Quomodo pannos suos lavet.  
 XVI. Quomodo de regulari hora non exeat nisi pro inevitabili necessitate.  
 XVII. Quomodo se preparat ad capitulum, vel quid faciat si est sibi conscius ullius.  
 XVIII. De culpa leviore.  
 XIX. Ubi cunque steterit, quomodo stare debeat.  
 XX. De his quæ non licet facere nisi ad horam loquendi.  
 XXI. De minutione sanguinis.  
 XXII. Qua disciplina in ecclesia maneat ad solemnias missarum.  
 XXIII. Qua disciplina maneat in refectorio.  
 XXIV. De habitatione sua et post prandium, et post cœnam.  
 XXV. Qua disciplina se post completorium est collocaturus.  
 XXVI. De confessione, et petitione novitiorum.  
 XXVII. De benedictione novitiorum.  
 XXVIII. De habitatione illorum in illo triduo post benedictionem.

- CAP. XXIX. De hebdomadario cantore, et de eo qui notatus est ad invitatorium, vel ad aliquam lectionem, vel atquod responsorium.  
 XXX. De sacerdote hebdomadario.  
 XXXI. De subdiacono, et de cantoribus gradualis vel alleluia, et tractus.  
 XXXII. De diacono.  
 XXXIII. De servitoribus ecclesiæ, et de his quos appellamus ministros altar s.  
 XXXIV. De lectore ad mensam.  
 XXXV. De cocis.  
 XXXVI. De utensilibus coquinæ.  
 XXXVII. De his qui faciunt mandatum.

INCIPIUNT CAPITA LIBELLI TERTII.

Præfatio de electione speciali, et ordinatione domni Hugonis abbatis. B

- CAP. I. De electione abbatis.  
 II. De generali officio domni abbatis.  
 III. De culpa graviore, et de aliis generibus culparum.  
 IV. De priore majore.  
 V. De decanis qui sunt villarum provisores.  
 VI. De claustrali priore.  
 VII. De circatoribus.  
 VIII. De pueris, et eorum magistris.  
 IX. De custodia juvenum.  
 X. De præcentore et armario.  
 XI. De camerario.  
 XII. De apocrisario.  
 XIII. De corporalibus abluendis.  
 XIV. De reliquiis sanctorum quomodo prosequantur, sive recipiantur. C  
 XV. De rasura fratrum.  
 XVI. De balneis fratrum.  
 XVII. De cellerario.  
 XVIII. De custode vini.  
 XIX. De hortulano.  
 XX. De refectoriario.  
 XXI. De custode hospitii.  
 XXII. De stabulario.  
 XXIII. De elemosynario.  
 XXIV. De infirmario.  
 XXV. De famulis ad domum infirmorum pertinentibus.  
 XXVI. De infirmis.  
 XXVII. De unctione cujuscunque fratris.  
 XXVIII. Quid agendum est in fine exitus.  
 XXIX. Si quis obierit in aliqua cella.  
 XXX. Quid agatur pro quolibet fratre in singulis obedientiis.  
 XXXI. De obitu domni abbatis.  
 XXXII. De eo qui in Quadragesima obierit, et in 12 lectionibus est sepeliendus.

## PROCEMIUM.

*Occasionem scribendarum consuetudinum refert auctor.*

Ante hos dies senior noster dominus abbas humilitatem meam in Germaniam direxit, propter quid non multum interest modo referre; quod ad rem pertinet, per hanc occasionem diverti ad virum venerabilem dominum Willelmum abbatem, cujus monasterium situm est in pago Spirensi et in Silva cognomento Nigra. Isdem autem Pater, ut erat a puero notus et amicissimus, me videns lætabundus collegit; et alter mihi Cleophas (*Luc. xxiv*) alio tendentem, tamen aliquantos dies secum manere coegit. Interim erat ei mecum sermo assiduus, imo, quantum fieri potuit, pene continuus, de consuetudinibus Ecclesiæ nostræ, de quibus nimirum sic orsus est loqui: Ecclesia vestra, dilectissime, per misericordiam Dei non parvam in nostris partibus opinionem religionis obtinuit, nec aliud æstimatur a nobis eam quod in his locis quæ ad nostram nocturnam

A pertingere potuerunt, non sit ei similis in vita et disciplina regulari; unde non parum facis ad votum nostrum, si qua te referente meremur audire de usibus et institutis majorum vestrorum. Quæ etiamsi non geruntur a nobis, tamen hoc ipsum ad humilitatem ædificat, si nos non latet ita vos vivere et conversari, ut nostra infirmitas aut noluerit aut nequiverit. Ad quod ego: panem, inquam, vestrum sum commessurus, dignum est etiam ut interim voluntati vestræ obedire non sim imparatus. Sed qui est in loco tali pro diversitate linguæ quasi barbarus, nec a pueritia nutritus non facile fieri potest ut ita sciat omnia sicut ille qui est indigena, et qui ab infantia inter talia crevit; ideoque non est mirum si et ego non multum scio de hujusmodi, qui pene usque ad tricesimum ætatis nostræ annum non nisi de rebus sæculi magnopere curavi. Tamen quantum est quod scio, id ipsum referam non invitus. Ergo vide de quo volueris primum interrogare.

## LIBER PRIMUS.

### CAPUT PRIMUM.

*Quomodo Testamentum legatur utrumque.*

*Interrogatio.* Audio lectiones vestras in hieme et in privatis noctibus multum esse prolixas. Si videtur, simul et semel edissere quomodo non modo in hieme, sed etiam in æstate Testamentum legatur utrumque.

*Responsio.* Ut incipiam de librorum omnium antiquissimo, id est Octateuchæ, hic liber, ut mos est generalis, et in aliis Ecclesiis et Septuagesima ponitur ad legendum. In ipsa Dominica fiunt lectiones satis breves, præter ad primam lectionem, prologus ille *Desiderii mei* expenditur totus. Per sequentes noctes ita protenduntur ut in illa una septimana *Genesis* perlegatur, et in ecclesia tantum. In Sexagesima *Exodus* inchoatur, et simul cum aliis voluminibus quæ leguntur, legitur utrumque et in ecclesia, et in refectorio, ita ut ubi lectionis terminus fuerit lectæ, ibi semper initium fiat legendæ die sequenti, et si non ante, tamen intrante Quadragesima ex toto perlegitur Octateuchus; ex quo tamen ad Dominicas sunt lectiones exceptæ. In aliis noctibus Quadragesimæ legitur expositio S. Augustini super Psalterium, et maxime super cantica graduum; et sicut noctes tunc magis ac magis corripuntur, ita quoque lectiones. Cavendum tamen est ne aliquando fiant ita breves ut ille frater, qui circum facit cum absconsa, non possit per totum eorum et extra circuisse, exploraturus scilicet si quis forte obdormierit inter legendum. In Passione Domini legitur *Jeremias* propheta, cujus rursus pro-

logus erit ad primam lectionem. Legitur autem in ecclesia tantum, et ita ut ante Cœnam Domini finiatur usque ad *Lamentationes*. In octavis Paschæ leguntur *Actus apostolorum*, et tantum per unam septimanam, de quibus pro noctium brevitate fieri non potest ut multum legatur. Postea per duas septimanas *Apocalypsis* et *Epistolæ canonicæ* usque ad Ascensionem Domini. Ponuntur iterum *Actus apostolorum*, iterumque leguntur quasi non amplius inchoati a capite usque ad Pentecosten. Non minus tamen hæc ipsa volumina ex toto continuatim in refectorio leguntur; sicut etiam tempore suo liber Regum, liber Salomonis, liber Job, Tobix, Judith, Esther, Esdræ, et liber Machabæorum; qui leguntur omnes in refectorio tantum, in ecclesia minime, nisi quantum de eis ad quamlibet Dominicam est breviter excerptum. A Kalendis Novembris repetuntur ad privatas noctes lectiones. Ponitur Ezechiel propheta, in ecclesia tantum legendus, et finitur ex more ante festivitatem S. Martini; cujus etsi octavas cantu, et aliis solemnibus celebramus, tamen prophetice lectiones non mutantur, nec etiam in aliis octavis, nisi fiant duodecim lectiones. Ponitur Daniel propheta, et duodecim prophetæ, et non sufficiunt, nisi novissimo adjungatur de homiliis beati Gregorii papæ super Ezechielem. In Adventu Domini propheta ponitur Isaias; de quo dum quærerem et ad certum scire vellem quot noctibus et ipse perlegeretur ex more, non potui audire ab aliquo, nisi dicam quod meipsum vidisse memini et audisse; me quidem audiente aliquando sex privatis noctibus perlegebatur.

Quem sequuntur epistolæ Leonis papæ de incarnatione Domini, et alii sermones sanctorum Patrum, et maxime sancti Augustini. Apostolus ponitur in illa Dominica quæ prima occurrit post Natale Innocentium; si tamen in ipsa non est Circumcisio Domini, vel Depositio domini Odilonis. De quo id ipsum dicere possum quod et supra de propheta; nam diversi diversa sentiunt; sed ut ego rursus hoc perhibeam quod et ipse vidi, talis Epistola qualis est ab Romanos, in duabus privatis noctibus tota legebatur. Et cum quidam frater, qui lectiones terminaverat, terminasset breviores, prohibitus est in capitulo a senioribus nostris. Si autem contigerit ut finiatur Apostolus ante Septuagesimam, legitur expositio Joannis Chrysostomi super Epistolam ad Hebræos. Ecce circulum anni quodammodo circui; si placet, ultra promoveamus.

### CAPUT II.

*De nocturnis et omnibus horis regularibus; si quid eis plus sit additum quam quod Sanctus constituit Benedictus.*

*Interrogatio.* Soletis amplius quid intexere nocturnis vel aliis horis quam quod S. constituit Benedictus?

*Responsio.* Quantum est, si bene memini, dicam. Primo nulla est antiphona tam parva quam non plena toni sui definitione finiamus. Cujusmodi preces post Dominicam orationem sanctus Benedictus dixerit, nescitur, quia nec scriptum invenitur; sed quæ dicuntur a nobis ad nocturnos, ad matutinas, ad tertiam, sextam, nonam, et vespas, quatuordecim versiculis comprehenduntur: et si est dies privata, et nullæ octavæ, nec dies paschales, interponitur psalmus quinquagesimus. Adjiciuntur ad matutinas et ad vespas etiam alii quatuor psalmi, et ad completorium duo. Hoc autem non est mihi compertum quare ista diversitas a majoribus nostris sit inventa. Nam cum quatuor psalmi a nocturnis incipiendi post quamlibet horam, excepto completorio, pro familiaribus dicantur, ad matutinum et ad vespas dicuntur inter preces ante novissimum versiculum, priusquam se fratres levaverint de formis, et collecta dicatur. Et horum psalmorum quia semel meminimus, ut non differam quoque eos nominatim designare, primo nocturnorum, ut ita dicam, pedissequus est primus de septem pœnitentialibus psalmis, et ita cæteri pro ordine suo divisi, singuli singulis horis applicantur, præter ad tertiam quinquagesimus, alias adeo frequentatus, quinquagesimo sexto mutatur. In secundo loco apponitur psalmus 19, 85, 22, 12, 66, 78, 83, sic autem geminis præmissis. In tertio loco psalmus 69 post omnes horas semper concurrat, et pro fidelibus defunctis 141, quem adhuc post primam 50 subjunctus antecedit pro abbatibus nostris defunctis. Ad completorium inter preces, ut præmissum est, 50 sequitur iterum 69, 12, 120. Sed ut ad hoc redeam quod paululum intermisi, et precum quoque primæ completorii meminimus,

A præmissa oratione Dominica et Symbolo apostolico, ad primam sunt preces 31 versiculorum, et confessio suo in loco est interponenda. Ad completorium autem septemdecim. In privatis diebus Adventus Domini et Quadragesimæ, ad matutinas, et ad vespas, usque ad viginti versiculos pertingunt. Verum ea precum diversitas, et si quæ sunt alia hujusmodi, possunt tibi, si placeret, in una chartula singulariter adnotari, ut non opus sit modo his longius immorari. Non autem recolo si quid amplius inseratur ad quamlibet horam regularem in ullo privato die, et qui non aliquo modo appendeat ad aliquam solemnitatem.

### CAPUT III.

*De psalmodia quæ solet dici præter horas regulares.*

*Interrogatio.* Peto ut digeras quidquid psalmodiæ in conventu dicatis præter regulares horas.

*Responsio.* Hæc nimirum prolixior et multiplicior est in Quadragesima quam in alio tempore; et hoc quod nunc dicturus sum, dicam maxime secundum hunc ordinem qui tenetur in ipsa Quadragesima. In cujus omnibus privatis noctibus nocturnos cum ea psalmodia prævenimus de psalmo 119 usque ad finem Psalterii. Post quatuor psalmos, qui nocturnos, ut superius dictum est, rite sequuntur, gerenda est processio ad ecclesiam Sanctæ Mariæ. De qua inter procedendum psalmi duo cantantur, id est 84 et 86, una sequente antiphona et collecta. Aguntur matutinæ de Omnibus Sanctis. Item matutinæ pro fidelibus defunctis. Consideretur ab omnibus ut decantetur psalmodia illa *Deus, auribus nostris*; ad quam pendet psalmus 78, 93. Cantica quindecim graduum et post Dominicam Orationem, et ante collectas secuturas, psalmus 89, et pro fidelibus defunctis, 22. Si cujus fratris nuper defuncti tricesimus agitur, pro illo psalmi dicuntur, 5, 6, 114, 115, 129, 141, 142. Invenitur autem in regula quod sanctus Benedictus præcipit ut in Quadragesimali quid addatur ad pensum solitæ servitutis; quod nec dissimulatur a nobis. Ad matutinas et vespas post suffragia sanctorum, ad horas autem reliquas post quatuor psalmos horarum, ut ita dicam, appendicios, toto corpore prosternimur, ut duos psalmos dicamus, primum de septem pœnitentialibus psalmis, alterum de canticis quindecim graduum. Verum ad vespas quatuor continuatim dicuntur, quia non est consuetudo, ut post completorium ullus unquam psal. in aperto dicatur, nisi qui psalmos noverit, dum pueri faciunt orationem sub silentio, et dicit psalmos 12, 42, 66, 126 129. Textus fidei, scilicet *Quicumque* a S. Athanasio transcriptus (cujus nonnullæ ecclesiæ nec meminere, nisi in sola Dominica), nullo die obmittitur, ut non dicatur a nobis; sed in privatis diebus simul cum aliis psalmis, in Dominica post preces. Post primam, præter psalmos quorum jam supra meminimus, sequuntur adhuc etiam septem psalmi pœnitentiales. Post letaniam, quæ in eodem momento est dicenda, et ante collectas

secuturas, psalmi quatuor interseruntur, id est 69, 120, 122, et pro fidelibus defunctis 42. Post capitulum pro defunctis, quorum anniversarius in ipso capitulo est recitatus, iidem psalmi dicuntur, qui et pro triginta (1) cujuscunque defuncti sunt dicendi, excepto 141, qui ea vice de medio aufertur. Post vespere regulares, et post psalmos qui dicuntur a prostratis, agitur iterum processio ad ecclesiam Sanctæ Mariæ cum ipsius quoque cantico. Ut sicut matutini, aguntur etiam vespere de Omnibus Sanctis, et pro fidelibus defunctis. Post cœnam cum psalmo 50, in ecclesiam reditur, sicut etiam post prandium semper; servitoribus autem expectatis usque dum et ipsi surrexerint a mensa, agitur officium, vel quod a nostratibus vigilia vulgo appellatur, quod aliquando, cum tanti defuncti non haberentur, fieri solebat cum tantum lectionibus tribus et responsoriis, nisi alicujus fratris anniversario superveniente. Nunc autem cum nulla sit dies qui vel multis careat defunctis, ipsum quoque officium nunquam agitur modo, nisi cum novem lectionibus, et responsoriis et collectis, quæ ipsum officium sequuntur; duo psalmi antecedunt scilicet 119, 5, sicut etiam ad vespere 145, 123. Ad matutinas, *De profundis*, et *Usquequo*. Ergo, quantum recolo, psalmodiæ non est amplius quam in usu habeamus.

## CAPUT IV.

*De eo, quibus ex causis, et quomodo per vices psalmodia minuatur.*

Cæterum de ejus summa decedit, nunc pro eo quod Quadragesima est transacta, nunc in æstate pro noctium brevitate, nunc pro diebus psalehalibus et octavis, nunc pro eo quod duodecim fiunt lectiones. Primo namque illi duo psalmi, qui a prostratis dicuntur, nunquam dicuntur nisi in Quadragesima; a Cœna quoque Domini usque ad Kalendas Novembris, vel quoties in ipsa hieme ullæ celebrantur octavæ: ante nocturnos non dicuntur nisi sola cantica quindecim graduum. Item non solum in duodecim lectionibus, sed etiam in omnibus octavis diebusque paschalibus horas singulas non sequuntur, nisi hi duo psalmi 69 et 141. In ipsa autem Quadragesima, si qua evenerit festività duodecim lectionibus agenda, remaneat ipsa psalmodia quæ in diebus prædictis, et insuper officium pro defunctis; pro quibus tamen et vespere et in nocte matutinæ lectiones dicuntur. Illa quoque psalmodia, *Deus, auribus*, non omittitur; nec post primam septem pœnitentiales psalmi simul cum letania; et tamen propter Quadragesimam ipsi psalmi qui remanserunt, post capitulum supplentur, et pro eis a capite Psalterii, *Gloria Patri* post tertiam interposito, triginta psalmi cantantur. Post tertiam vero, cum statim missa de ipsa festività sequatur, ad sextam, et de cætero ad reliquas horas, petemus veniam, totamque psalmodiam sicut

A in alio quolibet die privato et quadragesimali repetemus; quanquam ad horas non alias antiphonas, versus, et collectas, quam de ipsa festività dicamus. Remanet quoque rursus officium, pro quo quod pene oblitus sum, post singulas horas psalmi 119, 69 et 141, medius est incertus. Nam majores nostri, eo tempore quo in nocte non gerebatur officium sicut geritur in hieme, ipsum officium in diebus Dominicis, et in aliis quibus duodecim lectiones fiebant, non omiserunt agere post Cœnam; ne pro una die solemnī duo officia remanerent. Quod cernens sanctus Majolus aliquando fratribus esse maxime in tali die onerosum, pro ipso officio constituit ut post singulas horas duo psalmi dicerentur 119 et 141. Sed ut de psalmodia hic quod proposui tandem concludam; in diebus dominicis, et in aliis extra Quadragesimam festivitatis duodecim lectionum agendis, de tanta psalmodiarum diversitate nihil est amplius quod dicatur, præter quindecim cantica graduum, matutinæ laudes, et vespere de Omnibus Sanctis, illi psalmi pro tricenario et anniversario fratrum [post quamlibet horam duo psalmi; et si tertius apponitur eadem de causa, quæ præmissa est, tantum in æstate: nam a Kalendis Novembris usque ad Septuagesimam rite officium defunctorum non agitur nisi in nocte, et illa nox sola, quæ ad Dominicam pertinet, officio caret.

## CAPUT V.

*De collectis et versiculis quæ psalmodiam sequuntur et quantitate letaniæ.*

C *Interrogatio.* Igitur libens audio, ut supra psalmodiam, ita nunc quoque per ordinem innotueris et collectas, et versiculos collectas prævenientes, sine quibus tanta psalmodia et in tot membra divisa non finitur. Addideris quoque de letania quæ primam sequitur, cujus sit quantitatis et proximitatis.

*Responsio.* Ut morem tibi geram, et secundum eundem ordinem quem huc usque tenui; primo ante nocturnos dicuntur sola quindecim cantica graduum; dicuntur prima quinque pro fratribus nostris et omnibus fidelibus defunctis; alia quinque pro nobismetipsis; novissima pro regibus, et omnibus nostris familiaribus adhuc viventibus. Ad singulas autem incisiones, oratione Dominica præmissa, sequitur ad primam versus et collecta. *A porta inferi*, etc. *Absolve, Domine, animas famulorum tuorum fratrum nostrum*, etc. Ad secundam versus, *Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui*; et, *Memor esto*, etc. Collecta, *Deus, cui proprium*. Ad tertiam versus, *Domine, salvos fac reges; salvos fac servos et ancillas*. Collecta, *Prævide, Domine*, etc. At si protenditur usque ad finem psalterii, sola incisionum loca mutantur, non collectæ, et tunc prima pervenit ad psal. 129, secunda ad 139. Ad quatuor psalmos qui quamlibet horam sequuntur, dicuntur semper hi versiculi: *Domine,*

(1) *Pro triginta.* Dicere voluit *pro tricesimo* a morte.

salvos fac reges; salvos fac servos et ancillas tuas, **A** *Fiat pax in virtute tua. A porta inferi; et una de istis collectis: Omnipotens sempiternus Deus, miserere famulis et famulabus tuis: et, Dirige, quæsumus, Domine, famulos tuos et famulas; Largire, quæsumus, Domine, famulis et famulabus tuis; Præ-tende, Domine. Quarum singulis adhuc subjungitur: Et pacem tuam nostris concede temporibus; et, Ani-mæ famulorum tuorum requiescant in pace. Quod tamen ad solam primam, quia tunc quinquagesi-mus psalmus pro nostris cantatur abbatibus; pro ipsis quoque solet ita mutari: Annue nobis quæsumus, Domine, etc. De quatuor autem psalmis qui quilibet horam sequuntur, quoties priores subtrahuntur, ut in omni Dominica, in festo 12 le-ctionum, in omnibus octavis, et a Natali Domini usque ad Epiphaniam, et in tempore Paschali, subtrahitur quoque de præmissis versiculis unus, id est, Domine, salvos fac reges. De S. Maria vers. et collecta, *Post partum. Gratiam tuam. Deus, qui de B. Mariæ, etc. Si qua magis placet, quæ tamen in usu sit, nemo reprehendit. In Adventu Domini est alius versus, id est, Benedicta tu in, etc. Ad mat. laudes de omnibus sanctis, nec capitulum nec collecta unquam mutatur, sicut etiam ad vesperas; capitulum est, Scimus quoniam diligentibus Deum, etc. Collecta, Fac nos, quæsumus, Domine, beatæ Mariæ, etc. Ad matut. laudes de omnibus sanctis, post Dominicam orationem versiculi: *Post partum. In conspectu ang. Nimis honoris. Exsultavit sancti. Sacerdotes tui induant. Adducen-tur Regi virg. Exsurge, Domine, adjura.***

Ad defunctorum matut. dicuntur hæ collectæ: *Deus cui proprium. Præsta, Domine, quæsumus, ut anima, Omnipotens sempiternus Deus, cui nunquam. Deus, veniæ largitor. Deus, cujus miseratione. Quæsumus, Domine, perpetua pietate. Fidelium, Deus, omnium.* Prima est pro fratribus nuper defunctis, pro quibus septem officia in conventu generaliter sunt agenda; secunda pro anniversario in capitulo, recitatorum; tertia pro cunctis familiaribus nostris defunctis; quarta pro defunctis fratribus; quinta pro omnibus in loco nostro sepultis; sexta pro no-**stris** sororibus et aliis feminis familiaribus nostris; septima pro omnibus fidelibus defunctis. In æstate, et eo tempore quo officium non agitur in nocte, quoties quodecim fiunt lectiones de his, defunctorum matut. laudes quæ proxime sequuntur, au-feritur prima et secunda collecta, quia et ipsæ mat. laudes officio non præventi, nec pro anniversario cujusque, nec pro nuper defunctis deputantur, sed maxime pro familiaribus nostris, pro quibus et prima dicenda est collecta. Anniversarii autem in se-quentem diem usque dum bene fuerit opportunum dilatas, tunc rite celebratur. Ad psalmodiam, *Deus, auribus nostris; versus, Ostende nobis mise-ricordiam. Esto nobis turris fortitudinis. Memor esto congregationis. Domine salvos fac reges. Salvos fac serenos. Fiat pax in virtute. A porta inferi.* Collectæ,

*A Deus, a quo sancta desideria. Omnipotens sempiternus Deus. Præ-tende, Domine. Absolve, Domine, animas. Omnipotens Deus, qui vivorum. Ad psalmos pro tri-cenario dicitur collecta. Absolve.*

Post matutinas regulares agimus quorundam commemorationem sanctorum cum antiphonis ver-sibus et collectis, quia nobis est familiare ut ap-pellemus suffragia angelorum, sanctorum, et pri-mo quidem sanctæ crucis, sanctorum angelorum, sancti Joannis Baptistæ, sanctorum Petri et Pauli, aliorum apostolorum, sanctorum martyrum, sancti Martini, sancti Benedicti, sanctorum simul Patrum Oddonis, Majoli atque Odilonis, et novissime con-fessorum. Duos psalmos, qui a prostratis dicuntur, sequuntur isti versiculi, *Domine, ne memineras. Ad-**jura** nos, Deus. Domine non secundum. Ostende nobis. Et veniat super.* Postea collecta brevis, quæ est *Vox nostra te, Domine, etc. Cujusmodique si-miles in collectaneo plures habentur; et semper in fine additur *Et ad beneficia recolenda, etc. Ad sin-gulas horas, præter ad matutinas laudes et ad vesperas, sicut nihil est medium inter illos quatuor psalmos, quos supra memoravi horarum appendi-cios, et inter istos duos psalmos; sic etiam et ver-sus et collectæ amborum simul conjunguntur, et ad vesperas hi de canticis sunt priores, sicut et in ipso libro psalmodum.**

Letania ita inchoatur: *Kyrie, eleison, Christe, eleison, Christe, audi nos, etc. Ita deinceps nomi-nantur de sanctis plus minus septuaginta tres. Se-quentes versus ad ipsam divinam pronuntiationem destinandi sunt quadraginta tres. Qui autem post Dominicam orationem, et post alios psalmos ante-cedunt collectas, sunt hujusmodi: *Et veniat. De de cætero iidem qui dicuntur ad psalmodiam, *Deus auribus, nisi hic solus, Oremus pro fidelibus defun-ctis. Collectæ, Deus, cui proprium. Omnipotens sempiternus. Deus qui facis. Præ-tende, Domine, fam-**mul.** Deus a quo sancta desideria. A Pascha usque ad festivitatem sancti Michaelis contra tempesta-tem psal. *Benedixisti. A domo tua. Absolve, Do-mine. Deus, qui es sanctorum splendor mirabilis. Aliquando et alix, si videtur, et si opus fuerit pro tali causa, adduntur: Ad psalmos anniversales post capit. Collecta est pro defunctis fratribus, *Præsta, Domine, quæsumus ut animæ, etc. Pro familiaribus, *Absolve, Domine. Hinc quoque si aliquando in Qua-dragesima propter aliquam festivitatem triginta psalmi dicuntur, hos sequuntur isti versiculi et col-lectæ: *Ostendenobis, Domine. Fiat misericordia. 1. Salvos fac servos. Mitte eis, Domine, auxilium. Pro fidelibus defunctis, *Requiem æternam. Deus, cui pro-prium. Præ-tende, Domine. Absolve, Domine. Omni-potens sempiternus Deus, qui vivorum. Ad vesp. de omnibus sanctis, cap. *Sancti per fidem. Collecta Omnipotens Deus, nos famul. Ad vesp. pro defun-ctis dicendæ sunt collectæ eadem quæ ad mat. sicut etiam ad officium; ita tamen ut si forte offi-cium secuturum plures habuerit collectas quam*********



matut. quæ præcesserunt propter causas superius relatas, habeantur quoque ad vesp. Et de officio hoc est sciendum quod si brevis pro aliquo defuncto ita venerit, ut pro eo fiat ante nonam, tres tantum collectæ sunt dicendæ. Prima quæ alias solet dici pro familiaribus; secunda pro fratribus nostræ congregationis; tertia pro omnibus fidelibus defunctis. Et propter hoc consuetum officium non omittatur, si tempus et dies est hujusmodi, ut rite post vespervas agatur. Verum quod primum est pro quolibet nuper defuncto, quacunque hora agitur prædicta collecta, primo quoque loco non mutatur, et tunc non est pro familiaribus dicenda. Item, si talis anniversarius venerit pro quo sunt pulsanda omnia signa, habebit primum locum ea de anniversario collecta. Aut si anniversarius est talis femine, dicenda primo et pluraliter ea collecta quæ est pro feminis. At si unum officium est utrumque primum pro aliquo nuper defuncto, et pro aliquo tali anniversario, præponenda est semper illa pro nuper defuncto, cui et amplius non contigit ut quisque ejus pro hujusmodi meminisset. Quod ipsum quoque observandum est in appendentibus et vespere et matut. In festivitibus Quadragesimæ vespere pro defunctis, qui tunc dicuntur, tam sunt præcipue pro familiaribus, quam et matut. laudes; ideo non aliæ collectæ, nec alio subjunguntur ordine quam ad matut. Ad psalmos, qui post completorium quoque sub silentio dicuntur, sunt hi versiculi et collectæ: *Quoniam tu illuminas, etc. Quoniam in te erip. Dominus, illuminatio. Dominus, protector vite. Exsurge, Domine. Deus, qui illuminas noctem, etc.*

#### CAPUT VI.

*De missarum solemnibus; et 1º De majore missa privatis diebus.*

*Interrogatio.* Quot missas acturi estis quotidie generaliter in conventu?

*Responsio.* Duas: primam de die, alteram, si est dies privatus, pro defunctis. De quo ut ultro inseram quod tu tamen querere non libenter negligeres, majorem missam tu privatis diebus solet iterum letania prævenire, quæ tamen non est multum prolata, tribus tantum sanctis de singulis ordinibus nominandis. Prima collecta præmissa, hæc rite sequuntur: *De cujus dextera beatum Petrum. Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut inter sanctæ. Quæsumus, omnipotens Deus, ut famuli. Omnipotens sempiternæ. Deus qui fac. Deus a quo. Omnipotens sempiternæ Deus, miserere famuli.* Ab oct. Paschæ usque ad festum S. Michaelis: *A domo tua, quæsumus.* Quorum cum quædam satis sint nota propter quid dicantur, de quibusdam tamen dubitari potest. Quarta est pro regibus aliisque principibus; quinta pro episcopis et abbatibus nostris; sexta pro familiaribus nostris; septima pro regibus Hispaniarum per vices, et aliæ collectæ. Si est causa pro qua opus fuerit, adjiciuntur, ut, verbi gratia, pro iter agentibus, pro infirmis, vel pro qualibet alia tribulatione superveniente. Cantus autem totus simpli-

A citer et eodem modo quo in aliis Ecclesiis cantatur. Solus introitus, sicut et alias moris est, secundo post *Gloria Patri*, ter repetendus. De versibus offerendis nihil aliud referre novi, nisi præceptor secundum quod sibi videtur imponit, nunc unum, nunc omnes, maxime propter offerentes. Nam per tres dies septimanæ quotquot sunt de sinistro choro ab his offertur, pax datur et accipitur; et quibus visum fuerit ab his corpus Domini sumitur, propter quod etiam tres hostiæ consecrantur; per alios tres a dextro eadem vicissitudine et pacem accipiunt, et communicant, si qui volunt.

#### CAPUT VII.

*Pro quibus dicuntur collectæ in missa pro defunctis.*

B Ad missam pro defunctis, tam de primo choro quam de altero, solent omnes offerre. Hujus collectæ nunc plures, nunc potiores; numerum tamen decimum non excedunt. Persæpe autem prima solet collectarum eadem quæ ad officium est prima; et ejus secunda, hic etiam secunda pro anniversariis; tertia pro pontificibus; id est *Deus, qui inter apost.*; quarta pro familiaribus nostris; quinta pro fratribus; sexta pro regibus Hispaniarum. *Omnipotens sempiternæ Deus in cujus humana conditio; septima* pro regina Hispaniarum, et pro sororibus et aliis feminis familiaribus; octava, *Inclina, Domine, aurem tuam*, parentibus et consanguineis nostris; nona pro omnibus qui in loco nostro sunt sepulti; decima C pro omnibus fidelibus defunctis; novissima pro vivis et defunctis, id est, *Sanctorum tuorum*. Cæteræ in alio loco jam sunt prænotatæ pro quibus dicantur. Sed sicut ordo collectarum aliquando mutatur ad officium, ita per vices etiam mutatur hic vel propter aliquem nuper defunctum, vel propter aliquem anniversarium; post duodecim quoque lectiones, sicut semper matutinæ defunctorum familiaribus nostris sunt deputatæ, ita missa defunctorum deputata est pontificibus Romanis, et propterea tunc prima collecta pro eis dicenda, et duæ de medio auferuntur quæ et matut. familiaribus nostris deputatæ, sunt auferendæ. Sequentes autem tenent ordinem supra memoratum; sed earum, quas dixi post duodecim lectiones auferendas, ut adhuc meminerim, tanta D est multitudo illorum qui omnes professi sunt congregationis nostræ ut rarissime his defunctis careamus, pro quibus septem officia simul cum septem missis sunt agenda; et propterea non est alia quæ tam frequenter prima dicatur quam ea quæ pro hujusmodi est constituta, id est, *Deus cui prop.* At si venerit talis anniversarius pro quo pulsanda sunt omnia signa, præponenda est ea de anniversario collecta. Quod si missa prima celebranda est pro quolibet nuper defuncto, sive corpus defuncti præsens sit, sive non, dicenda est pro eo ea prima collecta quæ solet alias pro familiaribus dici, id est *Omnipotens sempiternæ Deus cui nunquam*; et postea quam semel dicta fuerit, ea vice non est dicenda pro familiaribus secundo. At si venerit simul et talis

anniversarius et prima missa pro fratre nuper defuncto, quod in alio loco de officio jam dixi, hic etiam tenetur ut illa collecta pro nuper defuncto præponatur, et ea quæ est de anniversario sequatur. Et hoc notandum ut illa prima missa pro nuper defuncto nunquam dicatur, nisi prius officium sit præmissum. De cantu autem missæ defunctorum non est multum quod opus sit ut dicatur; quod tamen æstimaverim non tacendum. Quoties solito solemnius agitur sive pro recens defuncto, sive pro anniversario, primus puerorum cappa indutus tenet chorum, a duobus pueris albis indutis cantatur graduale, vel quod ab aliis responsorium appellatur, et ita ut, versu finito, graduale a principio repetatur. Aliquando talis anniversalis agitur tam celebris ut duo pueri rursus graduale cantaturi sericis induantur tunicis, et duo fratres cappis ad tractum cantandum, qui tamen satis raro cantatur.

### CAPUT VIII.

#### *De majore missa in diebus Dominicis.*

In Dominicis diebus ad majorem missam introitus post versum dimidius solet recitari, post *Gloria Patri* totus. *Gloria in excelsis Deo* nunquam omititur nisi in Adventu Domini, et a Septuagesima usque ad Pascha. Una tantum collecta est dicenda. Graduale a duobus albatis cantatur, ita ut versu finito a principio repetatur. Item alleluia a duobus. Versus offertorii omnes cantant. Tamen nisi unus offert, sed quinque simul hostias; ut qui voluerint possint communicare. Pacem accipiunt universi. Ipse autem hostiæ cum fuerint consecratæ, mutantur quatuor cum illis quæ in pixide, et in aurea columba super altare pendente jugiter servantur; maxime propter infirmos, ut quidquid de eis eveniat, visticum sit in promptu. Mutantur autem per manum diaconi in omni die Dominica ea de causa, æ longo situ aliquo modo fiant deteriores.

### CAPUT IX.

#### *Item de missa matutinali in diebus Dominicis.*

Tunc ad missam quoque matutinalem in eisdem diebus veniamus; hæc nimirum non alia solet esse quam et major, scilicet de die. Post primam collecta secunda est de Trinitate. Postea hæc omnes quæ in privatis diebus ad majorem missam dicuntur, et novissime *Sanctorum tuorum*. Cantatur autem absque Symbolo apostolico, nisi aliquando eveniat, ut propter aliquam tribulationem plebs rusticana convocetur ad eundem missam audiendam; tunc non omititur. Si est in Quadragesima, absque tractu, si in paschali tempore cum uno tantum alleluia. Solus prior offert unam tantum hostiam. A diacono accipit pacem alicui foris chorum de popularibus dandam. Diaconus quoque ex more communicat.

### CAPUT X.

#### *De processione Dominicali.*

Missa matutinali finita, confestim a sacerdote qui majorem missam cantabit, sal et aqua conse-

cratur; nisi forte in aliis præcipuis festis; tunc alius quam qui missam cantabit stola præcinctus, facit consecrationem; qua consumpta aspergit primum cum aqua benedicta pavementum in circuitu altaris majoris, et aliorum altarium quæ sunt in vicino, et postea fratres. Uno converso cum cruce sinistro ejus lateri jugiter adhaerente, et altero consecratam aquam præferente perlustrat claustrum officinas, in singulis unam collectam benedictionalem dicendo. Primum domum infirmorum; 2, dormitorium; 3, refectorium; 4, coquinam regularem; 5, cellarium. Conventus eum expectando facit primam stationem in ecclesia Sanctæ Mariæ, ubi et una collecta de ipsa tonali est pronuntiatione dicenda; secunda ante dormitorium; tertia ante refectorium; quarta simul cum ipso in vestibulo ecclesiæ; quinta a pascha usque ad Pentecosten ad sanctam crucem, ubi rursus mos est ut de illa una collecta dicatur. Singulas collectas hic nominare non vacat, quia satis sunt notæ, nisi de duabus, nescio si apud Teutonicos ita sunt in usu; una quæ ante portam ecclesiæ dicenda est inter cantandum, id est, *Domine Jesu Christe*; altera quæ in choro, *Via sanctorum omnium*.

### CAPUT XI.

#### *De diversitate solemnitatum.*

*Interrogatio.* In aliis festis, si processionem non facitis, nunquid tamen alia omnia tenetis et observatis, quæ in diebus Dominicis sunt observanda, aut est quidquam quod addere soleatis?

*Resp.* Alia sunt plura in quibus nihil agitur amplius quam in qualibet Dominica die; et alia sunt in quibus hoc superadditur quod invitorium cantaturi albis induantur, et quod sacerdos, lecto post nocturnos Evangelio, cum alba redit in chorum, ut albus ad canticum Evangelii altare incenset, ut in Depositione S. Hilarii, in Octavis Epiphaniæ, in Festo S. Agnetis, S. Agathæ, S. Matthiæ, in Depositione S. Gregorii, S. Benedicti, in Annuntiatione S. Mariæ, in Octava Ascensionis Domini, in Depositione S. Confortiæ virginis, in Octava S. Joannis Baptistæ; in Translatione S. Martini, in Octava Translationis S. Benedicti, in Depositione S. Brictii, in Octava S. Martini, in Depositione S. Clementis, in Octava S. Andrea; in Nativitate S. Lucie, in Depositione S. Silvestri; et hoc ipsum fieri solet in quaque Dominicis diebus, id est in prima Dominica Adventus; in Septuagesima, Quadragesima, et Ramis palmarum.

Sunt alia quæ in hoc præcellunt quod formæ in choro tapetibus cooperiuntur, quod ad vespertas et matutinas ante altare cerei quinque accenduntur, cum alias, nisi tres quod sacerdos altaria incensat in cappa, quod ad easdem horas duo pueri responsoria decantant, et *Benedicamus* pronuntiant, quod ad nocturn. duo lectores et non plures, responsoria quartum, 8 et 12 cantant, quod ipsum respons. duodecim recantant, quod ad majorem missam omnes qui cantata

sciunt sunt in albis, quod post alleluia quædam melodia neumatim cantatur, quod sequentiam quidam appellant, ut in Depositione S. Mauri, in Nativitate S. Vincentii, in Conversione S. Pauli, in Natali apostolorum Philippi et Jacobi; in Inventione et Exaltatione S. Crucis; in Depositione S. Martialis, in Exceptione reliquiarum S. Gregorii, in Natali S. Jacobi, in Depositione S. Germani, in Inventione S. Stephani, in Octava Assumptionis S. Mariæ, in Nativitate S. Bartolomæi, in Nativitate sanctorum Juliani et Hermetis, in Decollatione S. Joannis Baptistæ, in Nativitate S. Marcelli martyris; in Exceptione S. Marcelli papæ, in Nativitate S. Ægidii, in Nativitate S. Mauricii, in Nativitate S. Dionysii, in Depositione S. Lucæ; in Nativitate S. Aquilini, in Nativitate apostolorum Simonis et Judæ, in Nativitate S. Quintini martyris; in Depositione S. Odonis abbatis; in Nativitate S. Thomæ apostoli. Inter quas tamen festivitates, Inventio et Exaltatio sanctæ Crucis hanc habent prærogativam ut ad majorem missam cappis omnes induantur. Item quædam sunt in hoc superiores, quod in choro duo dorsalia (2), et sex in presbyterio suspenduntur; quod hi duo qui invitatorium sunt cantaturi tam cappis induantur quam omnes ad majorem missam; quod ad vespas et matutinas super canticum Evangelii in tria membra divisa ter cantatur; primo ante ultimum versum (2\*), tertio post *Gloria Patri* simul ab omnibus: quod melodia solemnior quam in aliis diebus cantatur hymnus tertiæ et duarum sequentium horarum, et prima solemnior quam etiam in Dominica; quod Missa majore finita omnia signa pulsantur, ut in Nativitate S. Joannis Evangelistæ et innocentium, in Circumcisione Domini, in Depositione S. Odilonis, in Nat. S. Marcelli papæ, in Nat. S. Fortunati, in Cathedra S. Petri, si venerit extra Quadragesimam, in illis tribus diebus Paschæ et Pentecostes, in Dep. S. Majoli, in commemoratione S. Pauli, in Octava SS. apostolorum Petri et Pauli, in Translatione S. Benedicti, in Nat. S. Laurentii, in Nat. S. Mariæ, in Nat. S. Matth. in festivitate S. Michaelis, in Nat. S. Andreae. Ubi tamen notandum quod matutini excipiuntur in illis tribus Paschæ et Pentecostes; et quod Antiphonæ non recantantur, ut etiam nec in Nat. S. Marcelli papæ et S. Matthæi.

Item sunt quæ in hoc supereminent, quod invitatorium quatuor cantant, quod singula responsoria cantant duo vel plures; quod ad vespas et matut. non pueri, sed majores cantant responsoria, quod duo thuribus incensant, quod ad matutinalem et majorem missam non nisi una collecta est dicenda, quod septem cerei ante altare accenduntur, quod in choro quatuor pallia et in presbyterio octo suspenduntur, ut in Nat. S. Stephani, in Epiphania, in Hypapante Domini, in ejus Ascensione, in Nativit. S. Joannis Bapt. Hoc autem de prima collecta ad

(2) *Dorsalia*: dorsale, inquit Acherius pallium est sive aureum et lapelum quod in dorso ponitur, sive

matutinalem missam habent et illi tres dies post primum non solum Paschæ et Pentecostes, sed etiam Natalis Domini. Item sunt aliæ in quibus hoc apponitur; quod tota ecclesia a fine usque ad finem dorsalibus adornatur, et coronæ accendantur; quod inter nocturnos altare principale ter incensatur ad tertiam lectionem, ad septimam, et ad undecimam, et thuribulum ab ipso sacerdote qui incensavit cappa induto portatur generaliter ad fratres, et in choro et extra chorum, ut ad Vincula S. Petri, in festivitate Omnium Sanctorum, in Depos. S. Martini, in Dedicatione Ecclesiæ, si venerit extra Quadragesimam. Solæ quinque principales festivitates ad superlativum gradum quodammodo pertingunt, id est, Nat. SS. Petri et Pauli, Assumptio S. Mariæ, cum tribus festis Dominicis, quæ hoc habent singulare quod ad nocturnos vice scillæ pulsantur omnia signa, et postea non singula, sed duo simul, sicut etiam ad vesp.; quod illud triangulare ante factam crucem dependens accenditur, quod illi quoque maximi cerei tres post altare principale, et septem ad sanctam crucem accensi de vespas usque ad vespas, imo usque ad completorium ita perdurant; quod ad nocturn. tria diversi coloris pallia super altare principale mittuntur singulatim auferenda; primo ad finem Responsorii; item octavi, et post Cantica; quod processio per claustrum tam solemniter agitur ut non solum cruces, sed etiam textus Evangelii, candelabra, et cætera quæque mobilia ornamenta portentur. In Octavis Pentecostes; commemoratio S. Trinitatis, et Annuntiatio S. Mariæ, si contigerit extra Quadragesimam celebranda, hoc solum minus habent quod ad nocturnos tria pallia non ita mittuntur super altare, et processio eo apparatu non agitur. Prosa, vel quod alii sequentiam vocant, non cantatur nisi in quinque festis principalibus, in Epiphania, in Ascensione Domini, in Translatione S. Benedicti, et in Nat. S. Mauricii. Hoc quoque sciendum de ipsis festivitatibus quia, si duæ continuatim celebrantur, et præcedens majoris est reverentiæ, de præcedente quoque secundæ vespæ dicuntur ex toto, et de sequente non nisi antiphona et collecta. Quæcunque autem festivitas in Quadragesima celebratur, nihil ei amplius ullo modo defertur quam uni diei Dominicæ; ex his quinque, quarum supra memini, exceptis.

## CAPUT XII.

### De Cæna Domini.

*Interrog.* Meministi aliquantulum utrorumque dærum et privatorum et solemnium, scilicet in quo sint dissimiles, et quibusdam ex ipsis solemnibus solemniores, sed nondum specialiter dixisti de aliquo anni tempore, vel die, qui ab eo proprium ac singulare habeatur; et propterea si volueris, ut pollicitus es, pro voluntate nostra agere quod loquor, incipe ab aliquo die ut singulorum dierum vel temporum

parietibus appenditur.

(2\*) Hic aliquid deesse videtur.

suis proprietatibus quamdam præscribas definitionem, et sicut superius fecisti de utroque Testamento quo modo legendum esset referendo, ita nunc quoque fac iterato quemdam circulum anni.

*Responsio.* Crede mihi, Pater, iste circuitus, quem modo quaeris, non est ita levis, multumque diffido meis viribus ut, si incipiam ita ut sit profectum, a me perfici non possit. Tamen in Christi nomine, et pro amore tam chari petitoris, quantum possim non omittam experiri; sed, priusquam hoc ipsum quod habeo virium deficiat, expeditur difficilior locus ad incipiendum eligatur, quia per planiora curritur aliquando etiam a lasso. In toto autem anni tempore, non est ullius diei obsequium tam multiplex et tam proluxum ut in Cœna Domini; idcirco hæc sit meta, prout postulas, et a qua incipiatur et ad quam recurratur. Igitur in illis tribus noctibus æqualiter quæ Dominicam Resurrectionem præcedunt, quomodo ante noct. ordiantur quindecim candelæ, ut singulæ ante singulas psalmos extinguantur, vacat ut referatur, quia illa consuetudo satis nota est, et per Ecclesias omnes, quæ in istis sunt partibus, generalis. Cantica quindecim graduum sub silentio dicuntur; nec tamen omittitur per singulas incisiones super formas procumbi. In prima nocte pulsantur ad nocturnos omnia signa, in qua et in duabus sequentibus ipsi nocturni geruntur a nobis eodem modo quo a canonicis, psalmis, lectionibus, et responsoriis ad novennarium pertinentibus. Primæ tres lectiones de Lamentationibus Jeremiæ fiunt, in quibus tamen non ita canonicos imitatur ut eas non tam legere quam cantare videamur, sicut illi per multa loca solent, illaque alphabeta omnino tacemus; tres sequentes de tractatu S. Augustini super psalmum sexagesimum secundum, tres novissimæ de Apostolo quæ in prima nocte incipiunt ab eo loco Epistolæ ad Corinthios: *Primum quidem convenientibus vobis in ecclesia, audio scissuras esse.* In secunda nocte ab eo loco Epistolæ ad Hebræos: *Festinemus ingredi in illam;* in tertia nocte ab eo loco ejusdem Epistolæ: *Christus assistens Pontifex.* De hoc quoque non est opus verbum facere, quod non minus est scitum, et nocturnos, et omnes horas absque versu, *Deus, in adjut.* cum venia tamen inchoari, et ab antiphonis quarum etiam nulli cum definitione toni finitur; lectiones quoque solito more nec incipi nec finire, verum ad matutinas laudes cum venitur ad *Laudate Dominum de cælis,* quisque juvenis stabit juxta custodem suum; in medio quoque duorum puerorum stabit unus magister eorum, qui ambos per manicas tenebit usque dum matutinæ finitæ sint. Post cantica Evangelii cum antiphona quæcumque fuerit cantata, procumbunt super formas. A singulis preces dicuntur sub silentio, *Ego dixi,* cum psalmo *Miserere,* et collecta *Deus a quo Judas,* etc., signo facto per sonitum a domino abbate consurgunt, et lateribus cum lumine aportatis per magistros puerorum, eunt in dormitorium.

Aurora bene apparente, ut alio lumine non indi-

geatur, scilla sonatur; levant se de lectis suis, festinant ad ecclesiam. Facta oratione, prima inchoatur ab hymno, sicut et tres horæ sequentes, cujus ultimis versus, qui est de sancta Trinitate, remanebit. Psalmi consueti cum antiphonis et tono cantantur. Inter preces, cum venitur ad locum confessionis, dat signum dominus abbas cum sonitu, ut dicatur, omnis psalmis familiaribus; cum post preces surrexerint, decantant septem psalmos sine *Gloria,* letania consequente cum omnibus appendiciis suis. Qua finita, non mutant quod in privatis diebus per totam Quadragesimam observare solebant, ut non se calcient antequam signum audiant, et tribus orationibus tertiam præveniant; hoc autem mutatur quod ipsam tertiam eo die non statim sequatur missa matutinalis. Prius quoque quam ab ecclesia exierint, nova calceamenta super tres perticas suspensa a famulis camerarii in capitulum apportantur, et super quatuor palos terræ infixos ipsæ perticæ mittuntur. Ubi præter diei et lunæ pronuntiationem, et sententiam regulæ, quæ ex more ibi legitur, quidquid aliud et a sacerdote et a conventu dicitur sub silentio, et illis tribus diebus nihil aliud legitur in capitulo nisi de regula tantum.

Ut autem prosequar quod incæpi de calceamentis, exposita regulæ sententia, jubente domno abbate consurgit camerarius, et suffraganeus ejus, et per eos ipsa calceamenta erogantur, quibus singulis singulorum quoque nomina fratrum sunt adscripta. Accipientes nova, reddunt vetera bene lota (si tamen plus quam unum par habuerint de diurnalibus) ut pauperibus tribuantur. Pronuntiatu quanti fratres sint in claustro, ut tanti quoque pauperes ad mandatum admittantur; et insuper quantum visum fuerit pro amicis nostris domno abbati. Ipsi autem pauperibus continuo a sacerdote, qui missam matutinalem cantaturus esset, cantatur ad altare Sanctæ Crucis, et singulis singulæ dantur oblata; et quia temerarium esset ut ita indiscrete communicare permitterentur, quorum conscientia nescitur: qui tamen pauperes prius a decano villæ electi sunt, nec tales sint aliquo modo qui claustrium non debuerint intrare. In hospitali autem reficiendis bina dantur edulia fabarum et milii; a famulis eleemosynæ cum aqua calida prælavantur pedes eorum. Antiqua consuetudo erat satis probabilis ut in isto die, et in præcedenti, et in sequenti, etiam per totum annum, quoties tale aliquid debuisset fieri, quasi novum pro qualitate temporis, hoc in capitulo ab uno puero ediceretur, qui si quid mendosum proferret, non esset talis persona cui contradici non auderetur. Nunc autem nescio propter quid hoc est mutatum, et si domnus abbas non adest, nec prior, talis multum inde peritus præcentori, vel alii fratri alicui, potius quam puero imperat hoc munus. Post capitulum psalmi pro anniversario fratrum eo die cantantur in aperto, quamquam in duobus sequentibus sub silentio, tabula percussa fratres loquuntur in claustro, et post sextam iterato. Post nonam statim sacerdote alba induto, e-

cæteris ad majorem missam servituris, faciunt processionem ad novum ignem consecrandum, cantantes psalmum quinquagesimum. Ante processionem portatur crux, aqua benedicta et turibulum, tamen sine igne, ut novus ignis, postquam consecratus fuerit, aspergatur et incensetur ad benedicendum. Oratio, *Domine Deus, Pater omnipotens*. Per mediam autem ecclesiam revertuntur in chorum cantando psalmos LIII, LVI, LIX, LXXIX. Ipso die rite hunc in peritica portatur a custode ecclesiæ, in Parasceve a priore, in Sabbato sancto a domno abbate vel a sacerdote; lapis pretiosus herillus de quo ignis est producendus, sub custodia apocriarii servatur. Quem tantum præcentori adhibet, ut ab eo ignis proferatur; eodemque ipso die, in processione idem major ecclesiæ custos bajulat.

Sed ut ad istum de quo agitur redeam, cum venerint in chorum, quocumque formæ, sicut est consuetudo in his diebus in quibus venia non est petenda. Pulsatis omnibus signis cantatur missa festiva, tamen absque *Gloria in excelsis*, et post verbum *Gloria Patri* introitus non dicitur. Diaconus dalmatica induitur, subdiaconus tunica, cappis qui gradualem cantaverint. Omnes accipiunt pacem; omnesque communicant; et per illos quatuor dies communicare non quisquam fratrum omiserit, etiamsi aliud tale quid ei contigerit dormiendo. Finita missa tabula percutitur pro signo ad orationem vesperarum, quam foris iterum explicatis faciunt procumbendo. Interea vero reconditur Dominicium corpus a sacerdote retro altare. Ponitur in patena aurea, et patena inter scutellas aureas, et adhuc scutellæ inter tabulas argenteas, quæ factæ sunt ad textum evangelii. Eo autem quo ab altari portatur cum cercis, et cum plurimo incenso, postquam se exuerint qui ad missam servierunt, dominum abbatem præcedentem omnes sequuntur (sed enim interim in choro) et eunt in refectorium ut mistum accipiant tantum unusquisque de libra sua, et potio eis pigmentata propinatur. Quando condescerint, vel quando surrexerint, nihil dicunt de versu, solummodo ante faciunt et retro. Interim pauperes in claustrum introducti consedere jubentur. Ad quos fratres venientes in alia parte claustrum per ordinem consistunt, et ita ut priores pauperibus sint propiores. Ipse dominus abbas imponit antiphonam, vel præcentor, *Dominus Jesus*, et venia petitur ab universis. Inchoatur mandatum, et duo simul ex una parte lavant et tergant, et ex altera duo pueri seorsum cum magistris suis et cum infirmis. Psalmus LXVII subjungitur antiphonæ prædictæ, *Mandatum novum*, quæ et per singulos versus ejusdem psalmi repetitur; postea psalmus CXVIII, in quo iterum repetitur post octo versus. Cum ad hoc quoque ventum fuerit ut ad manus pauperum aqua ministraretur, tunc et aliæ antiphonæ ad mandatum pertinentes decantantur; tabula semel percussa cessatur a cantu. Datur benedictio super vinum tropinandum sub silentio, cum quo simul duo

A denarii singulis pauperibus a singulis fratribus tribuntur. Inclinatîs omnibus dicendus est versus, et collecta a domno abbate, sicut et in cæteris diebus ad mandatum pauperum dici solent, ita ne possit audiri. Et in hunc etiam modum imposito psalmo *Miserere mei, Deus*, et facto ante et retro redeunt in ecclesiam. Interim autem dum mandatum flebat percussa est tabula tantis vicibus quantis signa solent ad vesp. pulsari; sed conventu intrante provisæ sunt tabulæ quam plures, quæ in vice signorum omnium a custodibus ecclesiæ ad ostium ipsius ecclesiæ stantibus percutiuntur. Cantantur vesperæ more canonicorum, puero inchoante cum quinque psalmis, et eodem modo quo et matut. laudes finiuntur; propter quod tamen ne æstimaveris ut ad alias horas alii psalmi, quam qui solent, dicerentur. Omnia ex toto altaria nudantur; pro cymbalo percutitur tabula, et in refectorio pro scilla. Ubi rursus sicut in capitulo quæ dicenda sunt, omnia præter lectiones sub silentio dicuntur, et ad ecclesiam ita regrediuntur.

Ad mandatum quod inter fratres est gerendum, hebdomadarii primum lavant pedes fratrum et non tergant; quos dominus abbas sequens tam iterum lavat quam tergit. Cui etiam tres fratres obsequuntur pedes fratrum inter lavandum sustentando, aquam apportando, et manutergia mutando, et cum ad alias vices de una aqua duobus fratribus aqua pedes laventur, hic quidem non nisi uni. Fratrum autem tanta multitudine collecta, nimirum plus aliquando quam ducentorum, dies non sufficeret, si dominus abbas solus ita mandatum faceret; propter quod alter quoque frater ex prioribus assumitur, a quo similiter ex altera parte geratur; et si visum fuerit, adhuc alii duo assumuntur. Quibus omnibus simul cum ipso domno abbate priusquam aquam ministrent ad manus fratrum, lavantur pedes foris capitulum a fratribus qui ab hoc fuerint nominati. Illi autem soli qui prima vel secunda vice laverunt pedes fratrum, in medio capituli ante faciunt et retro priusquam sedeant, quorum cum sit unus dominus abbas, tunc ipsi primum sedem suam petenti assurgunt fratres, et datur ei locus a priore parum secedente qui in sede sua sedebat. Hoc autem totum posteaquam cakeamenta distributa sunt, statim in capitulo fuit ordinatum. Præter solitas antiphonas quæ sunt de mandato, habetur hymnus Flavii primi Cabilonensis episcopi, *Tellus ac athera jubilent in magni cæna Principis*, qui in hoc die et ad hoc mandatum post primam antiphonam cantatur, et ita ut per singulos versus primus ejus versus repetatur. Peractis omnibus cessatur a cantu, custos ecclesiæ percussit tabulam pro signo: intrat diaconus alba et stola indutus, et textum Evangelii portans, quem præcedunt unus ostiarius ecclesiæ cum analogio in quo legatur, et tres conversi similiter alba cum candelabris, et incenso. Quibus intrantibus assurgit conventus universus, nec prius residet quam unus versus de Evangelio sit

lectus; lectio inchoatur ab eo loco, *Ante diem festam Paschæ*, et perducitur usque ad eum locum, *Surgite eamus hinc*. Tunc et fratres percussa tabula se levant, ut in refectorium præcedente diacono, cum processione eant. Ubi rursus qui laverunt et tarserunt pedes fratrum, vinum quoque omnibus propinant, et manus osculantur, illis obsequentibus, et vinum apportantibus qui in capitulo fuerunt obsecuti. Diacono ad gradum stanti adhuc et legenti, et qui cum eo stant, propinatur; quod ab ipsis in pateras suas apportatas infunditur, et ita ponitur per alios ad mensam principalem, ut finita lectione, et ibi facto ante et retro consistentes bibant. Completorium sub silentio est dicendum; et de cætero, exceptis nocturnis et matutinis, nulla regularis hora alio modo usque ad vespas Sabbati sancti. Si quis autem fratrum foris positus paschali solemnitati vult interesse, in quarta feria debet venisse. At si forte per negligentiam contigerit, sive sit noster professus sive monachus extraneus, ut non veniat nisi in ipsis tribus diebus, post quamlibet horam finitam postquam se fratres ad sonitum levaverint de formis, solitam benedictionem habebit; nemo tamen illum osculatur ab eo momento Cœnæ Domini, quo pax in Ecclesia generaliter est data, usque dum pax iterum detur in præfato Sabbatho sancto ad communionem.

### CAPUT XIII.

#### *De Parasceve.*

In Parasceve ad primam nudis pedibus debent universi venire; qua sub silentio finita, sequuntur manifeste septem psalmi simul cum letania, quæ nihil sui juris et consuetudinis carebit in versibus et collectis. Exeunt fratres in claustrum considerare, et communiter incipientes totum Psalterium decantant. Tertia, et due sequentes horæ cantantur ad ecclesiam Sanctæ Mariæ, quia major Ecclesia interim scopatur, et pulvis inde levatus non se tam cito deponit. Ad processionem, quæ ad novum ignem iterum est agenda, debent albis esse induti omnes qui ad officium missæ sunt servituri. Tractus *Domine audi vi*, a cantoribus inchoatus, ita cantatur ut post singulos versus a primo versu repetatur nunc integro, nunc dimidio tractus *Eripe me, Domine*, ut alii tractus a solis cantoribus. Passio legitur absque salutatione, quæ tamen in aliis diebus non est omissa. Collectis consummatis quæ in missali habentur, duo sacerdotes albis et casulis induti, et crucem allaturi, illuc ubi crux est extra chorum in dexteram partem abscedunt, et inter portandum cantant hos tres versus *Popule meus*, a duobus aliis, *Quia eduxi te; Quid ultra*. Quos versus singulos sequitur a duobus aliis cantatum *Agius o Theos*, et chorus *Sanctus Deus*. Bajuli crucis eam præsentantes et nudantes (est enim huc usque cooperta) imponunt antiphonam *Ece lignum crucis*; et omnes petant veniam. Versus, *Beati immaculati in via*; antiphona, *Crucem tuam*; versus, *Deus, misereatur nostri*; antiphona, *Dum fabricator*; versus, *O admi-*

*rabile*; hymnus, *Crux fidelis*, qui recipiendocantatur. Pavimentum tapetibus est constratum; maxime propter illos qui in albis sunt crucem adoraturi. Et primum quidem sacerdos casula et stola exutus. Post pueros adorant infirmi. Quando crux auferitur, imponitur antiphona, *Super omnia ligna*, et venia petitur secundo. Si quis popularium crucem adorare voluerit, huic locus retro altare datur. Die priore, præcentore providente, tantum est reservatum eucharistiæ, de quo iterum possint omnes communicare. Eo quo reposita est proceditur rursus cum incenso et candelabris duobus, ut frangatur et dividatur sicut sumendum est, a duobus prioribus albis et casula indutis; et ab illorum calix tenetur cum vino non consecrato: hoc modo defertur ad altare, ubi a sacerdote sola Dominica Oratio dicenda est, illaque collecta, *Libera nos*; et cum manifeste dicatur, *Per omnia sæcula sæculorum*, illud, *Pax Domini*, non sequitur, quia nec signum pacis eo die datur. Aliquando erat illa diligentia ut, postquam omnes communicaverant, quidquid residuum erat ab eisdem presbyteris qui apportaverant cum magna reverentia, et cautela sumeretur, et nihil omnino in crastinum remansit. Quod etiam ego non aliter novi, nisi generaliter consuetudo sit aliarum Ecclesiarum, de quo tamen non hic modo magis operatur; et tam hoc die quam in alio, si quid communicantibus supererit, reservatur. Postquam autem omnes communicaverint, percutitur tabula, ut fiat oratio vespertina. Exeunt fratres pedes lavare, et se calcare. Quibus redeuntibus omnes simul tabulæ percutiuntur, et vespere decantantur sub silentio, et cum eisdem psalmis prioris diei, nisi primus auferitur, et pro eo ponitur in novissimo psalmus centesimus quadragesimus tertius. In refectorio non habetur nisi panis et herbe crudæ, vinum iustitiis infusum magis datur ad eleemosynam quam quisquam bibit; quod etiam fit secundo, cum iterum pergunt in refectorium quasi more solito bibituri; verum de collatione surgunt ad Charitatem, et de vino quod tunc propinatur nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantulum gustet. Custodes Ecclesiæ statim post vespas singula desuper incœperunt altaria lavare diligenter, primum cum aqua, postea vino; ad quod etiam opus nec spongia carent, quemlibet imbibente liquorum, ut cum ea nitidius ipsa laventur altaria.

*Inter.* Altare principale erat nudum quando corpus Domini dabatur?

*Resp.* Minime; uno interim linteo erat opertum.

*Inter.* In loco illo passionis: *Diviserunt sibi vestimenta mea*, simulaturne aliquo modo a vobis?

*Resp.* Certe simulatur, duobus panniculis in altari positis, et eadem vice hinc et inde per duos fratres abstractis; sed, ut modo fatear quod verum est, de industria celavi, quia, quamvis nullum sit malum, tamen id non fit cum Apostolo perhibente se per fidem, et non per speciem ambulare (*II Cor.*

v); veram hoc omisso sine me, ut ordo teneatur A  
inceptus.

#### CAPUT XIV.

##### *De Sabbato sancto.*

In Sabbato sancto post matut. continuo non  
modo altaria cooperiuntur, sed etiam tota ecclesia  
palliis ornatur, nullumque linteum super altare  
aliquod mittitur quod non sit optime lavatum. Post  
capitulum, et post sextam, fratres loquuntur in  
claustrum. Post nonam processione facta, primo a  
diacono laus cerei est legenda. In cuius quodam  
loco cum aliquando non bene haberetur, *O felix  
culpa, et quod peccatum Adæ necessarium esset*,  
ante hos annos dominus abbas optime fecit, quod  
fecit abradi, et ne amplius legeretur interdixit.  
Ipsi vero cereo præceptor inscribit quotus annus B  
sit Dominicæ Incarnationis, quota indietio concurrens  
et epactæ. Cum ventum fuerit ad hunc locum,  
*Suscipe, sancte Pater, incensi hujus sacrificium ve-  
spertinum*, diaconus in eo foraminibus ante præ-  
cavatis crucem facit cum quinque granis incensi.  
Quando legitur *Rutilans ignis ascendit*, tunc et  
cereus primum accenditur. Inde sequitur lectio,  
*In principio*; oratio, *Deus qui*; lectio 2, *Factum  
est*; tractus, *Cantemus Domino*, qui a duobus can-  
tatur ex toto; oratio, *Deus cujus*; lectio 3, *Appre-  
hendent septem mulieres*; oratio, *Deus qui nos*;  
tractus, *Vinea*; lectio 4, *Hæc est hæreditas*; tractus,  
*Attende*; oratio, *Deus qui Ecclesiam*; tractus,  
*Sicut cervus*; oratio, *Concede*. Letania tri-  
pla cantatur a duobus cantoribus, qui et chorum  
tenent cappis indutis, et præcipientibus, et utro-  
que choro singulatim respondente; ad singula no-  
mina sanctorum, præter angelorum, inclinatur ab  
his a quibus nominantur, nisi præcutores non in-  
clinant. De baptismo nihil nos intronittimus, nec  
ab ullo in ecclesia nostra celebratur. Letania in-  
choata statim cum tapetibus cooperiuntur formæ,  
finita, pronuntiatur a cantore, *Accendite*. Accen-  
duntur quæ sunt ante altare candelæ, et pulsantur  
omnia signa, cooperiuntur cum tapetibus formæ;  
Inchoatur missa cum *Kyrie, eleison*; sequitur *Glo-  
ria in excelsis*, et cætera solemniter omnia. Cereus  
nullus portatur ante sacerdotem ad altare proce-  
dentem, nec ante Evangelium nisi incensum solum. D  
Tunc etiam primum si quis sacerdotum privatim  
missam cantare voluerit, licentiam accipere potest,  
et similiter incipiat a *Kyrie, eleison*. In cœna Do-  
mini potuit etiam sine licentia ante majorem mis-  
sam cantare, sed absque candela, quia novus ignis  
nondum erat consecratus. In isto autem die quan-  
quam *Agnus Dei* non dicatur, pax tamen ab omni-  
bus datur et accipitur, et, ut supra memini, ab  
omnibus communicatur. Missa peracta, statim scillæ  
duæ simul pulsantur. Ad vespertas, sicut et signa  
sequentia, bina pulsantur, ad quos consueti psalmi  
cantantur; primus *Confiteamur* cum alleluia secun-  
dum melodiam; antiphona *Crucifixus*; Resp. *Ang-  
elus Domini*; Hymnus, *Ad Cœnam*. Ad canticum

Evangelii post antiphonam, quamvis ter recantetur,  
tamen adhuc et ipsius antiphonæ melodia cantatur  
cum alleluia; collecta *Deus qui hanc*. Processio quæ  
ad ecclesiam S. Mariæ fieri solet, mutatur ad sanctam  
crucem, sicut etiam in omni Sabbato, sed modo  
cum responsorio, *Dum transisset*, sequente versu  
et collecta cum tonali pronuntiatione, *Dicite in natio-  
nibus: Deus qui pro salute*. Generale Mandatum  
esset faciendum, nisi quod factum est in Cœna Do-  
mini; et hoc etiam constitutum est a beato Patre  
Odilone, ut si festa præcipua in vespera Sabbati,  
*Quæ*, ut scriptum est, *lucessit in prima Sabbati*, id  
est in Dominica, evenerint, Mandatum in quinta  
feria præcedente anticipetur, ne fratribus prolixioribus  
vigiliis laboraturis, Mandati quoque labor  
accedat. Quod tenetur in quinque præcipuis festis;  
et dominus abbas hoc superaddidit, commemorationem  
sanctæ Trinitatis; Vincula S. Petri; Festum  
Omnium Sanctorum, S. Martini; Hypapantem Do-  
mini, et Dedicacionem Ecclesiæ.

#### CAPUT XV.

##### *De ipsa nocte, vel die Resurrectionis Domini.*

In ipsa nocte Dominicæ Resurrectionis satis novi  
quia vobiscum in nocturnis non concordamus agen-  
dis: nam et psalmi, et lectiones, et responsoria  
pariter ad duodenarium pertingunt, quanquam in  
antiphonarum numero nisi tres antiphonæ habeantur,  
quarum prima cantatur super primos quoque  
sex psalmos; secunda super alios sex; tertia super  
cantica. De pulsandis primo omnibus signis pro-  
scilla; de tribus palliis super altare mittendis; de  
incenso inter nocturnos ter circumferendo; de  
responsoriis octavo et duodecimo, postquam semel  
cantata fuerint, iterum repetendis, vacat (ut modo  
dicam quod meminisse potes) jam in superioribus  
dixisse, ubi mentionem feci de diversitate solemnita-  
tatum. Ad matutinas laudes singularum antiphona-  
rum melodia repetitur cum alleluia. In die cum  
hora una quæque propriam habeat antiphonam, ut  
in promptu est in antiphonario videre, ad Vesp.  
super psalmos non antiphona sed tantum alleluia  
ita, *Jesum quem quæritis*. Ad processionem post  
aquam benedictam, antiphona, *Vidi aquam*, etc.,  
cum *Gloria Patri*, proceditur ad ecclesiam S. Ma-  
riæ cum responsorio *Veniens a Libano*; vel cum  
alio, quod tamen non finiatur sine Alleluia. Sequi-  
tur antiphona. *In die resurrectionis meæ, alleluia*.  
Et, *Sedit angelus*, cum versu *Crucifixum*; ad in-  
troitum ecclesiæ antiphona, *Christus resurgens*;  
in chorum redeundo antiphona, *Et valde mane*.

*Inter*. Si dicendum est in tali die collecta, cujus  
supra in quodam loco meministi, id est, *Via san-  
ctorum*.

*Resp*. Utique, nec in ulla solet Dominica rema-  
nere; hujusmodi autem cantus ad processionem in  
omni Dominica non mutatur usque ad Pentecosten,  
excepto quod pro novissimo responsorio cantatur  
aliud vel responsorium, vel antiphona de sanctis

Petro et Paule, et versus ille *Crucifixus* remanet. A Missa sacrosanctæ diei quomodo celebretur non opus habes iterum audire, si bene recolis supra memorata de diversitate solemnitatium. Quod tamen ibi non dixi: Introitus ter recantatur, quia duos versus habet. Duo quoque paria cantorum hinc et inde, vel si videtur, plures statuuntur ad prosam concinendam; quibus chorus per neumas respondet. Ad *Agnus Dei* tropi quidam adjiciuntur, et communiō post versum suum iteratur. Hymnis omnium horarum additur unus versus, id est *Quasumus, auctor omnium*; et novissimus ita mutatur, *Gloria tibi, Domine, qui surrexisti*, etc. Quod etiam tenetur usque ad Ascensionem Domini. Præfatio, *Te quidem omni tempore*, per totam istam septimanam dicenda est ad utramque missam. Est autem alia consuetudo, quoties fuerint duodecim lectiones, et una eadem collecta dicatur, et ad vesp. et ad Evangelium post nocturnos, et ad tertiam, et missam, et iterum ad vespervas; quod tamen in hac die, et in hac septimana observatur præter ad solas vespervas, ut præmissum est in vigilia Paschæ.

## CAPUT XVI.

*De secunda feria et diebus majoris septimanæ.*

Transacta die Dominica, in secunda feria, et in aliis diebus et noctibus ejusdem septimanæ, non nisi duo signa sicut in privatis ad nocturnos pulsantur, qui cum duodecim psalmis, sicut sunt per ferias ordinati, aguntur; sed lectiones tres tantummodo ex Evangeliiis fiunt. Puer unus invitatorium cantat. Ad matutinos pulsantur omnia signa, et de cætero fiunt omnia festive. Illæ autem quæ in Dominica cantatæ sunt ad matutinos, postea singulæ ad singulas matutinas cantantur usque ad Sabbatum, et ad alias horas habentur antiphonæ de Evangelio. Ad solos nocturnos et vespervas super psalmos non nisi alleluia cantatur, ad melodiam antiphonarum formatum; et primo in feria secunda alleluia, ut *Postulavi, Angelus autem, Jesum quem quæris*. In tertia feria, ut, *et ecce terræ motus. Præ timore. Nonne cor nostrum*. In quarta feria ut, *Erat autem. Et respicientes. Scio quod Jesum*. In quinta feria ut, *Stetit Jesus. Oportebat, et iterum Jesum quem quæritis*. In sexta feria ut, *Nonne sic. Et ingressæ. Crucifixus*. De his tribus singulis prima semper est ad primos sex psalmos nocturnorum; secunda ad alios sex; tertia ad vesp. In Sabbato ut, *Noli flere. Venit Maria. Vespere autem*. In quo etiam ad alias horas non nisi alleluia cantatur. Ad mat. ut, *Angelus autem*. Ad primam ut, *Et ecce terræ motus*. Ad tertiam, *Præ timore*. Ad sextam, *Erat autem*. Ad nonam, *Et respicientes*. Ad missam matutinalem per totam septimanam cantatur officium, *Resurrexi*. Quæ si per tres dies non nisi cum una collecta celebratur, per alios tres dicuntur omnes collectæ, quæ in qualibet Dominica ad matutinalem missam sunt dicendæ. Item major missa per tres agitur generaliter in cappis, et post alleluia

nescio quæ Gallicanæ neumæ cantantur. Per alios tres ad instar diei Dominicæ. Ad vespervas quoque non mutantur hi psalmi *Dixit Dominus Domino meo*, et cæteri usque ad vespervas Sabbati.

## CAPUT XVII.

*De die octavo, et quomodo de cætero ad omnes horas cantatur alleluia.*

Octavus dies Paschæ quomodo sit colendus, per occasionem aliarum festivitatum jam superius audisti, quod nunc tamen adnectitur. Ad vespervas non alii psalmi quam feriales dicuntur. Ad noct. non alia responsoria quam quæ in prima nocte Dominicæ Resurrectionis sunt cantata, quæ et per totam sequentem septimanam ita cantanda perdurant. B Missa matutinalis, *Quasi modo geniti*. Major est eadem præter quod solus introitus cum introitu *Resurrexi* mutatur, et prius alleluia est, *Post dies octo*. Ab illo autem die cum ad omnes horas usque ad Ascensionem Domini semper alleluia cantetur, tamen in nullo reperi antiphonario prænotatum, si quo certo ordine tanta cantari debeant alleluia. Quæ sivi curiosius a quodam juvene perspicacis ingenii, et qui jam per viginti quinque continuos annos in claustrum morabatur, quid inde sentiret et sciret; quod ipse mihi retulit, illud hic a me refertur. In omni Dominica ad primum nocturnum alleluia *Postulavi*. Ad secundum, *Angelus autem*. Ad cantica, *Et ecce terræ motus*. Ad laudes, *Præ timore*; C ad primam, *Surgens autem*; ad tertiam, de Evangelio, *Ut multa quidem*; ad sextam, *Erat autem*; ad nonam, *Et respicientes*; ad vespervas, *Jesum quem quæris*. In secunda feria cum iterum opus sit non paucioribus, ut ita dicam, alleluia, nisi tantum una minus propter cantica tunc non dicenda, cantantur eodem quo supra ordine alleluia ut, *Postulavi. Angelus autem. Et ecce terræ motus. Præ timore*. De Evangelio, *Erat autem. Et respicientes*. In matutinis, *Jesum quem quæris*. In tertia feria alleluia ut, *Stetit Jesus. Oportebat. Nonne sic. Qui sunt hi sermones*. De Evangelio, *Et coegerunt. Mane nobiscum. Nonne cor nostrum*. In quarta feria, *Noli flere. Venit Maria. Et ingressi. Et valde mane*. De Evangelio, *Ite nuntiate. Iterum venit Maria. Scio quod Jesum*. In quinta similiter ut in secunda. In sexta ut in tertia, excepto quod ad vespervas cantatur alleluia, *Vespere autem*. De Evangelio ut, *Multa quidem, vel, Mitte manum tuam. Ego sum Pastor. Modicum et non videbitis me*. In Sabbato similiter ut in feria quarta, excepto quod ad vespervas alleluia. Quodcumque autem in septimana legitur Evangelium, de eo ad tertiam omni die cantatur alleluia.

## CAPUT XVIII.

*De secunda feria post octavas Paschæ; et quod tunc nonnullæ consuetudines inchoantur.*

Post octavas autem Paschæ feria secunda cum sit quasi novum initium privatorum dierum, inchoantur nonnullæ consuetudines, quæ non prius



in privatis diebus fiebant. Primo namque, quod in A alio loco jam non tacui, ante nocturnos non nisi quindecim cantica graduum dicuntur, quos et matutinæ laudes sequuntur, nullo prorsus psalmo interposito; sed post matutinas laudes et alias horas, de consuetis psalmis remanent duo, primus et secundus, et inter preces psalmus *Miserere*; qui tamen post primam non omittitur pro abbatibus nostris defunctis, nec matutinum defunctorum, nec *Deus auribus*, nec post primam septem psalmi cum suis appendiciis; post psalmos pro tricenario recens defuncti dormitam ad lecta revertuntur, nisi tam clara sit dies ut jam littera dignosci possit in libro. Quod si aurora primum incipit apparere calcant se, et nihil exuentes pedibus extra lectum protensis B ita jaacent, usque dum sonitum audiant, quod signum est surgendi, qui et tali semper hora fieri debet, ut postquam manus suas frater et faciem laverit, caput pexerit, et in ecclesia tres orationes fecerit, in claustro sedens tantum videre incipiat, ut legere possit.

*Interrog.* Et istæ tres quas dicis orationes, scire velim cujusmodi esse debeant, et cujus quantitas.

*Resp.* Certe quod ego sciam, nullus modus certus est eis præfixus, quia non communiter fiunt, et unusquisque cum primum venerit in ecclesiam facit eas singulariter et separatim; unus tamen seniorum novitium me docuit ut septem psalmos dicerem inter ipsas tres orationes; verum quisque C quod voluerit oret, tamen postquam pueri de ecclesia exierint, et legere incœperint, si postea moram fecerit, ut non et ipse ad lectionem exeat sedere, facile incurrit ut in capitulo reprehendatur. Cum autem ternæ similiter orationes fiant, sed communiter ante nocturnos, et post completorium, et in hieme in privatis ante tertiam, de his forte possum aliquid quod quæsieris dicere. Nam quæ post completorium fiunt, de his nunquam me audiente quæstio erat ut amplius quidquam ad singulas quæ sola Dominica oratio diceretur. De aliis cum quæstio esset, ad ultimum domno abbati complacuit et hoc diffinivit ut ad ipsas quoque Oratio Dominica diceretur, sed tractim, diligenter, et attente: et tamen rite illæ orationes ante tertiam D non solent tam breves quam ad completorium terminari, nec illæ ante nocturnos, maxime in noctibus longioribus, tam breves quam ante tertiam. Aliæ quoque orationes singulis horis præmittendæ, nihil sunt amplius quam eadem Oratio Dominica. Ad solas vespervas pro antiquo more plus aliquantulum produciuntur, ut Symbolum apostolicum, si videtur, possit apponi. His extra ordinem pro interrogatione tua insertis, intendamus ad circulum quem mihi proposuisti, et pro quo non possum non sollicitus esse, usque dum utenque perficiatur, ut primam letania, sic letaniam sequitur missa matutinalis; capitulum sequitur licentia lo-

*Interrog.* Hæc quoque licentia et hora loquendi, quam proluxa solet esse?

*Resp.* Eo tempore quo primum ad monasterium veni, sacerdos qui privatam missam cantare voluit, potuit eam interim finire; quod tamen modo raro contingit, quia multitudo fratrum acervavit; a quibus dum ad utramque missam offertur, dum pax datur et accipitur, dum in capitulo de uno aut altero hoc et illud reclamatur, dum tantis in refectorio servitur, non minima pars expenditur diei; quæ tamen singula ordine nostro salvo et integro remanere non possunt. Propter quod hora loquendi necessario magis est brevis; et si minus aliquantulum loquimur, in hoc ordinis quietem nemo sentit ullum esse detrimentum. Pulsato signo ad tertiam, et oratione facta, sedent in choro legentes usque dum sacerdos et alii ad missam servituri sunt vestiti. Post missam sedent in claustro iterum legentes cum magna disciplina et silentio, usque dum pueri, accepto misto, de refectorio exeant, et alta voce legere adoriantur. Quos cum primum custos ecclesie audierit, statim ad sextam signum pulsare non tardat. Et ne putes nos ultra modum vigiliis gravari, pro eo quod nox jam incipit tam brevis esse, et tamen post matutinos solita non minoretur psalmodia; majori custodi ecclesie est injunctum quasi pro legitimo sempiterno, ut ipso providente per totam ætatem postquam pradium fuerit peractum, tunc primum sit media dies. Eodem quoque momento solent se fratres generaliter ad pausandum collocare, quanquam tales sint magis intenti ad lectionem quam ad pausationem. Nona autem, ad quam sunt se levaturi, adeo tarda erit ut postquam in refectorio biberint, et iterum loquendi licentiam habuerint, eandem loquendi horam, et hoc intervallum ante vespervas non immerito potius dixerim nullum quam parvum. Sapius namque priusquam omnes in claustro considereant, et aliqui fratrum vel unum verbum faciat, pulsatur signum ad vespervas, et ecce ibi finis loquendi. Postea quæcunque sunt gerenda, per raro contingit ut non ita gerantur ut unum post alterum nihil omnino differatur. Pulsatio namque signorum citius est facta, nihil aliud interim habentibus agere, nisi quod in choro sedent et legunt. Post vespervas, cæna; post cænam, cæna servitorum; post cænam servitorum, officium pro defunctis; post officium, collatio, et ita ad completorium.

#### CAPUT XIX.

*De tertia hebdomada post Pascha, et de cæteris usque ad Ascensionem Domini.*

In tertia post Pascha septimana responsoria de Apocalypsi inchoata per duas septimanas cantantur. Postea illa responsoria, *Si oblitus fuero*, usque ad Ascensionem Domini. Utraque autem responsoria postquam in una Dominica fuerint cantata, in secunda ultima responsoria nocturnorum mutantur cum his minoribus, ut est, *Surrexit Dominus de sepulcro, Alleluia*. Quod ipsum quoque agitur in octa-

vis Ascensionis Domini, et in Dominica præce- A  
dente.

### CAPUT XX.

*De festiuitatibus sanctorum quæ eueniunt a Pascha  
usque ad Pentecosten.*

A Pascha usque ad Pentecosten quæcunque san-  
ctorum festiuitas euenierit, quantumlibet reverenda  
sit et colenda, tamen ad nocturnos non plures can-  
tantur antiphonæ quam una tantum alleluia, scilicet  
super Psalmos senos et senos, excepta S. Mariæ  
Annuntiatione et Transitu S. Benedicti. Ad matuti-  
nas laudes, si talis est festiuitas quæ proprias habeat  
antiphonas, ut sanctorum apostolorum Philippi et  
Jacobi, vel sanctæ crucis, hæ non omittuntur can-  
tari ad laudes et alias horas; at si non habet nisi  
quæ communes sunt, de quibuslibet sanctis, ut *In* B  
*cælestibus regnis*, etc., hæ nec ad laudes, nec ad horam  
ullam regularem cantantur; sed tantum alleluia,  
et eo modo quo earundem antiphonarum est  
melodia. Cantatur autem hoc ordine: Ad primos  
sex psalmos nocturnorum alleluia, ut *In velamento*;  
ad alios sex, ut, *Lux perpetua*; ad cantica alleluia,  
ut *Ego sum vitis*; ad laudes ut *In cælestibus*; ad pri-  
mam, ut *In velamento*; ad tertiam, ut *Sancti et iusti*;  
ad sextam, ut *Lux perpetua*; ad nonam, ut *In cæle-*  
*stibus*; ad vesperas, ut *Ego sum*. Si autem proprias  
habentur antiphonæ, ut de sanctis Philippo et Ja-  
cobo, tunc super canticum non alleluia, sed antipho-  
na *Ego sum vitis vera* cantatur.

*Inter.* Ipsæ autem antiphonæ de sanctis remanente C  
ne ita incantatæ?

*Resp.* Minime. Nam etiam quotidie in hoc em-  
pore cantatur, scilicet ad suffragia sanctorum; ad  
matut. laudes, et vesperas de Omnibus Sanctis. Quod  
moras facit ad alia festinanti, si expedio singulatim,  
nec opus est multum cuiquam diligenti, et in mona-  
sterio manenti.

### CAPUT XXI.

*De Rogationibus.*

In Rogationibus post nocturnos finitis laudibus  
pro defunctis, eunt dormitum, et amplius solito dor-  
miunt, scilicet usque ad ortum solis, propter quod  
omissuri sunt meridianam, nec sonitu, ut moris est,  
excitantur; tamen postquam pueri legere incæperint,  
amplius jacere non morantur. Post primam et post D  
tres psalmos qui sequuntur, priusquam septem  
psalmi dicantur, interponitur illa psalmodia quæ  
post matutinos remansit, id est, *Deus auribus*; et si  
cujus defuncti tricenarius agitur, *Verba mea*. Post  
septem psalmos et letaniam statim sequitur missa,  
non ut solet pro defunctis, sed de die cum collectis  
consectis, et novissime illa quoque addita, *Sancto-*  
*rum tuorum*; ad quam tamen omnes offerunt, sed  
una hostia consecratur; et pax ab uno accipitur. In  
capitulo post illum versum *Pretiosa in conspectu Do-*  
*mini*, nequaquam dicitur *Deus in adiutorium*, etc.  
nec loquuntur in claustro. Post tertiam mistum acci-

pitur a pueris. Post sextam scilla sonatur, ascendunt  
omnes in dormitorium, quasi aliquantulum pausa-  
turi; cum signum fuerit auditum, calceis ad lecta  
dimissis, nudis pedibus descendunt, lavant manus  
et faciem, capita pexunt, et veniunt in ecclesiam.  
Facta oratione imponitur ab uno puerorum antipho-  
na, *Exsurge, Domine*; post *Deus auribus*, sequitur  
versus, *Ostende nobis*; *Kyrie, eleison, Pater noster*;  
psalmus sexagesimus sextus, et die altero sexagesi-  
mus nonus; versus, *Et veniat*; collecta; *Mentem su-*  
*mitte tuæ*. Sanctorum reliquiæ cruciculis, capsulis, et  
nuxis (5) inclusæ per fratres a secretario dividuntur,  
ut ab eis collo suspensæ portentur. Priusquam exeant,  
pulsantur omnia signa. Crux et aqua benedicta, et  
textus Evangelii præfertur processioni. Sequuntur  
primum conversi, pueri, cantores, et priores exte-  
mi. Cum venerint ad ostium vestibuli ecclesiæ, stant  
duo famuli cum gemino fasce baculorum, et a sin-  
gulis fratribus singuli accipiuntur; quos iterum red-  
dunt ad ostium illius ecclesiæ qua pergunt: ubi de san-  
ctis quorum ibi patrocinia sunt, antiphona, vel  
responsorio cantato, collectaque subijuncta, faciunt  
orationem cum inclinatione consueta. Cantatur nona  
(cantanda quoque in monasterio signo pulsato ad  
horam competentem a custode Ecclesiæ, et ab in-  
firmis qui ad processionem exire non potuerunt),  
agitur missa iterum de die; et post primam colle-  
ctam non nisi una secundo apponitur de commemo-  
ratione illius sancti, cujus ibi confessio est. Cum  
lectum fuerit Evangelium, obedientiarii, quorum  
interest ad mensam fratrum servire, licentiam acci-  
pientes revertuntur, simulque duo fratres qui cap-  
pis induti, nudis tamen pedibus processionem ad  
ostium ecclesiæ sunt recepturi, et letaniam breviter  
in choro iterato cantaturi, ea melodia et his versu-  
culis qui ad hoc sunt inventi. Vespere pro fidelibus  
defunctis sunt dicendæ; officium remanebit.

### CAPUT XXII.

*De Ascensione Domini.*

Ascensio Domini quo modo sit celebranda, et hoc  
inter alias festiuitates invenitur; quod tamen adhuc  
superest ut dicatur. In vigilia ad vesperas collecta,  
*Adesto supplicationibus nostris*. In ipso die Ascen-  
sionis, antiphonæ, quæ cantatæ sunt ad laudes can-  
tantur etiam ad alias horas, illa prætermissa, ut  
moris est semper, et alia scilicet quæ est super  
hymnum trium puerorum. Ad solas vesperas *Alle-*  
*luia*, ut antiphona *Pater sancte*; ad quos etiam post-  
ea omni die, et ad cantica usque ad Pentecosten  
cantatur ad matutinas laudes, ut *Sic veniet*; ad ter-  
tiam, *Illi autem profecti*; ad nocturnos et ad alias  
horas eodem modo, ut prius de Pascha. In proces-  
sione quoque præfatæ diei non veniunt ad ecclesiam  
Sanctæ Mariæ, sed tantum per claustrum proceditur  
usque in vestibulum ecclesiæ, ubi et statio agitur  
cum antiphona, *O Rex gloriæ*. Cantus autem prior

(5) Et *Nuxis* seu *nuscis* h. e. sibus.

vel posterior non est aliud quam responsoria ad ipsum diem pertinentia; id est primo responsorium, *Eduxit Dominus*; aliud, *Ponis nubem*; novissime in choro, *Viri Galilæi*. Item cum responsorio ad vespervas et ad matutinas laudes fieri solet processio ad sanctam crucem. Ad hymnos omnium horarum sicut in Pascha apponitur versus ille, *Da nobis illuc sedula devotione tendere*; et, *Gloria tibi, Domine, qui scandis*; et hucusque ad Pentecosten; verum etiam ad octavas, ad mat. laudes et vesp. prima eadem collecta semper est dicenda, *Concede, quæsumus*. Quo tamen sola sequente Dominica non tenetur. Et quia de Ascensione non multe sunt collectæ, eliguntur quoque competentes de paschalibus ad alias horas, ut est, *Omnipotens sempiterne Deus, deduc*, etc. *Deus, qui ad æternam vitam*, etc. Præfatio, *Qui post Resurrectionem*, etc., non amplius dicitur quam in primo die ad utramque missam, et in octava ad utramque. Notandum autem quod psalmus *Ad Dominum*, qui in duodecim lectionibus, simul cum psalmo *Voce mea* solet dici pro officio defunctorum, non est dicendus in hac solemnitate, nec in eis similibus, quia et antiquitus in talibus diebus officium non fiebat.

### CAPUT XXIII.

#### *De vigilia Pentecostes.*

In vigilia Pentecostes post capitulum loquuntur; post tertiam silent; post sextam eunt ad lecta sua eodem modo quo in rogationibus facturi, usque ad inchoationem officii ante nonam inchoandi, de quo lectio prima, *Tentavit Deus*; sequitur collecta sine salutatione, *Deus, qui in Abraham*. Lectio secunda, *Scriptæi Moyses*. Tractus, *Attende cælum*. Collecta, *Deus, qui nos per prophetas*. Lectio tertia, *Apprehendent septem mulieres*. Tractus, *Vinea facta est*. Collecta, *Deus qui nos ad cælestem*. Lectio quarta, *Audi Israel*. Collecta, *Deus incommutabilis*. Tractus, *Sicut cervus*. Collecta, *Concede, quæsumus*. Cantatur letania eodem modo quo in vigiliis Paschæ; ipsa quoque missa non dissimiliter per omnia, præter quod habet cantum offerendæ, et quod *Agnus Dei* simul cum communionem est dicendum. Ante vespervas cœnatur, ad quos etiam sicut in Sabbato sancto iterum non alii psalmi quam feriales sunt dicendi, id est *Confiteantur*: collecta, *Præsta, quæsumus*, etc.

### CAPUT XXIV.

#### *De ipso die Pentecostes, et ea quæ sequitur Septimana.*

Utdignum est, sancti Spiritus Adventui nequaquam minus deferatur quam et Dominicæ Resurrectioni. In illa nocte, et in illo die quidquid pro reverentia solemnitatis agebatur, et in isto est agendum; tantum ad matutinas post singulas antiphonas earum melodia non ita cum alleluia iteratur. Ad vespertinalem processionem resp.; ad matutinalem resp. In die ad illam processionem non alius cantus quam ille antiphonæ de Pascha usque in vestibulum ecclesiæ; ibi omisso versu, *Crucifixum*, agitur statio cum antiphona, *Hodie completi sunt*. Ad introitum ecclesiæ,

et ad sanctam Crucem responsorium, *Apparuerunt apostolis*; in choro responsorium, *Spiritus sanctus*. Quamvis autem omnes Galli non magnopere curent de prosis Teutonicorum, tamen beato Patre Odilone adiuvante et de nostratibus asserente, hæc sola, *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, obtinuit ut in nostro loco in isto die cantaretur. Ad cuius vespervas super psalmos cantatur *Alleluia*, ut antiphona, *Loquebantur*; ad Mat. in secunda feria, ut, *Dum complerentur*; ad tertiam, *Repleti*. His tribus antiphonarum melodiis locum semel acceptum non nutantibus, ad alias horas cantantur aliæ et de pascha, et de Evangelio, et de Ascensione Domini; in quibus et non alius tunc ordo tenetur, nisi præcentor hoc providet, et imponenti præmonstrat, ut nulla relinquatur quæ non in hac septimana recantetur a nobis, videlicet singulis quasi ultimum vale facturis. Horarum hymni iterum non carent uno versu superaddito, scilicet hic, *Christe, nunc piissime*; et, *Sit laus Patri*.

### CAPUT XXV.

#### *De octavo die Pentecostes.*

Octavus dies Pentecostes non tam pro octavo, quam pro commemoratione sanctæ Trinitatis celebratur. Ad cuius etiam priores vespervas, quod alias raro fieri solet, super singulos psalmos singulæ cantantur antiphonæ de sancta Trinitate. Capitulum tam ad vespervas quam ad matutinas laudes, et adhuc etiam ad tertiam, *Benedictio, et claritas, et sapientia*; hymnus, *O lux beata Trinitas*. Evangelio, *Erat homo ex Pharisæis*, pronuntiatio, nulla tamen ejus homilia legitur, sed sermo sancti Gregorii Nazianzeni scilicet, *De solemnitate hodierna*. Processio cum responsorio ad sanctam Crucem; sicut etiam post matutinas laudes. Ad nocturnos, *Tu, Trinitatis unitas*; ad laudes, *Splendor paternæ gloriæ*; tamen cum solemniori melodia quam quotidiana. Quamquam illorum hymnorum melodia qui cantantur in Pascha ita sit plana et in directum, et in ipso sacro sanctæ Dominicæ Resurrectionis non magis solemnibus quam si iidem hymni ad aliquem, ut ita dicam, privatum diem pertinerent; quod nobis relictum a simplicitate seniorum nostrorum adhuc ita tenetur, et si qua persona esset idonea, quæ id domno abbati suggereret et suaderet, fortassis emendari juberet, sicut et de multis aliis jam fecit. In die autem præfata missa matutinalis est de Spiritu sancto; ad quam illa præfatio non omittitur, *Qui ascendens super omnes cælos*; sicut etiam per totam præcedentem septimanam ad utramque missam. Ad processionem per claustrum, et ad stationem in vestibulo ecclesiæ, id ipsum cantatur quod in priore Dominica ad sanctam Crucem; et in chorum cum responsoriis quæ sint de sancta Trinitate, reditur. Missa major de sancta Trinitate, sed absque graduale cum duobus alleluia. Ad sextam capit. *Gratia Domini nostri*; collecta, *Domine Deus, Pater omnipotens*. Ad nonam *Omne quod natum*, vel aliud, *Tres sunt qui testimonium*; collecta, *Mentes nostras, quæsumus, Domine*.

Ad secundas Vesperas in ultima super psalmos antiphona, non sunt alia verba quam illius capituli, *Benedictio et claritas*; propterea mutatur capitulum ut dicatur, *Benedictus Deus et Pater*. De Spiritu sancto cantatur antiphona, *Hodie completi sunt*: de sancta cruce, vel potius de Resurrectione Domini, *Christus resurgens*, sequentibus consentaneis collectis.

#### CAPUT XXVI.

*De septimana sequente post octavas Pentecostes.*

*Interrogatio.* Agitis octavas de Sancta Trinitate?

*Responsio.* Minime. Major tamen missa cantatur per totam septimanam de sancta Trinitate, et ad vespertas super canticum Evangelii cantatur antiphona. Postquam sola Dominica fuerit transacta, statim redimus ad quatuor psalmos per singulas horas dicendas, et ad venias petendas ad initia horarum: ad nocturnos quoque in privatis noctibus nihil amplius legitur quam quæ scribit sanctus Benedictus, una parvissima lectio cum simili responsorio. Est aliud quod constitutum est ut in secunda feria hujus septimane semper agatur; quippe quotquot defunctorum in loco nostro sunt sepulti, pro his domnus abbas specialiter constituit ut eorum recordatio hac vice studiosissime fiat. Quod etiam pro ipsius edicto per omnia loca nostra fieri solet. Pro hujusmodi post vespertas regulares, et suffragia sanctorum, priusquam procedatur ad ecclesiam Sanctæ Mariæ, pulsatis prolixè omnibus signis, in choro aguntur vespere pro fidelibus defunctis, et postea officium simili modo. In sequenti die missa matutinalis propensiore studio est celebranda, et ab omnibus sacerdotibus privatæ missæ pro eisdem cantandæ. Verum et ad missas, ad vespertas et ad officium, et matutinas primo dicenda est ea collecta *Deus cujus miseratione*. Duodecim pauperes ad panem et vinum, edulio carnis adjuncto, ubertim sunt reficiendi, et cunctis aliis pauperibus supervenientibus de pane et vino misericordia impendenda.

#### CAPUT XXVII.

*De jejuniis Quatuor Temporum in mense Junio.*

Priusquam ultra progrediamur debemus et jejunii Quatuor Temporum meminisse, quod cum in anno quater eveniat, ad omnes vices in ejus sabbato major missa non prævenitur cum letania, nec ad eam collectarum amplius quam de officio est dicendum; nec offertur, vel pax recipitur, nisi ab uno; nec in refectorio dantur hostiæ in consecrata, sicut in aliis privatis diebus solent. Hoc autem jejunium, quod in mense Junio agitur, nunquam agitur ante Pentecosten, tametsi prius eveniat terminus ejus regularis: at si venerit in ipsa septimana Pentecostes, minime differtur.

*Inter.* Et quomodo tunc facitis utrumque, jejunium et solemnitatem?

*Resp.* In hoc nihil erramus. Nam, ut primo dicam, de primo quoque jejunii, id est, quarta feria, post capitulum sedent omnes in claustro ad lectionem;

A cum visum fuerit, pulsatur signum ad tertiam: oratione facta, induuntur albis, post tertiam cappis. Cantatur officium Spiritus Domini: ad quod tamen legitur de Actibus apostolorum ferialis lectio, et Evangelium feriale. Post sextam quasi pausaturi dormitorum ascendunt: audito signo descendunt, lavant manus et faciem, et ecclesiam intrant. Post orationem, et posteaquam sacerdos cum suis suffraganeis erit vestitus, imponitur officium, *Deus cum egredereris*. Ad quod cum legantur duæ lectiones, duæ quoque collectæ dicuntur, et non amplius. Prima lectio est de libro Sapientiæ; Evangelium de quinque millibus hominum in quinque panibus et duobus piscibus saturatis. Cantus, *Alleluia*, minime cantatur, sed tantummodo responsorium, vel quod alii Gradualement vocant. Una vice reficiunt, post nonam, et adipe abstinent. In diebus jejunii secuturis nihil est aliter agendum, excepto quod nec cappis, nec albis generaliter induuntur, et collectæ, quæ dicuntur in privatis diebus, ad missam majorem non omittuntur. Idem autem jejunium si contigerit extra Pentecosten, non alia tamen officia quam et ad Pentecosten pertinentia ex more cantantur; et, in Sabbato post offerendam, qui responsorium cantaverit, et lectionem legerit præter Epistolam cum albis esset indutus solet se exuere. Cantor qui tenet chorum in cappa, aliis ad orationem procumbentibus non procumbit, et ad illam orationem quæ fit ante nonam exit de choro.

#### CAPUT XXVIII.

*De festis sanctorum venientibus post Pentecosten.*

*Interrogat.* Ad nocturnos privatarum noctium si talis lectio, ut superius dixisti, jugiter est deputata, quomodo agitis commemorationem sanctorum, pro quibus tamen duodecim lectiones non fiunt?

*Resp.* Bene mones; nam de sanctis hujusmodi utique fiunt tres lectiones cum responsoriis quoque tribus; et ipsæ lectiones excerptæ sunt de aliquo sermone vel homilia quæ ad hoc maxime competere videtur, quanquam non ita fieret in paschalibus diebus, in quibus si tria responsoria canebantur de sanctis, tamen lectiones erant de eo libro qui et ea legendus erat septimana. Et ut quæstioni tuæ adhuc aliquid supererogaverim de eisdem sanctis, ad nocturnos propter illos nec hymnus nec psalmi feriales mutantur. Invitatorium, capitulum, versus et collectæ de eis sunt dicenda. Ad laudes antiphonæ pro eis utique mutantur; et singuli psalmi habentur de eis de quibus sunt; et ad reliquas horas antiphonæ usque ad officium missæ; cum officio eorum recordatio ex toto clauditur et finitur. Nam postea ad horas quæ officium sequuntur, nec antiphonæ, nec aliud quidquam est de ipsis. Sed si venerit, ut eorum memoria in aliqua Dominica sit agenda, post vespertas regulares in Sabbato cantantur Antiphonæ de illis, et sequitur collecta. Ad nocturnos simul cum invitatorio, et cum Evangelio, quatuor extremæ lectiones fiunt de ipsis, postea pleniter ad matutinas laudes, et in die missa matutinalis. De

cætero, quod ad Dominicam pertinet tenetur. Sciendum quoque in privatis diebus quæcunque de sanctis collecta dicta fuerit ad vespervas, quod illa nec ad matutinas laudes, nec ad tertiam, nec ad majorem missam mutatur.

#### CAPUT XXIX.

*De jejniis quæ fieri solent quarta et sexta feria.*

Si imbecillitas nostra pateretur, dignum esset, secundum edictum præceptoris nostri sancti Benedicti, ut post octavas Pentecostes statim in omni quarta et sexta feria jejunium faceremus; quod si non amplius, tamen utcumque non omittimus facere in uno et pridie prædictarum feriarum; in quo post tertiam silemus, post sextam dormitorium ascendentes si nulamus meridianam potius quam geramus, quia mox pulsatur signum ut in ecclesiam redeamus, facturi nudis pedibus processionem; calcæos nostros deponimus in claustro prope canales, ut pedes lavaturi sint in promptu. Inchoatur autem ipsa processio eodem modo quo in Rogationibus, cum orationibus antiphonæ, psalmo et collecta; omnia signa non pulsantur, sed tantum duo; et hoc inchoatur ante introitum puerorum. Ergo cantando aliquid pro peccatis, ut est antiphona, *Propitius esto*, et alia, *Miserere, Domine*, proceditur per cœmeterium ad ecclesiam S. Mariæ; ad cujus introitum et cantus et collecta est de ipsa Domina nostra. Procumbitur super formas ad orationem; dominus abbas imponit psalmum cXLV pro his qui in cœmeterio sunt sepulti, et sacerdos prosequitur cum collecta, *Domine, cujus miseratione*. Incipitur letania duobus pronuntiantibus, cum qua per claustrum et per vestibulum ecclesiæ venit in chorum. Sane, ut præmissum est, primum diem jejunamus; postea in loco jejunii aliquod opus manuum sæpius agitatur a nobis. Quotiescunque autem per aliquam occasionem jejunamus in æstate, non mutatur illud de silentio post tertiam, et de ascensione dormitorii per sextam. Et si est quarta aut sexta feria, facimus, sicut modo dixi, discalceati processionem, excepta sola vigilia sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et Assumptionis sanctæ Mariæ; si tamen et ipsæ aliquando evenerint in tali die. Solet etiam remanere, si quem defunctorum sepelimus, vel si qua persona talis et hujus dignitatis advenerit, cui processionem faciamus, vel si majores capsas nostras cum sanctorum reliquiis ad aliquam villam nostram destinamus, ut sæpe contingit, pro timore prædarum et rapinarum, cum quibus et omnes abbatum, et pulsatis omnibus signis usque ad exteriorem portam eximus, et eandem reverentiam deferimus in reportando.

#### CAPUT XXX.

*De opere manuum.*

*Interrog.* Quod paululum tetigisti de opere manuum, plus aliquantulum refer; refer, inquam, quid sit illud opus manuum, et quomodo fiat?

*Resp.* Certe, ut non mentiar quod ego sæpius

vidi, non erat aliud quam fabas novas e nondum bene maturas de folliculis suis egerere, vel in horto malas herbas et inutiles, et quæ bonas herbas suffocabant, eruere; et aliquando panes formare in pistrino. Qualiter autem fiat ut hoc etiam digeram, in die quo agendum est, illico ut fratres surrexerint, factis orationibus signum pulsatur ad primam, quam aliis psalmis intermissis, sola sequitur letania, missaque matutinalis; capitulum quoque plus corripitur quam, in aliis diebus; nec cum psalmodia, ut moris est, itur ad Sanctam Mariam, sed percussa tabula, et præmisso *Benedicite*, dominus abbas pronuntiat: *Eamus ad opus manuum*. Imponitur psalmodia quæ post primam est intermissa; incedunt cum processione, ita ut pueri sint primi, priores novissimi. Cum ventum fuerit ad locum operandi, versi omnes ad orientem per ordinem consistunt. Ad finem unius psalmi faciunt ante et retro, et domino abbate pronuntiante tunc dicunt hunc versum, *Deus in adiutorium*, etc., Sequitur, *Kyrie, eleison, Pater noster*; Versus, *Adiutorium nostrum*; facta rursus inclinatione, incipiunt operari. Hæc autem psalmodia quæ cantatur inter operandum; primum quæ remansit post primam, et post capitulum; postea omnes regulares horæ more canonicorum a prima incipientes. Inter cujus etiam preces subjungitur etiam psalmus quintus, et septem psalmi per alias horas divisi; tres qui remanent toti inter preces completorii dicuntur; et completorium ipsum præcedunt vespere pro fidelibus defunctis, adnectuntur psalmi qui solent dici pro familiaribus post tertiam, et post duas horas quæ sequuntur. Si visum fuerit domino abbati ut amplius operentur, ampliatur quoque psalmodia de psalmo, *Ad Dominum cum tribularer*, usque ad finem Psalterii, et tunc etiam a principio, *Gloria Patri*, etc., post tres psalmos interposito. Verum illis psalmis pro familiaribus finitis, postea dominus abbas cum primum voluerit, innuit fratribus ab opere cessare, et ad se magis appropriare, jubet ut aliquid legatur, citius tamen finiendum, quia ipse facturus est inde sermonem; loquens aliquid tale, maxime de vita Patrum, quod ædificet audientes. Quo finito, iterum imposita psalmodia revertuntur; quam, et pueri cum primum claustri limen attigerint, altiore voce levant, nec prius in capitulo consistunt quam conventus ante capitulum, domino abbate pronuntiante versum, *Adiutorium*, faciunt universi ante et retro; et iterum præmisso, *Benedicite*, accipiunt licentiam loquendi. Ergo nona quoque magis quam in aliis diebus acceleratur. Postquam ventum fuerit ad horam loquendi, rursus ad opus manuum ire compelluntur.

Hæc est psalmodia quam tunc adoriuntur. Primum psalmi pro familiaribus, qui post vespervas ex more dicuntur; Vespere de Omnibus Sanctis, Vespere pro fidelibus defunctis cum antiphonis; Officium pro defunctis absque matutinis laudibus, quæ semper ad hoc esse servantur, *Deus auribus*. Verba

mea. Postea inchoant psalmodiam ubi eam priore vice intermiserunt. Postquam reversi fuerint, ea vice sermo fieri solet in claustris; a quo exsurgentes et facientes ante et retro, domino abbate ex toto pronuntiante, tum iterum dicunt hunc versum: *Benedictus es, Domine Deus*; et sequitur *Kyrie eleison* cum familiari appendicio; et novissime versus, *Adjutorium nostrum*, et facto ante et retro datur licentia loquendi. Si videtur domino Abbati ut opere facto bibant, postquam pulsato signo ad vespervas fecerint orationem, cymbalo percusso vadunt in refectorium; et potio propinatur melle, vino et absynthio confecta. Et sciendum est quia quoties hoc contigerit, postea nequaquam, ut aliquando solent, bibunt inter collationem. Quod si non nisi semel operantur, tunc sermonis locus est in claustris, et versus ille non differitur, ut non statim dicatur, *Benedictus es, Domine*. Et si quando fient in sequente nocte duodecim lectiones, minime bis operantur. Si in pistrinum ierint ut panem faciant, propter opus huiusmodi non differunt illos post primam psalmos pro familiaribus, vel septem psalmos. Post capitulum lavant generaliter manus, et non tergunt; et sic imposita psalmodia procedunt in pistrinum. Pueri, vel si quis sanas manus habet, non se introrant ut tangant quid de conspersione farine; et hi a quibus panes formantur, postea quidquid sudoris fuerit in eorum facie, minime tangunt illos, nec os aperiant ad psalmodiam, ne forte de saliva quid saliat in massam. De sermone quoque nulla tunc mentio fieri solet, nec alio versu clauditur illud opus manuum, quam cum eo, *Adjutorium nostrum in nomine Domini*.

## CAPUT XXXI.

*De Dominica tertia post Pentecosten, et septimana.*

Post commemorationem sanctæ Trinitatis, in illa Dominica quæ primo occurrit cantantur responsoria de libro Regum usque ad Kalendas Augusti. Et tunc de libro Salomonis usque ad Kalend. Septembris. Quibus ad unam vicem cantatis in cæteris Dominicis ad nocturnos tertium, septimum et undecimum responsoria cantantur de sancta Trinitate, quartum, octavum et duodecimum illa minora, ut est, *Domini est terra*: Quorum etiam similia cantantur, si qua sanctorum festivitas cum duodecim lectionibus agitur; quæ tamen non sit de majoribus, sed talis, ut est quælibet Dominica: et non solum in hoc tempore, sed etiam postea semper quam venerit Pascha. De hac autem Dominica, et septimana non est abs re si plus aliquantulum dixerit quam de aliis; quia nonnulla, quorum usus est in istis ad obsequium divinum, tenentur etiam per omnes Dominicas et septimanas usque ad Adventum Domini, excepto si non pro aliqua festivitate mutantur. Primo ad vespervas in Sabbato capitulum, *Benedictus Deus*. Quod etiam tam in privatis diebus, quam in Dominica ad vespervas, semper idem est. Ad noctes sequentes tria sunt invitatoria vicissimi, id est, *In*

*manu tua. Adoremus Dominum*. Ad cantica, Alleluia, ut antiphona, *De Sion*. Ad laudes super psalmos tres, alleluia, ut, *Dico vobis*. Ad hymnum trium puerorum antiphonæ propriæ habentur; ad sequentem psalmum, alleluia, ut antiphona, *In Domino laudabitur*. Capit. *Benedictio et claritas*. Ad primam, alleluia, ut *Hortus conclusus est*; capitulum, *Regi autem sæculorum*, collecta de sancta Trinitate, quæ etiam ad hanc horam, et in hoc die, per totum annum semper in dicenda; nec pro aliqua vel præcipua festivitate mutanda. Post consecrationem salis et aquæ antiphona, *Asperges me*; in exitu processionis ad ecclesiam Sanctæ Mariæ antiphona vel responsum de ipsa; per claustrum de istis tribus antiphonis una, id est, *Cum venerimus*; alia, *Oremus dilectissimi nobis*; alia *Omnipotens Deus, supplices te*; et si opus fuerit amplius quid addi, antiph. *Dimitte nobis, Domine*. Ad stationem in vestibulo ecclesiæ antiphona, *Benedicat nos Deus*, vel aliquod responsum de S. Trinitate; in chorum redeundo antiphona vel responsum de sanctis apostolis Petro et Paulo. Ad tertiam, alleluia, ut antiphona, *Christi Virgo*; capitulum, *Deus charitas est*; ad sextam, alleluia, ut *Inter natos*; cap. *Alter alterius*; ad nonam, alleluia, ut, *Innuebant*; cap. *Empti enim estis*; collecta ad sextam et nonam, *Deus qui conspicias. Gratia tuæ, quæsumus*.

In privatis noctibus ad nocturnos est capitulum, *Vigilate*. Ad laudes, *Nox præcessit*; ad primam capitulum, *Pacem et veritatem*; collecta, *Domine Deus, Pater, qui ad principium*. Quæ ambo privatis diebus ita sunt conglutinata ut nunquam ab eis separentur. Ad tertiam capitulum, *Sana me, Domine*; ad sextam et nonam eadem quæ in Dominica; collectæ quæ notantur in collectaneo. Ad completorium cap. *Tu autem in nobis*; et collecta *Visita, quæsumus*; ista sunt immobilia, ut sive sit dies privatus, sive sollemnis, ipsa nequaquam moveantur. Quod si non est Dominica dies, et tamen duodecim lectiones, ad primam est collecta *In hac hora hujus diei, quæsumus*. Quæ notiora æstimavi, præterivi, velut quod in Sabbato ad vespervas super canticum Evangelii antiphona, *Quasi germana est*; Responsum de eodem libro; ad laudes, et secundas vespervas de Evangelio, vel quod in privatis noctibus ad matutinas est de ipso cantico, ad vespervas iterum de Evangelio. Eo quoque Sabbato, in cuius sequente nocte aliqua sunt responsoria inchoanda, non cantatur ad vespervas feriale responsum, sed unum de ipsis responsoriis inchoandis. Si autem meministi eorum quæ superius in aliis locis memoravi; me tacente modo, tamen scire potes quod collecta quæ ad quamlibet Dominicam pertinet, dicenda est in Sabbato ad vespervas, et post nocturnos ad Evangelium, ad matutinas laudes, missam matutinalem, ad tertiam, ad majorem missam, utrasque vespervas. In privatis autem noctibus habentur in collectaneo, et hæc collectæ quæ dicendæ sunt ad nocturnos, et laudes, et vespervas. Et sacerdos, si voluerit, ut non

reprehendatur, caveat ne aliquam dicat ignotam, sed quæ bene simul et stylum Gregorianum, et sui mediocritate et ipsorum verborum humilitate.

#### CAPUT XXXII.

##### *De Nativitate S. Joannis Baptistæ.*

*Inter natos mulierum*, juxta ipsius Domini testimonium, cum nemo surrexerit major Joanne Baptistæ, non est indignum si ejus quoque solemnitas solemnius quam aliorum sanctorum celebretur. Celebratur autem ejus Nativitas cum octavis, nec sunt plures sanctorum pro quibus hoc fiat, tantum alæ quatuor festivitates similiter aguntur, id est, Natalis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, Translatio S. Benedicti, Assumptio sanctæ Mariæ, et Depositio S. Martini; de quibus, ut primo dicam quod omnes communiter habent, prima nocte post laudes et præcedentes vespervas agitur processio ad altaria singulorum, excepto Natali apostolorum Petri et Pauli, in quorum honore est ipsum altare principale. Agitur autem cum aliquo responsorio, collecta quoque aliqua sequente cum tonali pronuntiatione. Per totam singularum festivitatum septimanam venia non petitur ad initia horarum, nec procombatur super formas ad preces. Item ad singulas horas de psalmodia non minus omittitur quam in paschali tempore quoties duodecim lectiones non fiebant. Octavus dies totus est sollemnis, duodecim lectionibus agendus. In ea quoque Dominica, si qua venerit, non aliud legitur vel cantatur quam de ipsis. In privatis noctibus, etiamsi sit tempus æstivum, tamen tres lectiones cum tribus responsoriis fiunt; principalis quoque collecta, quæ in primo die ad majorem missam dicebatur, postea usque ad octavum diem semper est dicenda ad laudes, tertiam, majorem missam et vespervas. Præfatio autem tantum in primo die ad utramque missam, in octavo die ad solam majorem. Hoc solum minus habent, et ab aliis dissimile, Nativitas sancti Joannis, et Translatio sancti Benedicti, quod in octava nocte novissima nocturnorum responsoria sunt de his minoribus, ut est, *Justus ut palma*. Quod tamen omnibus ejusdem festivitatis, quæ in æstate veniunt, est commune, Dominica interveniente ut similia responsoria cantentur. Igitur succincte prælibato quod, ut dixi, communiter habent, videndum est modo quod proprie pertinet ad memoriam S. Joannis. In vigilia ad vespervas, collecta, *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut familia tua*. In nocte ad Evangelium, *Concede, quæsumus, omnipotens Deus*. Quæ et per octavas frequentatur. Ad matutinas, *Deus qui præsentem diem*; quæ ad tertiam, ad missam, et ad vespervas iteratur, ibique ex toto finitur. Verum nescio si quid dicere possim quod non jam noveris per ea quæ a me superius de solemnitatibus sunt relata.

*Interrog.* Non sum oblitus illorum; verumtamen est quod adhuc libenter audierim, quo ordine per octavas ad nocturnos, et alias horas antiphonæ dicantur.

*Resp.* Hoc etiam a fratre, cujus supra meminimus, quærere non omisi, et aliud nescio vel de ipsis octavis, vel de aliis, nisi quod ille rursus mihi dixerit; pro cujus testimonio, solemnitas diei agitur, si venerit, verbi gratia in feria sexta, in Sabbato quod sequitur in primo nocturno super psalmos antiphona, *Priusquam te formarem*. In 2 antiphona, *Ad omnia*. Ad matutinas iterum super psalmos. *Elizabeth Zachariæ*. Super cant. Evangelii, *Innuebant patri ejus*; ad primam, *Ne timeas*; ad tertiam, *Misit Dominus*; ad sextam, *Ecce dedi*; ad nonam, *Domini ab utero*; ad vespervas, *Joannes est nomen*; ad Magnificat, *Pro eo quod non credidisti*. Ad Dominicam in 1 nocturno, *Posuit os meum*; in 2, *Formans me*; ad cant. et ad matutinas de SS. Joanne et Paulo; post canticum Evangelii, *Apertum est os*; ad primam, *Elizabeth*; ad tertiam, *Innuebant*; ad sextam, *Inter natos*; ad nonam, *Tu puer*; ad vespervas, *Ex utero senectutis*; ad Magnificat: *Et posuerunt omnes*. Feria secunda in 1 nocturno, *Posuit os meum*; in 2, *Formans me*, ad matutinas de S. Ireneo et sociis ejus; de S. Joanne antiph. *Joannes vocabitur*; ad sextam, *Reges videbunt*; ad non. *Nazaraus vocabitur*; ad vespervas, *Ipsæ præbuit*; item *Puer qui natus est*. Feria 3, in 1 nocturno, *Erit enim magnus*; in 2, *Inter natos*, matutinæ de S. Leone, de S. Joanne, *Tu puer*; matutinalis missa de S. Leone; ideo ad solam primam antiphona de eodem, ad tertiam, *Joannes est nomen*; ad sext. *Ipsæ præbuit*; ad non. *Ex utero*; ad vespervas non de S. Joanne, sed de S. Petro; et 1 antiphona, *Beati eritis*; propter quos etiam mutantur octavæ, ut non amplius dicantur de S. Joanne, nisi post matutinas et vespervas regulares, una antiphona et collecta; de quo tamen octavus dies pleniter celebratur tam cum duodecim ad nocturnos antiphonis, quam etiam 12 lectionibus et responsoriis.

#### CAPUT XXXIII.

##### *De Natali apostolorum Petri et Pauli.*

Vigilia Natalis SS. apostolorum, et vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ habent aliquid singulare, et quod in nullis aliis sanctorum vigiliis solet agi; nam ad majorem missam pulsantur omnia signa, et, præter quod non angelicus Hymnus nec alleluia cantetur, alia solemniter omnia fiunt. Chorus, ut aiunt, ab uno tenetur in cappa, responsorium a duobus cantatur in cappis, subdiaconus vestitur tunica, diaconus dalmatica, unus offert, omnes accipiunt pacem; *Kyrie, eleison, Sanctus, Agnus Dei*, singula cum quotidiana melodia cantantur. Est autem in priore vigilia, ut et supra meminimus, Depositio S. Leonis papæ; et, in sequente, Depositio sancti Eusebii presbyteri, de quibus et missa matutinalis cantatur; propter quod tamen generalis oblatio non onmittitur, et pax ab uno accipitur. Post primam collectam cæteræ quæ sequuntur omnes sunt pro defunctis; quod similiter fieri solet quoties eadem missa cantatur pro salute vivorum; non autem est

consuetudo ut unquam in duodecim lectionibus hoc fiat.

Sed revertamur ad ipsum Natalem sanctorum apostolorum. Dominus albas constituit ante hos annos, ut ad psalmos nocturnorum hæ cantentur antiphonæ, quarum prima est, *In plateis*. Evangelium sequitur ea collecta quæ dicebatur ad vesperas, id est, *Deus, qui Ecclesiam tuam apostoli tui Petri, quanquam ad laudes, et ad majorem missam dicitur, Deus, qui hodierna*. Et si hoc aliquando contigerit, tamen non præjudicat generali consuetudini collectarum, quod hujusmodi si dicuntur ad vesperas dicuntur etiam ad matutinas laudes, et ad alias vices. In die cum processio solemniter sit agenda, si est Dominica dies, agitur ante tertiam; propter consecrationem salis et aquæ ex more gerendam. Si qualibet alia feria, post tertiam; quod item observatur in Assumptione S. Mariæ et in Nativitate Domini. Ad ipsam autem processionem cantari solet responsum, *Quem dicunt homines*; et aliud, *Magnus sanctus Paulus*. Ad stationem antiphona, *Hodie illuxit nobis? In chorum redeundo respons. Quodcunque ligaveris*; aliud, *Sancte Paule*. Horarum hymni augentur eo versu, *Vos sacri justi*, etc. Vesperæ secundæ de ambobus apostolis communiter aguntur, tamen singulariter de utroque dicenda est collecta; et primo de S. Petro, postea de S. Paulo antiphona et collecta. Collecta quæ ad majorem missam primo die dicebatur, ita mutatur: *Deus, qui Ecclesiam tuam apostolorum tuorum Petri et Pauli prædicatione docuisti*; et est dicenda per totam octavarum septimanam. Cujus etiam commemoratio singularis cum agatur in sequente die, de S. Petro tantum ad matutinalem missam est collecta; ad matutinas et vesperas antiphona et collecta, sicut etiam ad has horas, de S. Joanne, sed de illo sine salutatione.

Tertius dies est quoque octavus Nativitatis ejusdem S. Joannis Baptistæ, in quo communiter amborum apostolorum meminiamus ad vices prænominate, non quarto die pro computo, quæ supra, verbi gratia, proposuimus, cum sit Sabbatum: in primo nocturno antiphona, *Tollite jugum meum*; in 2, *Jugum enim meum*. Respons. 1 et 3 de S. Petro; 2, de S. Paulo. Ad mat. laud. *Petrus apostolus et Paulus*; ad Benedictus, *Inseparabilis fides*; ad primam antiph. *In nomen terram*; ad tertiam, *Jam non dicam vos servos*. Officium missæ non est aliter cum omnibus suis appendiciis, quam quasi generaliter de apostolis, sicut et aliis diebus infra octavas, præter collectam, quæ sola proprie est de S. Petro et de S. Paulo; ad sextam antiph. *Tradent enim vos*; ad nonam, *Gaudete et exsultate*; ad vesp. *Gloriosi principes terræ*; ad Magnificat antiph. *Isti sunt viri sancti*. Dominica in 1 nocturno antiph. *Petrus apostolus*; in 2, *Inseparabilis fides*; ad cantic. *Vos qui reliquistis omnia*; ad mat. laud. *Beati pacifici*; ad Benedictus, *Sanctum et verum lumen*; ad primam, *Hoc est præceptum meum*; ad tertiam, *Majorem charitatem*; ad sextam, *Vos amici mei*; ad nonam, *In*

*patientia vestra*; ad vesperas, *In regeneratione*; ad Magnificat, *O cæli janitor*.

Feria II, Translatio S. Martini, de quo, etsi ad nocturnos alia resp. simul cum antiphonis omnibus sunt de ejus vita, tamen 3 et 7 et 11 sunt de illis rebus quæ pertinent ad quemlibet confessorum, et similiter illæ antiphonæ ad matut. laudes.

Feria III, in 1 nocturno antiph. *Principes populorum*; in 2, *Tradent enim vos*; ad mat. laud. *Hoc est præceptum meum*; ad primam, *Majorem charitatem*; ad tertiam, *Vos amici mei estis*; ad sextam, *Beati pacifici*; ad nonam, *In patientia vestra*; ad vesp. *Beati eritis*; ad magnif. *Isti sunt duæ olive*.

Feria IV, cum sit dies octavus 12 lectionibus agendus; ad nocturnos et antiphonæ et responsoria de his duobus apostolis alternantur. Quomodo autem, quia in nullo antiphonario inveni, certe de ipsa brevi factum notare curavi, et ita quoque vestræ communico dilectioni. Ad nocturnos 1, antiphona, *In plateis*; 2, *Qui operatus est*; 3, *Ait Petrus*; 4, *Scio cui*; 5, *Petrus apostolus*; 6, *Mihi vivere*; 7, *Factum est*; 8, *Tu es vas electionis*; 9, *Adveniente Petro*; 10, *Magnus S. Paulus*; 11, *Ponens Petrus*; 12, *Bonum certamen*. Responsorium 5. *Tu es pastor ovium*; 6, *Reposita est mihi*; 7, *Ego pro te rogavi*; 8, *Sancte Paule*, antiphona. *Gloriosi principes terræ*; resp. 9, *Beatus es, Simon Barjona*; 10, *Magnus S. Paulus*; 11, *Quodcunque ligaveris*; 12, *Isti sunt duæ olive*. Ad mat. laud. antiph. *Petrus apostolus et Paulus*, etc. *O Cæli janitor*, etc. *In regeneratione. Inseparabilis fides. Sanctum et verum lumen*.

#### CAPUT XXXIV.

##### De translatione S. Patris Benedicti.

Depositio præceptoris nostri S. Benedicti cum sit in Quadragesima, non est opportunum propter ipsam ut cum octavis celebretur, propterea quod ea vice non bene possumus, ut in ejus translatione faciamus, et illam celebremus cum octavis, de qua qualiter facta fuerit, vel cujusmodi persona in Gallias sacrosancta attulerit ossa, manifesto literarum testimonio non caremus. Et in prima nocte legitur ad nocturnos, et in aliis per octavas noctibus, pulcherrimus sermo domini Oddonis de eodem Patre. Verum ut iterum manifestiora transeamus, veniamus ad ordinem antiphonarum per octavas ad singulas horas cantandarum, in quo plane mei similis potuerit errare, si non habet inde aliquid aliquo modo prænotatum. Igitur ut computum semel inceptum teneamus, solemnitas de qua agitur, si evenerit in II feria, vel in feria III. In I noct. antiph. *Fuit vir vitæ*; in 2, *Ab ipso pueritiæ*; ad mat. laudes antiph. *Beatus vir Benedictus*; alia, *Erat vir Domini*; ad primam, *Dum in hac terra*; ad tertiam, *Liberiori genere*; ad sextam, *Relicta domo*; ad nonam, *Recessit igitur*; ad vespères, *Hic itaque*; alia, *Sanctissime confessor*.

Feria IV, in I noct. antiphona, *Compassus*; in 2, *Expeditus a fratribus*; ad mat. laudes, *Erat vir Domini*; alia, *Gloriosus confessor*; ad primam,



*Cumque sibi conspicerent*; ad tert. *Inito consilio*; ad sext. *Tunc ad locum*; ad nonam, *Tantum gratiam*; ad vesp. *Qui dum eremum pergeret*; alia, *O beati viri Benedicti*. Feria v, in 1 nocturno, *Fuit vir vitæ*; in 2, *Ab ipso*; ad mat. laud. *Gloriosus confessor*; alia, *Vir Domini*; ad primam, *Dum in hac terra es et*; et reliquæ ut in feria iii, nisi ad magnif. *Orabat S. Benedictus*. Dominica in 1 noct. *Fuit vir vitæ*; in 2, *Compassus*; ad cantica, *Hic itaque*; ad mat. laud. *Puer quidam parvulus*; ad primam, *Beatus vir Benedictus*; ad tertiam, *Vir Domini*; ad sextam, *Gloriosus*; ad nonam, *Vir Domini*; ad vesp. *Oramus te*; alia, *Exsultet omnium*, etc. De octavo die non habeo aliud referre, præter quod et supra jam retuleram. Unum tamen est, cujus nondum memini, quod ad secundas vesp. super psalmos hæc quatuor antiphonæ cantantur quæ ad nocturnos primæ fuerunt; et hoc fieri solet non in hac tantum festivitate, sed etiam in aliis, si antiphonæ nocturnorum sunt istis similes, ut magis sint tractæ de vita sanctorum, quam de textu et materia psalmodum.

## CAPUT XXXV.

*De benedictione uvarum, et aliorum fructuum.*

In multis libris missalibus habetur benedictio uvarum, et maxime ad Natalem S. Sixti martyris et papæ; sed si nondum sunt maturæ, custos ecclesiæ observat quando primum maturescant, ut faciat eas ad ecclesiam deferri; allatas armario representat, et armarius sacerdoti inter canonicam ad horam competentem et prænotatam (4) ut eas benedicat. Postea in refectorio per sacerdotem distribuuntur in loco hostiarum, quod non omittitur etiamsi est dies Dominicus. Sunt præterea et aliæ tres species quæ ex more in refectorio benedicuntur, id est, novellæ fabæ, novellus panis, et mustum; et hoc modo: lectio prius inchoatur, post cujus versum primum stat sacerdos in medio refectorii ante mensam principalem, et præmissa salutatione singula benedicit fabas ita: *Benedic, Domine, hos fructus*; pro pane, *Benedic, Domine, creaturam istam panis*; pro musto, *Domine omnipotens Jesu Christe, qui ex quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum satiasti, etc.*

## CAPUT XXXVI.

*De Assumptione S. Mariæ.*

In vigilia Assumptionis S. Mariæ ad vesp. super psalmos antiphona, *Tota pulchra es*; collecta, *Deus qui Virginitatem*; ad processionem vespertinalem, respons., *Super salutem*; collecta eadem quæ supra; ad nocturnos legitur sermo sancti Hieronymi, *Cogitis me, o Paula*, qui cum tantæ sit excellentiæ, ad nonam lectionem nequaquam pronuntiatur Evangelium, sed omnes lectiones de eodem sermone fiunt. Evangelium, *Repleta est Spiritu*; collecta, *Veneranda nobis*. Eadem ad ambas futuras processiones, Ad

matutinas laudes, ad tertiam, et majorem missam collecta, *Famulorum tuorum*, quæ per totas octavas dicenda: ad processionem matutinalem, respons. *Gaude, Maria*. In die antiphona, *Tota pulchra*. Per claustum, respons. *Quæ est ista*; aliud, *Ista est speciosa*; ad stationem, *Gaude, Maria*; ad introitum ecclesiæ antiph., *Hodie beata virgo*; respons. *Beata es virgo*; ad majorem missam *Credo*, sicut etiam ad omnes festivitates beatæ Mariæ; ad vesp. psalmi, *Dixit Dominus. Lætatus. Nisi Dominus. Memento*. Excepta Hypapante Domini. De ordine antiphonarum quæ dicendæ sunt ad omnes horas per octavas, non æstimaverim opus esse ut aliud dicam, nisi quod ad nocturnos singularum noctium sunt quoque de nocturnis primæ noctis: item ad matutinas laudes de matutinis laudibus: ad cæteras horas hæc cantari solent antiphonæ, quarum prima est, *Ecce tu pulchra es*. Et officium per octavas, *Salve, sancta Parens*; in octavo die, *Gaudeamus*. Ad omnes hymnos horarum additur, *Gloria tibi, Domine, qui natus*, et similiter ad omnia festa S. Mariæ.

## CAPUT XXXVII.

*De eo quod cantatur in Septembri.*

In Septembri cantantur responsoria de libro Job per duas Dominicas. Item per duas Dominicas de libro Tobitæ, Judith, Esther et Esdræ. Quod si qua festivitas occurrerit in ipsis Dominicis quæ impediret, si ad præsens ageretur, ut responsoria de præfatis libris suo tempore cantari non possent, pro hujusmodi in sequentem diem ipsa festivitas differretur, et non erit necesse vel hoc vel illud remanere. Hic quoque omittuntur responsoria de Sancta Trinitate, et illa minora de volumine psalmodum, ut non ad nocturnos inter alia responsoria cantentur. Hic enim inchoatur, ut quotquot responsoria cantantur, ad nocturnos vel matutinas laudes cum *Gloria Patri*, his et adhuc adjungatur, *Sicut erat*; quod huc usque fiebat a Pascha ad vesp. amodo autem non ad vesp. sed, ut præmissum est, ad nocturnos, et matutinas laudes, usque iterum ad Pascha. Sciendum tamen est quia si talis festivitas celebratur ut duo simul primum responsorium cantent, tunc hæc adjectio non observatur.

## CAPUT XXXVIII.

*De Exaltatione S. Crucis.*

In Exaltatione S. Crucis, sicut etiam in Inventione, agitur aliquid contra morem aliarum festivitatum. Nam cum 1 vesp. sint de sancta Cruce, ad nocturnos psalmi omnes, et 8 lectiones sunt de sanctis; sed iterum de sancta Cruce super cantica, *Domine, audisti*. Quorum prima incisio est in eo versu, *Pro iniquitate*; secunda in eo, *Egressus est*; et postea non solum 4 extremæ lectiones et matutinæ laudes, sed etiam de cætero omnes horæ sunt de sancta Cruce. In ejus autem Exaltatione, finita tertia, priusquam officium missæ inchoetur, porte-

(4) Prænotatam, scilicet, ait Acherius ad hæc verba: *Per quem hæc omnia, Domine, bona creas, etc.*

tur crux pallio cooperta a duobus albatis ante altare principale; quam discooperientes, imponunt antiphonam, *Ecce lignum crucis*, et omnes veniam petunt, et tapetibus in terra constratis, ita ut sunt albatii ad terram prostrati adorant; interim antiphona post antiphonam prænominatam sequitur alia, id est, *Crucem tuam*, quæ recantatur per singulos versus psalmi, *Deus misereatur*, et postea quælibet aliæ antiphonæ de sancta Cruce; quæ postquam adorata fuerit a conventu, sublevatur cantando antiphonam, *Super omnia*; et venia iterum ab omnibus est petenda. Psalmi ad vesperas, *Dixit Dominus*, *Confitebor*, etc., super quos eadem cantantur antiph. quæ ad matutinas laudes, prima tantum ablata. Beatissimo Patri, domno scilicet Odiloni videbatur multum congruere ut, eo die quo crux adoraretur, ejunium fieri deberet, propter quod constitutum est ab illo, et quasi pro legitimo Ecclesiæ nostræ indicto, ut, si Exaltatio S. Crucis evenerit in quarta feria, sexta, vel Sabbato, ea vice minime curetur de termino jejunii Quatuor Temporum, sed statim in ea septimana agatur. Adhuc autem de sancta Cruce sciendum est quia de ea major missa cantari solet omni vi feria, ab octavis Paschæ usque ad adventum Domini; et ab octavis Epiphaniæ usque ad Septuagesimam, nisi forte dimittatur propter officium alicujus sancti, vel propter officium de aliquo jejuniis, vel propter octavas; ferialis tamen Epistola legitur, vel Evangelium feriale.

#### CAPUT XXXIX.

*De eo quod ab Idibus Septembris semel comeditur.*

Ab Idibus Septembris semel tantum comeditur, et in privatis diebus de hoc ordine nihil mutamus, quem per totam habuimus ætatem quoties jejuniis fiebat. Item in duodecim lectionibus quia bis sumus comesturi, per omnia quoque facimus sicut et prius.

#### CAPUT XL.

*De consuetudinibus incipientibus a Kalendis Octobris usque ad Kalendas Novembris.*

A Kalendis Octobris usque ad Kalendas Novembris cantantur responsoria de libro Machabæorum; ad nocturnos hymnus, *Primo dierum*; ad laudes, *Æterne rerum Conditor*; de cætero quoque ex toto dimittitur pausatio meridiana. Si sunt duodecim lectiones, post prandium selemus in claustris ad lectionem, usque dum servitores surrexerint a mensa. Pulsatur signum majus, et oratione facta, quod minus fuerit, ut nona cantetur. Ambulamur solito more in refectorium ut bibamus, sed aqua nequaquam ulterius propinatur. In privatis diebus aurora apparente pulsatur scilla, et continuo nocturnalibus induti festinamus ad ecclesiam; præmissa breviter oratione, cantamus primam, sequentibus septem psalmis et letania. Si aliquando contigerit, per incuriam custodis ecclesiæ, ut non sit clara dies, sedemus in choro capite cooperto, et pueri cum magistris in capitulo, usque dum legere possumus cum luce

diei. Vacamus lectioni usque ad tertiam, pulsatur scilla, et tunc primum diurnalibus nos calceamus; lotis manibus et facie, et pexo capite, imus ad ecclesiam, et procumbendo ad orationem pueros expectamus; quibus ingredientibus pulsatur signum, facimus tres orationes, pulsatur scilla, cantatur tertia, missa quoque matutinali simul adjuncta. Non solum post capitulum, sed etiam post sextam habemus licentiam loquendi, quanquam illud spatium soleat esse brevissimum; nam non amplius erit quam ut sacerdos et cæteri ad majorem missam servituri, lavent manus, et sint ad induendum se parati. Pulsatur signum ut omnes occurramus ad orationem; qua facta, imponitur letania; et hi vestiunt se, quorum supra meminimus, ad ministerium missæ. Si est quarta feria aut sexta, prius nos audito signo discalceamus quam occurramus ad orationem, ut nudis pedibus faciamus processionem. Finita missa signum pulsatur ad nonam, et orationem facimus priusquam exeamus ad lavandum pedes: aut si non est dies in quo processio fiat, in choro tamen legendo expectamus usque dum servitores potuerint prandisse; pulsatur scilla iterum ad nonam. Quod etiam etsi nondum dixerim, tamen per totam ætatem quoties dies est jejunii, similiter observatur.

#### CAPUT XLI.

*De consuetudinibus in Novembri.*

A Kalendis Novembris cantantur responsoria de C libris Ezechielis, Danielis, et aliorum minorum prophetarum. In privatis diebus, et si nullæ fiant octavæ, postquam semel surgimus, non redimus ad lecta. Illic denuo inchoamus quod omissum est a Cæna Domini, ut triginta psalmos cantemus ante nocturnos. Item officium defunctorum, quod usque post vesperas agimus, amodo post nocturnos agere solemus, matutinis laudibus quoque defunctorum simul adjunctis. Reliqua psalmodia, ut moris est, cantatur ad ecclesiam Sanctæ Mariæ; regularibus matutinis laudibus prima cum suis appendiciis continuatim adjungitur. Illic etiam si ordinem nostrum per omnia tenere volueris, habes meminisse quod, postquam officium agitur in nocte, non est opus ut in duodecim lectionibus post singulas horas psalmus, *Ad Dominum cum*, pro ipso officio cantetur, pro quo primitus a S. Majolo est decretum, ut psalmus *De profundis* simul cum præfato psalmo diceretur; sed hunc postea dominus abbas mutavit psalmo *Voce mea*; et hoc addidit ut si officium geritur in nocte, propter hoc tamen ille psalmus non aliquando omittatur. Nam et per vices non solum pro officio, sed etiam pro tricenario alicujus nuper defuncti fratris deputatur; et si neutrum fuerit, tamen post omnes horas sæpe pro fidelibus defunctis cantatur. Pater autem sæpe dictus, scilicet dominus Odilo, vir plane misericordiæ, perpendens quam difficile nonnulli fratrum pati possent, ut in tanta hiemis aliquando asperitate nudis quoque pedibus

procederent, hujusmodi processionem in quarta et A sexta feria a Kalendis Novemb. usque ad caput jejunii pro pietate sua indulisit.

*Interrog.* Scire velim cujusmodi sit intervallum post psalmodiam in ecclesia S. Mariæ eonsummatam; vel quod interim maxime sit opus vestrum, vel ubi conventus moretur?

*Resp.* Breviter ad singula respondeam. Intervallum solet temperari, ut claustralis prior cum absconsa totum claustrum possit circuire; videt namque si omnia claustris ostia sunt clausa; perlustrat dormitorium a fine usque ad finem, nec minus ad ipsas necessarias. Pergit in domum infirmorum, ut videat per omnia quo modo se ipsi habeant infirmi. Redit per ecclesiam Sanctæ Mariæ in Majorem Ecclesiam. Nullum altare, quo quisquam fratrum accedere potest, dimittit inuisitatum, ut videat quis ibi sit, vel quid agatur ab eo. Fratres autem de ecclesia S. Mariæ simul exeuntes, præter si qui opus habent ad necessarias ire, revertuntur in chorum, et singuli sedent in sedili suo caput cooperti, juvenes, qui in custodia sunt, juxta custodes suos, de quibus summopere cavetur ne simul ita sedeant, ut non habeant inter se probabilem et boni testimonii mediatorem, et unusquisque, postquam caput cooperuerit, facit quod sibi videtur vel quod potuerit; nam ut mei ipsius pro exemplo meminerim, erat aliquando quod intentius orabam, aliquando quod psalmos ruminabam, aliquando quod somno adeo gravatus eram, ut ita sedens vellem nollem dormire; sed si quis voluerit secretius orare, surgit, et secedit ad aliquod altare; ubi tamen non diutius moratur, ut locum habeat alius similiter orandi; quia satis pauca sunt altaria tantorum fratrum multitudini comparata. In qua habitudinis diversitate fortassis plures non sunt mei dissimiles. Pueri sedent in capitulo, et per aliquem præcipientem cantum addiscunt. Quod si tanta est hiemis asperitas, est officina in qua grandis focus ab ipsis fratribus qui fuerunt coqui prioris septimanæ præparatur, et illic omnes tam majores quam minores licentur accedere, cum summa tamen gravitate, sicut dignum est in tali hora. Amodo quoque usque ad Cœnam Domini in privatis omnino diebus hymnus completorii est, *Christe, qui lux es*; si tamen nullæ sunt octavæ. D

*Interrog.* Sed post Vesperas cum nec cœnetis, nec defunctorum geratis officium, quid aliud est quod geratur a vobis?

*Resp.* Imus in dormitorium, cultellos nostros deponimus, abstrahimus calceos diurnales et nocturnales induimus; sedemus in claustro ad lectionem, tangitur cymbalum ut manus lavemus, et in refectorium bibere veniamus. Sedemus iterum ad lectionem, sonatur scilla ad collationem. Itemque et illud pro certo noveris quod si aliquando contingit nobis invitis, et de industria nunquam, ut lux diei adhuc clare non appareat, quando dormitum collocamus, et propterea sustinere possumus inter alia tam prolixas lectiones, quæ nimirum quibusdam nostris

commilitonibus, tam patrios mores quam ipsam patriam mutare volentibus, non minus graves essent ad audiendum quam massa plumbea fore solet ad portandum. Nec mirum quibus non est studium nobiscum dormire, si et ipsis non est studium nobiscum vigilare.

Et quia semel incepti inde loqui, ut subinferam quæ adhuc de eodem genere novi, in Natali SS. apostolorum Petri et Pauli, nocturni et matutinæ laudes tantæ sunt prolixitatis, ut semper die adhuc clara incipiantur, et nunquam nisi die adhuc clara finiuntur; propter quod cum scire possis quod illo die non erit hora tardior dormitum collocandi, venit mihi aliquando in mentem ut ipsam horam solis radio notarem, quem sequenti die quando cantavimus nonam in eodem vidi esse loco; ita ut momentum præcedentis completorii a momento nonæ sequentis nihil esset divisum; idcirco potuimus cum alacritate et cum aliqua devotione vigiliis interesse, nec erat necesse somno satiatas iterum in ecclesia somno gravari. Fratres qui de foris venturi sunt ad monasterium, eo præcepto et ea conditione non semel sunt constricti ut nunquam post completorium audeant venire. Frater qui erat ad vespas in clauastro, si ante completorium comedere neglexerit, post completorium nullius rei gratia habebit licentiam comedendi, excepto si tali infirmitate gravatur, verbi gratia, ego quadam vice cellerarium vidi tota die recipiendo vinum occupatum, et de pradio minime curavit; post completorium quærens a domino abbate licentiam prandendi, prorsus nihil obtinuit; et ita impransus, vellet nollet, cubitum recessit. Si videres quocumque in Quadragesima quali hora damus operam ut dormiamus, utique fateris satis nos mature surgere posse ad nocturnos. Hæc quasi extraordinarie sint dicta, ut noveris nos in comessionibus noctem expendere nolle.

#### CAPUT XLII.

*De festivitate Omnium Sanctorum, et recordatione omnium Fidelium defunctorum.*

In festivitate Omnium Sanctorum ad utrasque vesp. nec psalmi nec antiphonæ mutantur, et sicut per totum annum de ipsis quotidie cantamus psalmos *Confitebor, Credidi, In convertendo, Eripe me*; hymnus etiam est, *Christe Redemptor*; sed cum tam solemnem melodia quam et ipse dies est solemnem. *Kyrie, eleison* quoque ante Dominicam Orationem, cum in aliis diebus ad omnes regulares horas tunc ex utroque choro dicamus, in isto tamen ad vespas et matut. laudes non nisi tantum ad duas vices; quod etiam per totum annum similiter tenemus. Item ad vespas et matut. laud. non aliæ preces dicuntur quam hi versiculi, *Post partum. In conspectu angelorum.*

Quamvis autem in sequenti die de S. Caesario et de aliis sanctis duodecim lectiones fiant, tamen post vespas, pulsatis omnibus signis diutius, cantantur quoque vespere defunctorum, et in nocte post mat. laudes de Omnibus Sanctis officium simul cum mat.

laudibus, et matutinalis missa solemnissime pro omnibus fidelibus defunctis, pro quibus et singuli sacerdotes privatas missas sunt cantaturi. Sed nec ad vesperas, nec ad alias vices de collectis est amplius dicendum quam una tantummodo collecta, id est, *Fidelium, Deus*. Hoc enim decretum est a Patre Odilone, ut sicut in priore die commemoratio fieri solet Omnium Sanctorum, sic et in sequenti commemoratio omnium Fidelium defunctorum. Ergo unde acciderit quod hoc pius Pater constituit, qui ejus Vitam legerit, ibi bene hoc ipsum cognoscere potest. Hic autem, ut quod adhuc superest expleatur, duodecim pauperes ubertim sunt reficiendi de pane, vino et carne; et quotquot pauperes alii supervenerint, omnibus de pane et vino misericordia impendenda. Et quia refectio nostra non injuria lautior est propter omnes sanctos quam propter omnes fideles defunctos, in ipsa festivitate Omnium Sanctorum quidquid panis et vini superest ad mensam ad eleemosynam datur. De hoc exemplari traxit et modo dominus abbas (quod jam in alio loco, si memineris, memoravi), ut post octavas Pentecostes specialis recordatio fiat illorum in quolibet loco nostro, qui in ipso loco sunt sepulti.

#### CAPUT XLIII.

*De festivitate sancti Martini, et consuetudinibus quæ tunc inchoantur.*

Quod festivitatem S. Martini cum octavis celebramus, hoc processit a primo loci nostri abbate proprio, scilicet domino Odone, qui Turonis oriundus S. Martini alumnus, et canonicus erat ibidem; unde antiphonas non antiquas, sed novas, quas modo cantamus in Depositione S. confessoris et episcopi, super nocturnos ipse fecit, ipse hymnum, ipse quoque, ut præmissum est, octavas suas indixit. Cujus Vita cum sit luculento stylo composita, et de ipsis adeo virtutibus admiranda. SS. Patres nostri, sicut in Assumptione S. Mariæ, ita hic quoque noluerunt ut in ejus Depositione aliud Evangelium pronuntiaretur, vel alia homilia quam ipsa Vita legeretur. Omnibus horarum hymnis hic versus apponitur, *Martine, par apostolis*. Quod si iterum scire volueris quo cantentur ordine per octavas antiphonæ ad horas, nimirum non minorem antiphonarum copiam habemus quam in præfata Assumptione S. Mariæ; ideoque quod tunc fecimus, nunc ipsum quoque facere solemus, ut antiquas nocturnorum antiphonas ad nocturnos per ferias cantemus. Illas quæ sunt de matut. laudibus ad matut. laudes. Novas autem, quas jam dixi a S. P. Odone dictatas, per diurnas distribuimus horas. Nocturnos ad octavum diem appendentes, cum plenum habeant officium tam in antiphonis quam in responsoriis, ea vice cantamus antiquas. Dies autem cum jam sit adeo brevis, ideo a festo S. Martini usque ad Purificationem S. Mariæ, quoties bis comedimus, post prandium non expectamus cum nona servitores; sed statim, cum a mensa surgimus, chorum intrantes, et eo stantes

ordine quo solemus ad horas, cantamus eam, et per se postea servitores; nec amplius ante vesperas ad bibendum in refectorium redimus. Per octavas S. Martini, et per octavas Dominicæ Nativitatis et Epiphaniæ, duabus vicibus manducamus; post matut. laudes dormimus; iade primam cantamus. Officium tamen Defunctorum de loco suo non omitimus inter nocturnos et matut. laudes agendum.

#### CAPUT XLIV.

*De Adventu Domini.*

In Adventu Domini, quoties duodecim sunt lectiones, abstinemus ab adipe; minime tamen cantatur, *Gloria in excelsis*, quanquam alias Natali S. Andreæ apostoli tantum deferatur, ut ejus octava dies pleno per omnia celebretur officio. Ad primam capitulum mutatur, sicut etiam in Septuagesima, ut pro *Regi autem sæculorum* dicatur *Domine, misere nostri*. Per omnes Dominicas usque ad Natalem Domini post *Alleluia*, sequentia cantatur. Commemoratio S. Crucis post vesperas et matut. laud. omittitur usque post octavas Epiphaniæ; unde et post primas vesperas Adventus Domini, non ad Sanctam Crucem, sed ad S. Mariam agitur processio cum respons. *Missus est*; post matut. laudes cum respons. *Ecce Virgo*; collecta, *Deus, qui salutis, vel Deus qui de beatæ; Gratiam tuam; Benedicta*. In die cum resp. *Ave Maria*; per claustrum cum antiphona *Venite omnes*; et, *O quant casta Mater*; novissime, ut moris est, cantatur aliquid de apostolis; sed præfatæ antiphonæ per alias quoque Dominicas non mutantur, nec capitulum ad tertiam, *Ecce dies veniunt*, usque ad novissimam Dominicam in qua dicendum est *Gaudete in Domino*. In privatis diebus ad matut. laud. et vesperas, quod et in alio loco jam non tacui, dicuntur hæ preces, *Oremus pro omni gradu Ecclesiæ*.

*Inter*. Nunquid et in aliis Dominicis acturi estis iterum process. cum resp. ad matut. laudes, et vesperas?

*Resp*. Minime.

*Inter*. Et quas antiphonas cantatis ad horas regulares?

*Resp*. In qualibet Dominica antiphonæ, quæ cantatæ sunt ad matut. laudes, cantantur et ad primam et sequentes horas. In privatis diebus non aliæ cantantur quam quotidianæ usque ad septimanam jejunii Quatuor Temporum.

#### CAPUT XLV.

*De septimana jejunii Quatuor Temporum.*

Quod si vigilia Natalis Domini evenerit in Sabato, tunc agitur jejunium Quatuor Temporum in septimana præcedente; in cujus etiam præcedente secunda feria ea vice nunquam differtur, ut non ad matut. laudes hæ inchoentur antiphonæ, *Ecce venit Dominus*. Tunc etiam per occasionem istarum antiphonarum, et aliarum quæ ab *O* littera incipiunt, habentur in antiphonarum quasi omnino vacantes antiphonæ; et hæ ad diurnas cantantur horas, verbi gratia, in secunda feria ad primam, antiph. *Dicit Dominus*; ad tertiam, *Consurge*; ad sextam, *Ele-*

vare; a l nonam, *Ponam in Sion*. Verum de his fer alibus antiphonis est una, id est *Nolite timere*, quæ semper reservatur, ut in Natali S. Thomæ apostoli post mat. laudes pro recordatione Domini canteur Adventus, nisi forte contingat ut ipsa festivitas de loco suo et die mutetur. Mutatur autem, si evenerit in sexta feria Quatuor Temporum, et in quinta præcedente celebratur: aut si evenerit in Sabbato, vel in sequenti Dominica, celebratur in secunda feria. In quarta feria jejunii inchoantur responsoria, *Clama in fortitudine*. In illis tribus noctibus, quibus eadem cantantur responsoria, pronuntiatur Evangelium, et non amplius quam Evangelii ex more legitur homilia; prima tamen homilia cum sit longe minor duabus sequentibus; ego quidem, si bene memini, plus aliquando lectum esse audivi, et additum de sermonibus sanctorum Patrum; sed hoc postea reprehensum est a senioribus nostris. Tu ergo elige quod magis volueris e duobus.

*Inter.* In Sabbato, cum non habeatis proprias antiphonas nisi de vigilia Natalis Domini, quid cantatis?

*Resp.* Ut scire potes, duas satis proprias, quia de ipsis psalmis sunt, in promptu canendas habemus, id est, *Ad te, Domine, levavi*; et, *Expectetur sicut pluvia*, his addimus quæ incantatæ remanserint pro festivitate S. Thomæ, vel, si quas alias de alio loco magis competentes videmus. Præcentor et armarius, siquidem sensatus et studiosus est, non multum pro hujusmodi errabit, et ad illum pertinet omnia quæ sunt hujus generis providere.

*Inter.* Ergo ipsas, de quibus agitur, antiphonas matutinales postquam semel omnes cantastis, quid facitis si nondum est Natalis Domini?

*Resp.* Quid interest, si secundo eas repetimus, nimirum aliud non facimus.

#### CAPUT XLVI.

##### *De vigilia et de die Natali Domini.*

Aliquando quidam forte libellus venit in manus nostras, simulans quod olim scriptus esset ante plures annos, in quo inter cætera habebatur nostram esse consuetudinem, ut in Natali Domini ministerium coquinæ domnus abbas et cellerarius cum decanis simul faciant. Quod ideo tacere nolui, ut animadvertas a quanta sanctitate locus noster incœpit, quanquam modo non sit, nec absque maxima importunitate esse possit id ipsum humilitatis et religionis exemplum. Nam postquam et hæc vinea nostra extendit palmites suos usque ad mare et usque, non ad flumen, sed ad flumina multa propagines suas, tanti fratrum, tanti hospitem accurrunt ad sacrosanctam solemnitate, quibus singulis habet domnus abbas pro tam diversis negotiis respondere, ut omnino non expediret, si tunc se lavatione fabarum occuparet; a quo tamen obsequio alio tempore non magis ipse quam et alii excusatur; hæc autem vice, sicut etiam in Pascha, procuratores villarum, et qui decani appellantur, quotquot supervenerint, omnes ad hoc in brevi recensentur, quanquam non

omnes serviant, sed tanti quantos ipsi inter se voluerint, et opus esse viderint.

In vigilia Natalis Domini nocturni sunt sicut in quolibet privato die, triginta psalmis præcedentibus, nec quid remanet de cætera psalmodia, quæ vel in choro vel in ecclesia S. Mariæ cantari solet ante matut. laud. Ad nocturnos legitur illa Origenis homilia: *Quæ fuit necessitas*. Ad matut. laudes formis complicatis, et tapetibus constratis, et primo ex more signo uno pulsato et oratione facta, pulsantur omnia signa, nec alii psalmi quam qui solemnitatibus competunt cantantur, psalmus nonagesimus secundus et sequaces ejus. Responsorium *Judæa et Jerusalem* a duobus cantatur; altare incensatur. Prima tamen non separatur ab ipsis matutinis laud., nec a prima solito more septem psalmi cum letania. Psalmus quoque *Miserere* pro defunctis abbatibus, licet duo alii remaneant præcedens et sequens, sicut etiam postea ad omnes horas. Tres orationes ante tertiam stando aguntur, quia, posteaquam matut. laudes sunt incœptæ, toto illo die nequaquam genua flectuntur, excepto ad letaniam, et quando in capitulo *Nativitas Domini* pronuntiatur. Propter quod etiam matutinali missa pro fidelibus defunctis finita, ad ipsum capitulum prolixius scilla pulsatur, ut omnes possiat convenire; et cum *Dominica Nativitas*, ut præmissum est, pronuntiatur, universi solemus in faciem cadere, et aliquandiu in oratione jacere. Transacto capitulo non caremus licentia loquendi, et iterum post sextam, quia per totam futuram septimanam debemus generaliter esse tacentes, nisi quantum loquimur in capitulo, et ad confessionem. Major missa solemniter celebratur, subdiaconis indutis tunica, diacono dalmatica, qui tenet chororum cappa, vel qui gradualem cantant. Ad vespertinalem processionem respons. *O magnum mysterium*; collecta *Deus, qui salutis*. In ipsa nocte Nativitatis Domini, priusquam consurgatur ad nocturnos, quatuor cerei per quatuor angulos claustrum accenduntur, jugiter usque ad diem æsuri, quintus in olla marmorea perlucida ponitur in medium lavatorii. Quamvis autem missarum solemnia ter sint celebranda, tamen cantica quindecim graduum non prætermittimus ante nocturnos; primæ tres lectiones de propheta, quarta de libro Sapientiæ, *Ego sapientia*; nona et duæ sequentes de homilia Bedæ presbyteri super Evang. *In principio*; duodecima lectio est homilia beati Gregorii papæ de eo, *Exiit edictum*: Evangelium quod legendum est, est de generatione Christi secundum Matthæum. Collecta, *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*. Proceditur cum responsorio, *Confirmatum est*, ad ecclesiam Sanctæ Mariæ, ubi matut. laudes quoque de Omnibus Sanctis solito more cantantur, et *Verba mea*. Ad nonam lectionem nocturnorum introducti sunt famuli in coquinam regularem, ut nobis de ecclesia Sanctæ Mariæ exeuntibus sit paratus ignis, et ibi est in promptu aqua calida, conchæ, manutergia, ut manus et faciem lavemus. Cum auditum fuerit signum majus aliqua-

ulum pulsatum, ad ecclesiam convenimus. Sacerdos ceterique ministri postquam fuerint vestiti (quia tunc oratio non fit in choro), pulsantur signa ut missa canteur, *Dominus dixit ad me*: ad quam tres cantores cappis induti, sicut etiam ad alteram, tenent chorum, utrinque illorum cadelahra sunt posita, et super ea cerei splendentes: hi autem qui cantanturi sunt responsorium vel alleluia, postquam cantaverint quod sibi est destinatum, adiunguntur tribus supradictis cantoribus una recturi chorum; quod et in sequenti missa similiter fieri solet. Post alleluia sequentia jubilat, *Credo* cantatur, una offertur hostia, et pax ab uno recipitur. Cantantur matutinæ laudes; collecta, *Concede, quesumus, omnipotens Deus*; de suffragiis sanctorum nihil omittitur, nec illi duo familiares psalmi, qui in omnibus duodecim lectionibus horas sequuntur. Imus in dormitorium aliquantulum pausat. Cum visum fuerit custodi ecclesie, iterum majus signum pulsatur, ut veniamus ad ecclesiam. Missa quæ est celebranda ea vice, pueris intransibus, prævenitur oratione. Quæcunque pro solemnibus officio cantata sunt ad priorem, cantantur et ad istam, tres hostiæ offeruntur et consecrantur, ut si quis fratrum voluerit, possit communicare. Pax a cunctis est accipienda. Eo die non cantatur alia missa matutinalis. Primo signo ad tertiam sonato, et oratione facta, albis generaliter vestimur; et, sicut longe superius memini dixisse, si est dies Dominica, statim agimus processionem, et si est alia, post tertiam, primo ad ecclesiam S. Mariæ eum antiphona, *O beata infantia*; per claustrum antiphona, *O Maria Jesse*; alia, *O quam casta Mater*; ad introitum ecclesie responsorium, *Descendit de caelis*; ad tertiam cantatur antiph. *Hodie intacta Virgo*. Cum ventum fuerit ad eum locum, *Omnes Christum adoremus*, solet ab omnibus generaliter venia peti; hymnis horarum adiungitur, *Memento salutis*, et *Gloria tibi, Domine*.

#### CAPUT XLVII.

##### *De octavis Natalis Domini et Epiphania.*

Octavæ Natalis Domini non possunt ita continuatim celebrari sicut octavæ Dominicæ Resurrectionis, propter consequentes solemnitates, id est, S. Stephani, S. Joannis, sanctorum Innocentium; de quibus, sicut dignum est, cum nocturni fiant simul cum aliis horis, et officia missarum, de Natali Domini sola erit missa matutinalis cantanda ad ecclesiam S. Mariæ, id est, *Puer natus est*: ad quam per tres dies duæ tantum collectæ sunt dicendæ, de nativitate Domini et de instanti solemnitate; non tamen ad unum *Per Dominum nostrum*, etc., sicut etiam in festivitate sanctorum Sebastiani et Fabiani, quamquam ad alias vices, præter ad utramque missam, non nisi una collecta dicatur, sed pluraliter de amobus, scilicet, *Infirmiorem nostram*, etc. Epistolæ et Evangelia alternantur eodem ordine quo legebantur ad tres missas in prima nocte seu die celebrata. In Natali Innocentium quod aliæ Ecclesie non cantant *Gloria in excelsis* nec *Alleluia*, de hoc minime cura-

tur a nobis. Super psalmos vespertinales antiphonæ, *Sinite parvulos, Angeli eorum, Sub throno Dei, Cantabant sancti*. Duo sequentes dies, si tamen neuter est Dominicus dies, assimilantur illi quintæ feriæ vel sextæ quæ est in majore Paschæ septimana. In priore nocte pronuntiatur Evangelium *Exiit edictum*; sed alia sequitur homilia quam illa, scilicet sancti Gregorii; missæ majoris est officium, *Dominus dixit*. In nocte secunda Evangelium, *Pastores loquebantur*; offertorium, *Lux fulgebit*. Excepto quod ipse introitus mutatur cum introitu, *Puer natus est*. In die tertia est Depositio S. Sylvestri papæ duodecim lectionibus agenda.

**Interrog.** Quid est, charissime, quod, quantum video, nihil omnino vis de antiphonis referre? **Quinimo**, si tanti non æstimaveris, ut fateris, rogamus ut eas ordinaveris non solum ad istos duos dies, sed etiam ad quoscunque videris opus esse, usque ad extremum diem Theophaniæ.

**Resp.** Istud sane dilecto vestra non difficile nectetur, quia nec maximi est laboris. Et primo quidem si nunquam a me dicatur, tamen id scire potestis quia, si qua reperitur de eo textu nocturni, hæc quoque magis competenter quam alia cantatur super nocturnos; at si talis defuerit, cantari potest antiphona, *Verbum caro factum*; alia, *Beatus venter*. Ad matut. laud., *Genuit puerpera*; alia, *Angelus ad pastores*; ad primam, *Illuxit nobis*; alia, *In principio*; ad tertiam, *Verbum caro*; alia, *Propter nimiam*; ad sextam, *Christus Deus noster*; alia, *Ecce de quo*; ad nonam, *Ecce adventit*; alia, *Exsultemus*; ad vespertas iidem cum suis antiphonis psalmi, qui in ipso die, quorum est novissimus, nunc *De profundis*, nunc *Memento, Domine*; et, ut semel dicam, ad quantas cantantur adhuc vices in Circumcisione Domini, in Epiphania, et in ejus octavo die, et in Hypapante Domini, tantum ad secundas vespertas, et præterea in illis Dominicis, quæ eveniunt ab octavo die Natalis sancti Joannis evangelistæ usque ad octavum diem Epiphaniæ, iterum ad secundas vespertas, ad quas et non alius psalmus est novissimus quam *De Profundis*.

In Circumcisione Domini eadem antiphonæ ad matut. laud. et ad horas diurnas, quarum prima est, *O admirabile*, cum collecta, *Deus, qui salutis*; ad vespertas, ad Evangelium, ad matut. laudes, ad majorem missam, *Concede, quesumus, omnipotens Deus*. Missa matutinalis, *Vultum tuum*; major, *Puer natus est*; ad utramque Epistola, *Apparuit gratia*; Evangelium, *Pastores loquebantur*: cui et illud annectitur, sicut est in ipso textu Evangelii, *Et postquam consummati sunt dies octo*.

Depositio S. Odilonis tam chari sancti et tam familiaris facit quod sancto Stephano in octavo die Natalis ejus alia commemoratio esse non potest, quam cum una tantum antiphona et collecta. In octavo die S. Joannis et Innocentium eodem modo agitur quo in quolibet privato die, qui tamen sit in aliquibus octavis. Post nocturnum officium cum matut.

lauditus dicimus in suo loco, *Deus, auribus nostris*; A et post primam septem psalmos cum letania. Si cuius commemoratio, tribus tantum lectionibus est agenda. Igitur ad nocturnos hymnus et super psalmos antiphonæ de Natali Domini; cætera de præfatis sanctis, usque dum major missa sit consummata. Super vespertinales psalmos una tantum antiphona, et hæc de Natali Domini.

In vigilia Epiphaniæ ad vespervas collecta, *Deus illuminator*; ad matut. laud. antiph. super psalmos, *O admirabile*; sequentes antiphonæ ad sequentes etiam horas. Ad missam, *Dominus dixit ad me*; collecta, *Corda nostra*; epistola, *Apparuit benignitas*; respons. *Benedictus, Alleluia, Dominus dicit*; Evangelium, *Defuncto Herode*; offertor. *Latentur cæli*; communio, *Exsulta, Alia*. Eo die non jejunamus. Quantum ad solemnitatem et octavas pertinet, Epiphania et ejus octavæ similes sunt Dominicæ Ascensionis, excepta illa, quæ in die Ascensionis post tertiam agitur, processione; de cætero recole quæ ibi dixerim, ut hic etiam eadem observes. In ipso autem die primo Epiphaniæ eadem antiphonæ cantantur, et ad matut. laudes et ad horas diurnas. Per ferias ad nocturnos, si desunt antiphonæ de textu nocturnorum, cantari potest antiphona, *Vidimus stellam*; alia, *Tria sunt munera*; alia, *Admoniti magi*; ad matut. laudes super psalmos, quælibet una de illis quinque matut. laudum antiphonis; ad primam, *Lux de luce*; si est Sabhatum, *In sole posuit*; sicut etiam in vigilia Epiphaniæ; ad tertiam, *Interrogabat magos*; ad sextam, *Videntes stellam*; ad nonam, *Descendit Spiritus*; ad vespervas, *Vox de cælo*. Sunt alix antiphonæ non solum de Epiphania, sed etiam de Natali Domini, cum quibus quoties istas mutare volueris, nihil video interesse.

#### CAPUT XLVIII.

##### *De Purificatione S. Mariæ.*

De diebus vel septimanis quæ post octavas Epiphaniæ veniunt, quantum puto, nihil referre novi quod nesciatis, excepto quod ad processionem diei Dominicæ, illæ de Natali Domini non mutantur antiphonæ usque ad Purificationem S. Mariæ, nisi forte prius veniat Septuagesima. Ergo ut de prælibata solemnitate aliquid dicatur, in vigilia ad vespervas collecta, *Perfice in nobis*, quæ et ad majorem D missam præmissa alia collecta ad complendum iteratur. Ad vespertinalem processionem respons. *Cum inducerent puerum*; ad matut. laudes, *Gaude, Maria*. In die post tertiam, vel si est dies Dominicus, ante tertiam, cum antiphona, *Cum inducerent*; alia, *O beata infantia*; proceditur ad ecclesiam S. Mariæ, de qua sequitur et collecta, *Exaudi, quæsumus, Domine*; postea fit oratio ad quamlibet horam regularem, et omnes ante faciunt et retro. Candelæ quæ consecrandæ sunt, ibi consecrantur cum hac benedictione, *Adesto supplicationibus nostris*; alia, *Domine Deus, creator*; consecratæ aqua benedicta asperguntur, incensantur et distribuuntur. Inter accendendum antiphona, *Lumen ad revelationem*;

A cantic. *Nunc dimittis*; Post divisionem cereorum, oratio, *Domine Deus, Pater omnipotens, lumen*, etc. Per claustrum antiphona, *Ave, Maria*; alia, *Adorna thalamum*; in vestibulo ecclesiæ ad stationem, *Responsum accepit Simeon*; ad introitum ecclesiæ, *Hodie beata Virgo*; item responsorium, *Cum inducerent*. Ad offerendam oblatis primo hostia et vino, offeruntur quoque diacono inchoante candelæ. Ab illo die in duodecim lectionibus differtur nona, usque dum servitores surrexerint a mensa, et postea iter in refectorium ad bibendum.

#### CAPUT XLIX.

##### *De Septuagesima et Quadragesima.*

In Septuagesima adeps simul cum alleluia sepelitur, ut postea usque ad Pascha de illa non gustetur. B Ad processionem diei Dominicæ per claustrum antiph. *Cum sederit Filius*. Ad cuius etiam vespervas, et in cunctis privatis diebus usque ad Quadragesimam responsorium, *Spes mea, Domine*: in mat. laudibus, *Adjutor meus esto*. De officio quoque pro defunctis id mutatur ut amplius non dicatur post nocturnos, sed post vespervas; post singulas horas in duodecim lectionibus: *Ad Dominum cum tribularer*, matut. laud. pro Defunctis, post matut. laudes de Omnibus Sanctis. In Quinquagesima, quia de cætero nec caseum nec ova comedimus, post vespervas ad cœnam de ipsis ovis coctis in pipere habemus generale, quod toto anno amplius non contingit ut aliud quid ea vice habeamus præter solum panem, et si forte sunt in promptu, cruda poma, vel ea quæ in ferramento characterato de conspersione farinæ tenuissimæ fiunt, et ab hominibus Romanæ linguæ *ucbulæ*, a nostratibus appellantur *oblatæ*.

#### CAPUT L.

##### *De Capite jejunii, et de Quadragesima.*

In Capite jejunii inchoatur, ut nec ad nocturnos nec ad alias horas capitulum, quam quod de jejunio sit, dicatur. Ad tertiam et alias horas sequentes collectæ pro peccatis, quarum prima est *Exaudi, quæsumus, Domine*, ad matutinas laudes et vespervas de ipsa die; ad nocturnos eadem quæ per totum annum in privatis noctibus dicebantur: ad processionem psalmum, *Deus misereatur*, sequitur collecta, *Concede nobis, quæsumus, Domine, præsidia*. Sacerdos tantum stola amictus cineres ita benedicit: *Deus, qui non mortem*: quos cum orsus fuerit singulis imponere, imponit quoque cantor antip. *Immutemur habitu*.

#### CAPUT LI.

##### *De Dominicis diebus Quadragesimæ.*

Per omnes Dominicas usque ad Passionem Domini est unum et idem capitulum ad vespervas, ad matutinas laudes, ad tertiam, et iterum ad vespervas, *Hortamur vos*; nullus hymnus de jejunio cantatur, sed iidem qui extra Quadragesimam in Dominicis diebus. Item ad sextam et nonam eadem collectæ, sed capitula de jejunio. Ad processionem vicissim usque ad Pascha hæc duæ cantantur antiphonæ, *Christe, Pater misericordiarum*; et, *Cum sederit*. In pri-

ma Dominica ad octo lectiones nocturnorum sermo A fuerit terminus, sed postea futurus, tamen in quarta Maximi, id est, *Licet nobis, dilectissimi*. Secunda Dominica cum non aliam habeat collectam quam illam, *Deus, qui consericis*; ideoque dicatur ad tertiam, sequentes de quotidianis dicuntur ad sextam et nonam.

## CAPUT LII.

*De secunda feria Quadragesimæ.*

In secunda feria Quadragesimæ inchoantur hymni de jejuniis ad matut. laudes, et tertiam et sequentes horas. Soli nocturni nescio quid hic commiserint, qui, cum in Adventu Domini, et toties in solemnitatibus, specialem hymnum habeant, in Quadrages. hoc amiserunt. In qua etiam tam parva hora, sicut est tertia, non caret hymno alio quam consueto, id est, *Ternis ter horis numerus*: et si hoc apud nos est, tamen [non] est ita apud monachos et Italiæ, et ipsius sedis apostolicæ, et Ecclesiæ Romanæ; apud quos nimirum quod ea vice habent aliæ horæ, habent etiam nocturni. Sunt autem adhuc et alia quæ in præfata feria solent inchoari, duo psalmi qui per singulas horas dicuntur a prostratis, et majores preces ad matut. laudes, et ad vesperas scilicet, *Oremus pro omni gradu Ecclesiæ*. In capitulo nequaquam alia regulæ sententia legitur quam quæ est de Quadragesima. Recitatur quoque *Brevis* librorum qui anno præterito sunt ad legendum fratribus erogati; cum quilibet frater nominatur, surgit, et librum sibi datum reddit; et si eum forte non perlegerit, pro indulgentia (5) veniam petit. Est autem unus tapes ibi constratus, super quem illi libri ponantur, de quibus iterum quanti dantur, dantur cum *brevi*; et ad hoc est una tabula aliquantulum major facta. Si qua festivitas in eodem die duodecim lectionum agenda evenerit, tunc in capitulo duæ lectiones leguntur, duoque fiunt sermones; anterior de festivitate, sequens de Quadragesima. Post librorum erogationem datur licentia jejunandi, ita tamen ut jejurent cum discretionem et moderate, ne corporis valetudinem maxime ad exercitium talis vitæ, scilicet activæ, non amittant. Vide quoque quali humanitate Patres nostri ipsam Quadragesimam voluerunt initiari: eo namque die, prout ipsis placuit, habemus ad refectorem et panem solito meliorem et calidum, et generale piscium, si quo modo inveniri poterit, et pigmentum, ad cujus tamen propinationem scilla non sonatur. In quarta feria et sexta post nonam exeunt fratres de ecclesia, et se discalceant, et ita redeunt ad processionem. Tunc autem oratio non præmittitur, sed pueri inrantes statim imponunt antiphonam, *Exsurge, Domine*.

## CAPUT LIII.

*De jejuniis Quatuor Temporum in mense Martio.*

In mense Martio, quidquid sit de termino jejunii Quatuor Temporum, nunquam tamen ante primam Quadragesimæ septimanam agitur; in qua si nondum

fuerit terminus, sed postea futurus, tamen in quarta feria ejusdem primæ septimanæ ad officium majoris missæ leguntur duæ lectiones, duoque responsoria cantantur; et illa quarta feria, qua jejunium agitur non nisi una. Qui mos unde primo inoleverit, de industria et studio, an ex negligentia, nescio, nisi hoc scio contra usum esse multarum Ecclesiarum tam in Romana lingua quam in Teutonica. Ea quoque officia quæ ad idem jejunium pertinent, cum scripta sint ad primam Quadragesimæ septimanam, si in eadem septimana jejunium non agitur, propter hoc tamen nullum differtur officium, nisi quod pertinet ad Sabbatum; hoc solum quoque ad Sabbatum jejunii reservatur; hac etiam sola vice pro hymno trium puerorum, non *Benedictus*, sed *Benedicite* cantatur.

## CAPUT LIV.

*De Passione Domini, et Ramis palmarum.*

In Passione Domini *Gloria Patri*, si ad nullum cantatur responsorium, cantatur tamen ad introitus, quamvis iterum contra usum faciamus aliarum Ecclesiarum. In Ramis palmarum ad matutinalem missam non nisi una collecta est dicenda, nec Passio legitur, sed illa tantum lectio sancti Evangelii, *Cum appropinquaret Jesus*; quod etiam cunctis sacerdotibus, qui privatas missas cantaverunt præcipitur, ut sint parati ad duas processiones, quæ illo die sunt agenda. Prior post matutinalem missam sale et aqua consecratis, sicut est mos cunctis Dominicis diebus per clastrum; ceterior post tertiam cum frondibus et Ramis palmarum ante majus altare consecratis, usque ad ecclesiam S. Majoli, omnibus albis indutis. Ipsæ autem frondes seu rami cum istis collectis benedicuntur: quando distribuuntur, cantatur antiphona, *Pueri Hebræorum ramos*; alia, *Pueri Hebræorum vestimenta*. Exeundo pulsantur omnia signa, cantatur antiphona, *Cum appropinquaret Dominus*; et, *Cum audisset populus*; responsorium, *Contumelias et terrores*; et alia respons. Ad introitum ecclesiæ, de Sanctis, quorum ibidem est memoria, antiphona, vel respons.; ad stationem antiphona, *Ave, Rex noster*; collect. de ipsis sanctis, Oratio Dominica cum solita inclinatione; fit sermo ad populum. Redeundo autem, *Collegerunt*. Præcesserunt aliqui cantores, qui cappis induti recipiunt conventum in vestibulo ecclesiæ cum his versibus: *Gloria, laus*; ad introitum ecclesiæ, respons. *Ingredientia Domino*; tractus cantatur a solis quatuor cantoribus, hinc et inde conventu interim considente et ex toto tacente, sicut etiam tacet ad cæteros tractus. Ad Passionem et offerendam, qua frondes seu rami palmarum offeruntur, debent omnes adesse, nec quisquam ullius obedientiæ occasione desse. Antiquitus in illa Dominica non dicebatur officium defunctorum, nec modo quoque psalmus ille, *Ad Damnum cum tribularer*, officii vicarius.

(5) *Pro indulgentia. Imo pro indiligentia.*



## CAPUT LV.

*De festiuitatibus quæ in Quadragesima eveniunt.*

De festiuitatibus quæ in Quadragesima eveniunt quantum dicendum æstimavi, in alio loco non tacui, quod tamen, ut iterum breviter tangam, in qualibet festiuitate additur ad psalmodiam, quod non adleretur nec diceretur si ipsa festiuitas extra Quadragesimam eveniret, et hoc est. Primo post: vespervas de Omnibus Sanctis vespervæ quoque pro defunctis, et pro ipsis in nocte post matut. laudes psalmodia, *Deus, auribus*; post primam psalm. *Miserere*, pro defunctis nostris abbatibus septem psalmi et letania; post capitulum triginta psalmi; post tertiam missa de ipsa festiuitate festive quoque cantatur. Ad sextam et reliquas horas petimus veniam, totamque psalmodiam repetimus, sicut in quolibet alio die privato et Quadragesimali repetimus; quanquam ad horas non alias antiphonas, capitula, versus et collectas, quam de ipsa festiuitate dicamus. Cæterum solum rursus remanet officium, in cuius vice sæpe dictus psalmus post singulas horas cantatur. Quod si in die Dominica fuerit aliqua festiuitas, differtur in secundam feriam celebranda; et post secundam

A feriam quæ sequitur Ramos palmarum, si qua occurrerit, est differenda etiam usque ad quintam feriam sequentis septimanæ. De aliis diebus est manifesta, ut ipse noveris, causa, in quibus singulis sunt quædam, quasi præcipuæ solemnitates, et quibus nulla debeat alia præponi, nisi in tertia feria, in qua quia nos sumus radendi, necesse habemus ut loquamur in claustris, quod nunquam in duodecim lectionibus licet. In quarta feria est Quadragesima quasi claudenda, in qua et officium missæ aliquantulum est prolixius propter duas lectiones, tractatum et passionem Domini; ideoque maiores nostri decreverunt ut in illo die non solum nulla festiuitas alia celebraretur, sed nec processio, nec officium defunctorum ageretur.

B Benedictus Deus in cuius modo gratia utcumque peractum est quod volui, dilectissime Pater, nam a Cœna Domini progressus, rursus ad Cœnam Domini sum reversus; ad quod hospes humilitatis meæ tam benignus et liberalis: Oportet, inquit, et te, Charissime, ad cœnam nostræ paupertatis invitari, et si qua sunt requirenda, in diem crastinum reservari.

## LIBER SECUNDUS.

## DE DISCIPLINA REGULARI.

## PRÆFATIO.

Jam dies erat secundus ex quo veni ad monasterium, cuius in prius memini, adorsus ea quæ sunt præmissa; forte sciscitatus habitudinem loci, comperi, vindemiis instantis anni peractis, non nisi octo vini carradas ad comneatum fratrum esse collectas; propter quod tamen Pater monasterii solitam vini mensuram nullo die subtraxit, non modo monachis, sed etiam illis qui extra claustrum positi ex liberis et ingenuis ultro se devoverunt, ut essent servi servorum Dei. Inter quos utrosque, quantum puto, fere quotidie fringita viri non defuerunt. Videres piam sanctamque contentionem domini abbatis et illorum; domini abbatis, de charitate; illorum, de parcitate, ita ut, cum instaret eadem vice Ilypapante Domini, adhuc ipse viderem in cellario fratrum sex carradas superesse; miratus tantæ sobrietatis exemplum, ut primum vidi Patrem monasterii, prior ita compellabam: Si Deus dederit istis filiis et alumnis sanctitatis tuæ, domine Pater, tam esse temperantes a cibo delicioso quam a vino, tunc quidem admodum est verisimile ut, Deo auxiliante, per illum culinarum principem Nabuzardan domicilium pacis non amittant. Ad quod ille: In Christi, inquit, nomine quantum repugnare potuerint contra eundem acerrimum hostem quotidie insipientem, quotidie provocantem, non omitunt experiri. Sed cum Scriptura dicat: *In desiderii est omnis otiosus*, dilectionis tuæ subsidiun non erit inutile, si adhuc amplius nos occupaveris illis religiosis institutio-

C nibus, quarum hesternâ die aliquam partem insinuasti; quibus occupati fortassis minus cogitamus, ut ad ollas Ægyptiorum redeamus, vel tale quid desideremus, ut si antiquus Patrum populus tabernaculum fœderis fabricavit, tu noster Bezelehel cum varia suppellectile disciplinæ regularis componas sanctuarium mentis; hæc de causa hodierno flagitamus audire, maxime de novitiis, et præceptis, quibus instruendi sunt et imbuendi, ut inter vos possint regulariter conversari. Nunc me, inquam, rogas cuius nunquam magister esse merui. Nunquam habitus sum hujus æstimationis ut sederem super cathedram hujus scholæ, ut præceptor essem novitiorum. Propter quod tamen non omitto, ut non incipiam referre si quid mihi contigit de hoc genere nosse.

## CAPUT PRIMUM.

*De diversitate novitiorum.*

Ergo aliqua diversitas est eorumdem novitiorum; nam non solum absque habitu veniunt ut laici et clerici, sed etiam cum habitu et monachi jam facti; et tales trifariam sunt differentes. Quidam sunt de longinquis et alienis monasteriis, et ad hoc veniunt ut rursus profiteantur, et de cætero maneant nobiscum; quidam de cellis nostris, et vel pro infirmitate, vel loci longinquitate benedictionem jam a domino abbate acceperunt, professione interim dilata, et ad nostrum locum usque reservata; quidam sunt de tali monasterio nostro, quod absque domino

abbate proprium habent abbatem, ubi, etsi benedictionem accipiant, et professionem faciant, tamen habentur a nobis per omnia in vita et post vitam ac si apud nos fuissent, et isti cum primum venerint, fiducialiter et absque mora intrant, et secundum tempus, quo in monasterio præfato sunt recepti, hic etiam ordine suo non carebunt; reliqui omnes non permittuntur intrare, nisi prius, juxta verbum sancti Benedicti, vel unam noctem in hospitio morentur; prius quoque quam intraverint, instruendi sunt quemadmodum faciant petitionem suam; primum ut sciant veniam petere more nostro; ut prostrati et interrogati a domino abbate quid velint, singuli dicant: *Dei misericordiam et gratiam, vestramque societatem habere volo*, et postquam ille responderit: *Deus det vobis societatem fidelium suorum*, surgentes veniant ad pedes. Si quis est, ut præfatus sum, de aliqua cella nostra, fratribus in capitulo sedentibus invitatur, et petita venia, jubetur ut ultimus sedeat inter fratres, quia nondum fecit professionem. Qui de aliquo monasterio, similiter petita venia sedet ubi jubetur secundum quod dominus abbas voluerit, et viderit personam; sed ab eo die quo professionem fecerit, sedebit et ipse ultimus, nisi forte domino abbati visum fuerit ut promoveatur; qui si non affuerit, prior potest hujusmodi recipere, solum capitulum non habebit absque præcepto domini abbatis.

Clerico et laico qui nondum ita sunt experti vitam nostram, diligentius est insinuandum, ut habeatur in regula, quam dura et aspera necessario patiantur si ad subjectionem nostram pervenerint, quæ nimirum compellit eos nullam potestatem propriæ voluntatis habere, sed ad nutum alterius per omnia pendere. Ducuntur in ecclesiam, ut ibi sedeat usque dum vestiantur. Ad majorem missam finita litania ducendus est laicus in chorum, et sella contra altare majus posita sedere jussus, et abscissa coma coronatur, barbaque detonsa tirocinio Christi insignitur. Inde consurgens, magistrum suum, cui novitii sunt commendati, sequitur ad vestiarium præcedentem; ibi namque sunt omnes vestiendi, et vestis eorum nostræ debet omnino similis esse, præterquam quod, quandiu erunt absque benedictione, sola cuculla carebunt.

## CAPUT II.

### *Quomodo se habeant in cella Novitorum.*

Postea capellum froco eorum assuitur, ne qua notabiles dissimilitudine nobiscum conversantes videantur; nam quando sunt pauciores, non separatim dormiunt, quia nunquam veniunt in dormitorium nostrum nisi benedicti; tamen in refectorio, et in aliis locis minime separantur a nobis; quod si tanti sunt ut dignum videatur, tunc ablato capello pro se habebunt cellam suam, ubi non solum dormiant, sed et etiam comedant, et jugiter maneant a conventu separati; tantum operi divino nobiscum intersunt, et in capitulum veniunt usque dum sententia regulæ

sit lecta et exposita, statim exituri ad collationem. Ad singulas horas, præter ad nocturnos, pueros præcedentes sequuntur ad ecclesiam, et stant in minore choro, nemine ut se intermiscant audente. Quando conventus est post matut. laudes et vesp. in ecclesia S. Mariæ, ipsi non intrant, sed exeuntes foris exspectant, et tunc propius accedentes stant per ordinem altius inclinati usque dum omnes transierint; idipsum faciunt post singulas refectiones idoneo loco ad hoc proviso, ubi rursus stent inclinati conventu de refectorio exeunte, et simili contra se inclinatione transeunte. Quando sunt pransuri, ante conventum exeunt de ecclesia, et lotis manibus incedunt ad coquinam regularem, ut singuli fabas suas apportent; ad generale quoque apportandum, vel ad pulmentum, tanti surgunt de mensa quanti opus fuerit, et ille voluerit qui in loco cellarii eis servit; nam et lectiones habent et scillam, et aliis modis simulant eandem disciplinam quam nos in refectorio habemus. Quod si quis eorum de ecclesia ad cellam suam habet venire, non præsumit nisi vel uno socio assumpto. Ego autem non hoc arrogaverim mihi ut vel meminisse possim quam multa sunt et quam diversa quæ tunc sunt docendi; et tamen quæ pessum breviter perstringere non omitto, quia, quod a me incipitur, fortasse ab alio quandoque perficietur, vel utcumque augebitur.

Sane in primis et si id parvum nec mentione dignum censi possit, ab aliquo tamen cum non parvo studio quilibet novitius est instruendus, ut regulariter sciat caput inclinare, scilicet non dorso arcuato, ut quibusdam negligentibus est familiare, sed ita ut dorsum sit submissius quam lumbi, et caput submissius quam dorsum; quam inclinationem nos per usum ante et retro appellamus, quia incipit contra orientem, et finit contra occidentem; quam etiam agimus primo ante nocturnos, et post completorium, scilicet post tres orationes finitas, et de reliquo quoties convenimus in ecclesia, vel in capitulo, vel in refectorio, agimus eam ad introitum, vel ad exitum, sed in ecclesia Dominica prius Oratione præmissa. Et si quando a prandio, vel cœna, vel collatione imus in ecclesiam, tunc nisi cum hora regularis, si qua eodem momento sequitur, fuerit finita. Item ad officium, si in die cantatur, non inclinamus nisi ad finem, et quoties venimus ad ecclesiam S. Mariæ, de qua post psalmos anniversales, cum revertimur in capitulum, ea vice non nisi semel inclinamus ante percussione[m] tabulæ. In choro quoque stationem quoties mutamus ad alterutram missam, inclinamus; ad missam enim qui sunt seniores stant primi et proximi altari principali, ad regulares horas novissimi in extremitate chori, præter ad tertiam in duodecim lectionibus, in quibus, quia solet eandem horam matutinalis missa præcedere et major statim succedere, propter hoc puto quod statio non inutatur. De hoc autem præfatus scholaris Christi non auditu quantum visu instruitur.

## CAPUT III.

*De silentio, et in quibus officinis.*

Opus quoque habet ut signa diligenter addiscat, quibus tacens quodammodo loquatur, quia postquam adunatus fuerit ad conventum, licet ei rarissime loqui; et tales in claustris officinæ sunt, in quibus traditum est a Patribus nostris et præfixum, ut perpetuum silentium teneatur, in ecclesia, dormitorio, rectorio, et coquina regulari. In his singulis tam in die quam in nocte si vel unum verbum quoque audiente loquitur, non facile veniam absque iudicio meretur, et si vel una antiphona, vel responsorium, vel aliquid aliud tale absque libro nominaverit, et in libro simul cum emissionem verbi non viderit, de hoc non aliud quam plane silentium censetur infregisse.

## CAPUT IV.

*De signis loquendi.*

De ipsis autem signis ut aliqua ponam, verbi gratia, et primum quæ ad victum pertinent. Pro signo panis, fac unum circulum cum utroque pollice, et his duobus digitis, qui sequuntur, pro eo quod et panis solet esse rotundus. Pro signo panis qui coquitur in aqua et melior esse solet quam quotidianus, generali signo panis præmisso, hoc adde ut interiora manus super alterius manus exteriora ponas, et ita superiorem manum quasi unguendo vel imbuendo circumferas. Pro signo panis sigali, qui turta vulgariter appellatur, iterum generaliter signo præmisso, hoc adde ut crucem per medium palmæ facias, pro eo quod id genus panis dividi solet per quadrum. Pro signo tortulæ, quæ præter solitam libram datur in quinque principalibus festis, duos digitos qui pollicem sequuntur paululum divisos pone oblique super alteros duos digitos eorum similes de altera manu similiter divisos. Pro signo fabarum, primo pollicis articulo sequentis digiti summitatem suppone, et ita fac ipsum pollicem imminere. Pro signo ovorum, cum digito in altero digito simula testam diu vellicantem. Pro signo pulmentis oleribus confecti, trabe digitum super alium quasi qui coquendas inciderit herbas. Pro signo generali piscium, cum manu simula caudæ piscis in aqua commotionem. Pro signo xepiarum, digitos omnes divide ab invicem, et ita commove, quia et sepis ita multiplices esse videntur. Pro signo anguillæ conclude utramque manum, quasi qui ita tenet et premit anguillam. Pro signo lampredæ, in maxilla cum digito simula punctos quos lampreda subtus oculos habet. Pro signo salmonis vel struthionis, signo piscium hoc adde ut pignum erecto pollice supponas mento, quo superbia significatur, quia superbi maxime et divites tales pisces solent habere. Pro signo lucii, iterum generali piscium præmisso hoc adde ut cum manu signum facias celeritatis, quia lucius celerius quam alius piscis natat. Pro signo truitæ, hoc adde ut dignum de supercilio ad superciliam trahas, propter ligaturas quæ hoc in loco habentur a feminis, et quia truita semper femineo

A genere pronuntiatur. Pro signo milii, fac gyrum cuius digito, pro eo quod et ipsum milium ita vertitur in olla cum cochlearia. Pro signo crispellarum, vel, ut alii dicunt, frigidularum, cum pugno accipe crines, quasi cupias eos facere crispas. Pro signo casei, utramque manum conjunge per obliquum, quasi qui caseum premit. Pro signo flatonum, præmisso generali panis et casei, de una manu omnes digitos inflecte, et ita manum cava et in superficiem alterius manus pone. Pro signo rufecularum, vel, ut Teutonici loquuntur, cratonum, præmisso signo generali panis, simula cum duobus digitis illas minutas involutiones, quæ in eis sunt factæ, ex ea parte qua sunt complicatæ et quasi rotundæ. Pro signo lactis minimum digitum labiis impinge, pro eo quod ita sugit infans. Pro signo mellis paulisper linguam fac apparere, et digitos applica quasi lambere velis. Pro signo pomorum maxime piri vel mali, pollicem cum aliis digitis conclude. Pro signo cerasorum, hoc adde ut digitum subtus oculum ponas. Pro signo porri crudi, pollicem et digitum ei proximum conjunctos extende. Pro signo alli vel rafe, extende digitum contra buccam paululum apertam, propter id genus odoris quod sentitur ex illis. Pro signo aquæ omnes digitos conjunge, et per obliquum move. Pro signo vini, digitum inflecte, et ita labiis adjuuge. Pro signo potionis pigmentatæ, conclude manum, et ita stimula molentem. Pro signo potionis quæ est melle et absinthio temperata, duos digitos indicem et medium a cæteris disjunge, et ipsos quoque ab invicem disjunctos ita move, quia absinthium in suis foliis est divisum. Pro signo sinapis, articulo anteriori minimi digiti pollicem suppone. Pro signo aceti, frica cum digito guttur, quia in gutture acrimonia sentitur. Pro signo scutellæ, manum latius extende. Pro signo scryphi qui capit quotidianam vini mensuram, inclina manum deorsum, et ita cavam tene, digitis aliquantulum inflexis. Pro signo phialæ vitreæ, præmisso signo hoc adde, ut duos digitos circa oculum ponas, ut splendore oculi splendor vitri significetur. Pro signo staminæ, manicam ejus tene cum tribus digitis, minimo et duobus sequentibus. Pro signo femoralium, hoc adde ut manum in femore de deorsum trahas quasi qui se femoralibus vestit. Pro signo frocci, manicam ejus tene eodem modo, quo manica staminæ est tenenda. Pro signo cucullæ, hoc adde, ut cum duobus digitis retro tangas capellum. Pro signo manicarum, tene manicam frocci, et signum quod pro femoralibus adde.

Plura sunt quæ adducere possem, sed cum modo meminerim quibus sum locutus, video quod nec opus fuerit tantum dixisse de hujusmodi re, et, ut ait ille, in silvam ligna contulisse (*Hor. I Sat. 1, 34*); unde ut de his tandem taceam, quæ, quantum puto, melius nostis quam ego, videndum est de secuturis, ut ea loquar quæ cum nec visa prius nec audita scire valeatis, tunc pro sola novitate plus aliquantulum veniant ad gratiam. Et quia sermo est

de instituendis novitiis, quantum fieri potest, per ordinem dicatur de ea disciplina qua jugiter ille tenetur qui nobiscum voluerit conversari.

#### CAPUT V.

*Quomodo se frater levet ad nocturnos.*

Primo igitur ad nocturnos, audito signo, illico se levare festinat, et priusquam coopertorium deiciat, induit se cuculla, cruraque tegit cum illa, antequam levet, ante lectum; ipsumque lectum non ita negligenter dimittit, sed honeste cooperatorium desuper extendendo, componit. Necessarias non intrat, nisi capite capello cooperto. Ante pueros solet venire in ecclesiam, et sollicitus est illis tribus orationibus interesse, quæ signo finito fiunt.

#### CAPUT VI.

*De excessibus pro quibus veniam petit.*

Nam si non interfuerit, in capitulo veniam petet, sicut etiam pro eo, si quam regularem horam dimiserit, nisi forte sit sacerdos, ut interim missam cantet; vel si dimiserit collationem, vel capitulum sine licentia, vel generalem refectioem: procumbens ad orationem, super cubitos et genua froccum retrorsum attrahit, ne ita pendeat super pedes ad terram. Quod si aliquomodo contigerit ut non occurrat ante *Gloria* psalmi nonagesimi quarti, vel ad quamlibet horam ante *Gloria* primi psalmi, intrans chorum et veniens ad gradum altaris, honeste tractinque petit veniam super manus et genua, paululumque protendit summitatem frocci ut super eam teneat manus; et surgens contra altare altius inclinatur; inde non se movebit usque dum hora sit finita; aliis inclinantibus, ipse non nisi contra altare inclinatur. Sed si visum fuerit domno ablati, fratrem aliquem ad eum dirigat ut recedat; cui cum manu innuenti paululum inclinatur, et facto ante et retro recedit ad stationem suam; ubi rursus petens veniam ut prius, inclinatur contra conventum, et conventus contra eum.

#### CAPUT VII.

*Quomodo se habeat ad horas regulares.*

Ad *Gloria* singulorum psalmorum qui sunt in regularibus horis, manus non tenet in sinu, sed in manicas mittit, easque constringit, ne inter inclinandum ad terram pertingant, quia inclinatio illa multum debet esse submissa, nec adeo ad aliam psalmodiam. Quod si sedere voluerit inter psalmodiam, observat ne sedeat juxta alium sedentem, sed ita ut unus stet, et sedeat alter, et invicem exhibere debent occasionem sedendi. Ubicumque sedet, nunquam dimittit manicas ita negligenter ad terram pendere, sed si manus sunt intra sinum, manicæ in transversum extra sinum sunt collectæ. Si propter aliquid de choro exiit, vel si postea venit quando hora est inchoata, in faciem suam inclinatur, omnibus similiter inclinaturis. Contra majus altare nunquam inclinatur, nisi manibus de manica extractis, et capite pene usque ad terram dimisso; contra alia altaria, et contra crucifixum in capitulo moderatius.

A Si psalmos noverit, et si in aliquo versu erraverit, eodem modo veniam petit ante se quo superius dixi ad gradum altaris esse petendam pro occursione tardiore. Lectori ad gradum ubi facit ante et retro, et eunti ad lectionem et redeunti, reverenter inclinatur.

#### CAPUT VIII.

*Quomodo laternam ligneam portare debeat ad nocturnos.*

Quod si inter lectiones ille qui laternam ligneam circumfert ad eum venerit, et putans eum dormire, lumen contra faciem ejus intenderit, si vigilat, iterum reverenter inclinatur; at si obdormiit et laterna posita fuerit ante eum, excitatus perustrat primum eum ad dextrum chorum, et per medium rediens, chorum exteriorem, novissime sinistrum. Si quem offenderit obdormisse, tunc contra ejus oculos lumen ter intendit; si tertia vice non evigilaverit, ponit ante eum laternam, ut ab ipso quoque excitato similiter portetur.

#### CAPUT IX.

*Qua disciplina re collocatus jaceat in lecto.*

Ad lectum rediens iterum se collocat cum disciplina, nec cucullam prius exiit quam coopertorium usque super cubitos trahat; tunc quidem eam exutam diligenter complicat et ponit ad caput. Quantumlibet calorem sentiat, tamen nunquam plus corporis sui detegit quam pedes, brachia et caput.

#### CAPUT X.

*Quomodo surgat mane, vel quid statim faciat.*

Ad sonitum, qui diluculo fieri solet in dormitorio ad excitandos fratres, facit idipsum quod ad signum nocturnorum; quantocius surgit, et ea vice non alios calcos quam qui ad diem facti sunt induit, nisi forte sit sanguine minutus, cultelli sui secum portandi cavet oblivisci. Lotis manibus facie, cum tria manutergia pendeant simul in claustris, non tergit ad aliud quam quod suis similibus est deputatum, quia unum est pueris, alterum cantoribus, tertium idiotis. Pectit caput, facit tres orationes in choro, anterior et propior altari quam seniores, sicut etiam ad nocturnos, in quibus, posteaquam pueri legere incipiunt, non multum moratur.

#### CAPUT XI.

*Quomodo sedeat, vel incedat.*

Sedens ad lectionem ita sedet ut ulna sit inter se et alium juxta sedentem; anteriora frocci sui semper in gremium ita attrahit ut pedes possint bene videri. Girones quoque, vel quos quidam sagittas vocant, colligit utrinque, ut non sparsim jaceant in terra. Quocumque incedit, semper demisso capite incedit, et si aliquando visus fuerit erecta cervice, non negligitur innotatus.

#### CAPUT XII.

*Quomodo veniat ad confessionem.*

Si opus habet ad confessionem pro aliquo ex-

cessu venire, accedit ad sacerdotem ad quem potissimum voluerit; et stans ante eum, dexteram de manica extractam ponit super pectus, quod est signum confessionis. Surgit sacerdos, quem præcedentem sequitur in capitulum, et primum ante eum petit veniam toto corpore prostratus; a quo jussus se levare, postquam conseriderit, loquitur quod habet. Si tale quid ei contigit in nocte quod nos verecunde fragilitatem appellamus, ante confessionem septem pœnitentiales psalmos dixerit, vel si psalmos nescit, Dominicam Orationem septies; et postquam fuerit confessus, quod sibi jusserit sacerdos. Eo die non textum Evangelii osculatur, nec ad pacem vadit, nec ad offerendam.

## CAPUT XIII.

*Quomodo, vel quando pannos suos induat.*

Est autem apud nos lavatorium secretum cum aquæ ductu, ibique lavat femoralia sua, quantum illa eventione sunt contacta; aut si habet in promptu mutatorium suum, mutat quod est indutus, nec prius ad ea quæ præfatus sum accedere præsumit. Nunquam mutat in sola cuculla, nisi et pelliceum vel froccum habeat indutum, ne quid nuditatis suæ possit ab aliquo videri. Pannos, quos exiit, festinim complicat, femoralia involvit stamineo, et cum ejus manicis colligat utraque; horam quoque mutandi discernit, quæ non est nisi ante primam, vel si ipsa simul cum matutinis laud. cantatur, ante tertiam. Tunc etiam noverit horam esse confessionis, et post capitulum quandiu psalmi pro fratrum anniversario dicuntur. In diebus solemnibus usque ad missam matutinalem; in Quadragesima per tres dies, per quos silentium tenetur in claustris usque ad sextam.

## CAPUT XIV.

*Si coctus est, qua hora coctionem suam vident.*

Quod si coctus est, ut vulgariter, aiunt coctionem ex more non videt, neque ligat, nisi ante primam, vel si ipsa, ut supra meminimus, matutinis laud. est adjuncta, ante tertiam, et post vespas, ita tamen ut propter hoc silentium non infringat. Panniculi autem recens lavati sic esse debent in promptu, ut non opus habeat quid loqui. Ad catalogum fidei Sancti Athanasii nunquam sedet; ad offerendam nec anterior nec posterior accedit quam suus est ordo.

## CAPUT XV.

*Quomodo pannos suos lavet.*

Qua facta, si quid ei placuerit de pannis suis lavare, in coquina regulari ad hoc solum æneum offendit, in quo aqua calefiat, lexiviaque temperetur. In claustris autem truncum amplissimum cum plerisque intervallis cavatum, ut hic stamineum, illic femoralia lavari possint separatim. Quæ ante capitulum mittit in aquam calidam ut mollescant, post tabulæ percussione lavat, et non diutius nisi quandiu licentia loquendi durat, excepto si est dies jejunii lavare non prohibetur post tertiam; vel si est

Quadragesima vel dies privata, non solum post tertiam sed etiam post sextam lavat, tametsi non loquamur in claustris. Quidquid autem lavat, quomodo sit lavatum, post horam lavandi aufert et siccatur; ne jaceat ita sordidum et horridum, maxime ubi totus conventus videbit de refectorio exiit.

## CAPUT XVI.

*Quomodo de regulari hora non exeat, nisi pro inevitabili necessitate.*

Audito signo quod ad primam pulsatur, ecclesiam cum aliis intrat; et quæ pulsatio signi rite protelatur quousque septem psalmi possint esse cantati, aliquando, si voluerit, postquam pueri transierunt, exit pro corporis necessitate, sed rediens lavat manus, ne cum ventum fuerit ad offerendam, rursus habeat exire; quia si tam frequenter exierit, hoc quoque in capitulo reservatum experitur. Sed nec videt exire quemquam quandiu de regularibus horis ulla in die cantatur, nisi pro inevitabili necessitate, ut, verbi gratia, si de naso cruor emanat.

## CAPUT XVII.

*Quomodo se præparet ad capitulum, vel quid faciat si est sibi conscius ullius.*

Quando scilla pulsatur ad capitulum, stamineum suum undique detrahit et honeste componit, ut paratus sit si aliquo modo accusatus iudicium querere jubetur. Cum dominus abbas dixerit: *Benedicite*, inclinat; postquam ventum fuerit ad actionem capituli, si quid ei excessus aliquo modo contigit, quod alius vidit, et digne potuerit reclamare, ipse præveniens petit veniam, et illam veniam toto corpore prostrato, culpamque suam fateatur; sed quantacunque fateatur, tamen non amplius petit veniam præter illam quam petiit. Quod si alius de illo reclamaverit, tunc quidem quoties de se reclamare audierit, toties quoque veniam petit. Quod si sedens et reclamationem de se audiens prius quidquid responderit quam veniam petierit, jussus ut se prosternat, in ipso frocco suo unam accipit percussione. Postea pro eo pro quo est reclamatus, sustinet quod prælato videtur, vel vapulare, vel esse in culpa leviori; nam quæ ad graviores culpas pertinent, de his non loquor hac vice.

## CAPUT XVIII.

*De culpa leviori.*

Missus autem in culpam leviolem ita se habet, ut ipsa quoque sibi regula præscribit. Inter preces nocturnorum, et horarum omnium regularium, prostratus jacet ad gradum; non offert, non osculatur textum Evangelii, non accedit ad pacem, nec ad mensam cum aliis; sed si qua dies festa duodecim lectionum agenda supervenerit, solutus est ab eo quod se prostravit, vel quod cum aliis non fecit. In ecclesia non abstinuit se a lectione, a cantus impositione, nec a cæteris quæ prælibavi. Privata die veniente rursus intrat in quo prius erat,

usque dum fiat absolutus. Absolvitur autem maxime quando prostratus jacet ad gradum, et unus frater ad eum dirigitur, a quo sibi quod sit absolutus innatur. Hoc quoque modo fieri solet absolutio, si eidem noxæ adjudicatus postea contigerit, ut pro aliquo delicto denuo reclamatus verberetur; et si hoc non erit, non absolvitur, nisi prius ejus satisfactio jacentis ad gradum, vel ad unam horam videatur a conventu.

#### CAPUT XIX.

*Ubiunque steterit, quomodo stare debeat.*

Stans autem ante dominum abbatem vel ubiunque steterit, id etiam non negligit ut habeat pedes æqualiter compositos, et nunquam ab invicem inter standum divaricatos.

#### CAPUT XX.

*De his quæ non licet facere nisi ad horam loquendi.*

Exiens a capitulo, si est ea dies in qua loqui non prohibetur, priusquam ullum verbum dicat, librum accipit et sedet. Stando nihil omnino loquitur; quod loquitur, loquitur submissa voce. Loquela sua et audientia non est nisi de spiritalibus, vel de his quibus hæc temporalis vita carere non potest. Si quid opus habet a camerario querere, tunc maxime querit; si opus habet ungues secare, tunc secat; si opus habet justitiam suam et pateram lavare, tunc lavat; si opus habet cultellum suum acuire, tunc acuit ad cotem qui ob hoc pendet in claustris; si opus habet quid de vestimento suo ad solem extendere, tunc extendit, et bene meminerit ut auferat ante collationem, vel, si duodecim lectiones in sequenti nocte fuerint, ante vespervas; si quem fratrum infirmantem visitare voluerit, tunc maxime visitat. Si autem est absque obedientia quantum ad hospites, tantum loquitur ad quemquam famulorum, nisi cum licentia. Nihil appellat singulariter suum, sed ad omnia dicit nostrum, nisi de patre et matre; de his solet licenter dici meus et mea. Si quem fratrem appellat, nunquam puro nomine appellat, nisi dominus adjungat, et pueros fratres nominat; item proprium nomen dicturus, semper frater præmittit.

#### CAPUT XXI.

*De minutione sanguinis.*

Si voluerit sanguinem minuere, ipsa hora, qua de capitulo exierit, licentiam querit. Et ut hoc modo quo fiat ordine persequar: accepta licentia, vadit ad cellerarium voluntatem suam indicare, ut provideat famulum ad hujusmodi deputatum in promptu esse post Evægelium missæ majoris. Eo namque momento abscedens de ecclesia induit nocturnales, non alios quidem usque in diem tertium induturus, nec chorum intraturus. Tollensque fasciam de lecto suo ad hoc necessariam, pergit in coquinam regularem, ubi brachium suum denudat et calefacit; vocat famulum præfatum signo tantum ex cellerario, ducitque secum ad illam minuendi sanguinis officinam. Priusquam quid aliud faciat,

facit ante et retro, et ter dicit hunc versum: *Deus, in adjutorium meum intende* (sicut etiam ad opus manuum), et, ut ibi est, cætera subjungit. Sicque sanguinis diminutio inchoatur; silentium tenet, nisi modicum quid dicat de hoc quod inter manus habetur. Abhinc surgens statim venit in refectorium, aliquantum de libra sua comesurus et de vino bibiturus; sicut etiam per dies geminos sequentes. Ad prandium si alii habent pitantiam, ille generale, et ad cœnam ova tria. Si est tempus hiemale, scilicet a Kalendis Octobris usque ad Quadragesimam, etsi fratres generaliter non nisi semel reficiunt, tunc ille post vespervas cœnat. Secundo et tertio die post capitulum veniens in refectorium, dicit versum refectorialem simul cum pueris, et habeat tria coctapulmenta; die quarta, casei quadrantem, vel quod tantum valet. Quo die indutis quoque diurnalibus ad primam redit in chorum. Ad nocturnos his tribus noctibus si obdormivit, nemo eum cum absconsa inquietabit, sed etiam ad intervallum in lecto suo pausavit, nec permissum est veniam petere in capitulo, si quid ei reclamatum est de illo, et stare jussus pro venia inclinavit. Cavet autem eo die minuire, in cujus sequenti nocte duodecim sunt lectiones, nisi in Quadragesima; tunc semper et in Sabbato post vespervas minuit, pro eo quod in die Dominica non jejunabit; in qua quia facturus est foris claustrum processionem, induit quoque diurnales; post completorium de tribus orationibus non nisi unam facit, et exit.

#### CAPUT XXII.

*Qua disciplina in ecclesia maneat ad solennia missarum.*

Sed ut redeam ad locum unde paululum diverti, inter loquendum si ad horam signum audierit regularem, et si est in claustris, ipsum verbum quod habet in ore non perficit, sed continuo tacet et occurrit ad orationem interesse: sedet in choro, et quousque sacerdos missam cantaturus sit vestitus, intendit lectioni. A quo tamen primum ictum secundi signi audierit, illico cessat et surgit, etiam ad duo signa quæ pulsantur ad vespervas, vel quotiescunque omnia signa pulsantur. Veniam, quam petit, diligenter observat ne unquam tardius vel celerius quam alii petat; cum aliis se submittentibus se submittit, cum aliis se levantibus se levat ad venias, ad preces et ad orationes. Aliis non legentibus, nec aliud quam solum officium divinum attendentibus, ipse quoque nunquam librum aperit ad legendum, maxime in choro, nisi aliquando antiphonarium ad majorem missam propter aliquem graviores cantum qui ad præsens cantatur, vel ad vespervas librum hymnorum propter aliquem hymnum ea vice canendum; et si sacerdos est hebdomadarius, in collectaneo licet ei quod opus habuerit, videre; aut si lector est in refectorio, et juvenis adhuc positus in custodia, ad utramque missam, si voluerit, in choro prævidet lectionem. Signa, quæ cum manu fiunt pro locutione, non

amat frequenter facere, conventu maxime cernente, et quoties facit, facit reverenter et pro necessitate, et nunquam absque alicujus utilitatis ratione, ut cætera membra, ita ipsum quoque visum cohibet a vagacitate. Finita missa, cum summo silentio sedet ad lectionem quousque pueri redeant de misto.

### CAPUT XXIII.

#### *Qua disciplina maneat in refectorio.*

Ad horam prandii vel cœnæ, si in dormitorium non ascendit, lavatis manibus statim intrat in refectorium. Ad sedem suam facto ante et retro stando reverenter exspectat dominum abbatem, nisi adeo sit infirmus ut stare non possit, tunc sedet; nihil omnino comedit, antequam lectio sit incœpta, et antequam de manu sacerdotis oblata accipiat; si tamen est privata dies, et si ipsa die non communicavit. De nullo gustat generali priusquam benedicatur; sibimetipsi nihil unquam apporfat præter sal et aquam, nisi forte generaliter serviendo veniat ad sedem suam. Si quid ei per alium apportatur, reverenter contra porrigit manum, et aliquantulum inclinatur; si quid ei vel ab ipso domno abbate, vel a priore ad se illam sedente dirigitur, ex toto surgens altius inclinatur, et quantumlibet forte cupiat abstinere, de hoc tamen prælibare non dimittit. Scutellam quoque applicat ad illum potissimum fratrem, qui juxta se superius sedet ut comedat; si is renuerit, applicat ad inferiorem; quod si et ille, quantumvis remaneat quod noluit, vel non potuit comedere, non mittit quoque longius ad quemquam alium fratrem pro ulla gratia privata, sed a se tantum amovet scutellam, ut tollatur a servitore. De micis, diligentissime cavet ne quid vel minutissimum cadat ad terram et pereat; cum cultello corrodit eas de mensali, ut ad ultimum cum stabello gramineo in scutellam colligantur, et ad elemosynam deferantur. Quandiu autem non est a conventu separatus ut sit cum infirmis, nec unum granum gustat piperis, nec ullo modo quidquam potionis pro aliqua infirmitate, nisi in refectorio, eucharistia excepta. Minime quoque bibit aliquando, nisi pateram cum ambabus manibus tenendo, et nunquam nisi sedendo. Quod si per vices contigerit ut aliis considentibus ipse in primis non adsit, postea veniens ad gradum, cum signo petit a domno abbate licentiam comedendi; quo annuente, quæcum aliis fecisset et dixisset, eadem per se facit et dicit, id est, ante et retro, et versum, si est prandium, *Oculi omnium*, etc.; si cœna, *Edent pauperes*, etc. inclinatur, *Gloria Patri*, et Orationem Dominicam, erectus manu et ore ita benedicit, *Oremus, Benedic, Domine*, etc., inclinatur domno abbati, et recedit ut sedeat. Quod si opus habuerit aliquando ut, priusquam cæteri, surgat a mensa, rursum veniens ad gradum, et manum expansam tractim a pectore trahens, cum hujusmodi signo licentiam quærit abeundi. Qua accepta inclinatur quasi gyrando, et versum dicit, si est prandium, *Conf-*

*A tean'tur*, etc., inclinatur, *Gloria Patri*, erectus, *Aginus tibi*, etc., si cœna, *Memoriam fecit*, etc., et, *Benedictus Deus*, etc.; facto ante et retro incedit pedetentim cantando psalmum, *Miserere*, usque ad ostium refectorii; ibique se inclinans contra mensam principalem, dicit omnia quæ in ecclesia dicuntur a sacerdote, vel a conventu, id est, *Dispersit, dedit pauperibus*, etc., novissime facto ante et retro exit. Quod si non amplius quam semel eodie fratres comedunt, tunc non alios versus dicit quam illos ad cœnam pertinentes, et *Aginus tibi gratias*; verum nunquam ad unam vicem facit utrumque, ut et tardius quam alii veniat, et citius surgat.

### CAPUT XXIV.

#### *De habitatione sua et post prandium et post cœnam.*

Post refectionem, ad hanc horam majori studio quam ad aliam silentium est sibi indictum, et secundum quod tempori vel ordini est consentaneum, aut in claustro sedet legendo vel cantando, aut si pergit dormitum et legere voluerit, jacendo legit, et ita compositus ac si statim cupiat obdormire; non modo ea signa quæ cum manu sunt devitat, sed etiam nutum oculorum nequaquam dirigit ad lectum ullius fratris, ut illuc vel ad momentum intueatur. Post nonam sive situm habeat, sive non, tamen non dimittit cum aliis ire bibitoris. Quoties post vespas cœnatur, cœna facta dormitorium ascendit, cultellum deponit, diurnalibus calceis destractis, nocturnales induit, venit in clastrum sedere; ubi ad illam horam quandiu sedet tantopere silentium studet, ut si scribendi sciolus forte quid scripserit, nec pergameneo, nec ipsa penna quidquam sonitus ullo modo committat. Ant si tardius quam cæteri de dormitorio descenderit, tam lente pedem ponit, ut ejus incessus, si videtur ab aliis, minime tamen ab ullo possit audiri.

### CAPUT XXV.

#### *Qua disciplina se post completorium est collocaturus.*

Post completorium cum iterum fiant tres orationes, ad has locum tenet extremum, et priores anteriorem. Aspersus a sacerdote aqua benedicta, et veniens ad ostium ecclesiæ caput cooperit cum capello, nec amplius denudat usque dum collocaverit se in lecto. Hæc pauca, ut memoriæ occurrerent, de multis dicta sint, quibus omnes novitii, si fieri potest, sunt instruendi quam collegio nostro sociantur.

### CAPUT XXVI.

#### *De confessione et petitione Novitorum.*

In vita quoque sæculari quæcumque contra salutem animæ suæ commiseruat, omnia domno abbati ad confessionem manifestant. Postea, cum ei visum fuerit, jubet eos iterum ante se in capitulum venire. Quibus venientibus et veniam petentibus, postquam surrexerint, iterum quoque ut prius aliquanta insinuat de austeritate disciplinæ regularis, et inter alia non tacet melius esse ut sine benedictione ad sæculum redeant, quam accepta benedictione de cæ-

tero non perdurent. At si ipsi econtra omnem obedientiam et stabilitatem pollicentur, annuit tandem eos benedictione confirmare. Commendat fratribus ut in orationibus suis recordentur eorum, et aliquando, si videtur, unum psalmum post singulas horas in illo die pro eis cantari.

### CAPUT XXVII.

#### *De benedictione novitiorum.*

Veniunt ad pedes bini vel terni. Post Evangelium majoris missæ rite benedictio est agenda, et hoc modo inchoanda. Singulis est scriptum quomodo profiteantur, quod est hujusmodi: *Ego frater promitto stabilitatem monachi, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum regulam S. Benedicti, coram Deo et sanctis ejus in hoc monasterio quod est constructum in honore BB. apost. Petri et Pauli; in præsentia domini N. abbatis.* Hoc modo legit unusquisque in brevi sua, et ipsam brevem mittit super altare jugiter ibi servandam. Si litteras nescit, legit pro eo alius, signum tamen aliquod manu facit in brevi. Petunt ter veniam super manus et genua; ter etiam hunc versum dicendo: *Suscipe me, Domine, secundum eloquium, etc.*, et toties a conventu similiter eis respondetur. Tertia vice, *Gloria Patri* adjuncto, gyrum faciunt, ita poplitibus flexis, et postea prosternunt se ad orationem. Dominus abbas stans imponit *Kyrie, eleison. Pater noster*, psalmum *Miserere*; præmissis his versiculis: *Salvos fac, etc., Mitte eis, etc., Nihil proficiat, etc., Esto eis, etc.* Sequuntur hæ benedictionis collectæ: *Deus indulgentiarum, etc., Deus, qui per coæternum, etc. Domine Jesu Christe, qui es via, etc., Sancte Spiritus, qui te Deum, etc.* Cucullas ita benedicit: *Domine Jesu Christe, qui, etc.*, aqua benedicta conspergit. Sed novitii sua benedictione finita consurgunt ab oratione, exuunt froccos, et induunt cucullas. Inter exuendum rursus dicturus est ad singulos dominus abbas: *Exuat te Dominus, etc.* Inter induendum: *Induat te, etc.* Circumeunt per totum chorum, ut omnes fratres, ab ipso domno abbate incipientes, osculentur.

### CAPUT XXVIII.

#### *De habitatione illorum in illo triduo post benedictionem.*

In his tribus diebus non denudant caput capello coopertum, in cucullis dormiunt, nihil omnino loquuntur, offerunt ad pacem, ad communionem veniunt, quod non aliquando dimittunt, etiam si eis aliquid contigit dormiendo. Tertio tandem die, cum sacerdos fuerit eos osculatus, de capitibus eorum abstrahit capellum, et de cætero licet eis, sicut aliis fratribus, loqui et exuere cucullas. Si quis infirmus, et, ut aiunt, ad succurrendum benedictionem acceperit, et pro infirmitate silentium tenere non potuit, cum aliis qui benedicuntur capita contegentibus ipse quoque contegit, et omnia quæ illi faciunt eo triduo similiter facit, ut quod prius omissum erat, suppleatur. Ergo ab illo die nequaquam

A ulterius a capitulo separantur; et dominus abbas secundum gratiam, quæ singulis est data, jubet eos de cætero in ecclesia servire, scilicet, ut legant, et cantent, qui hoc sciunt; et qui aliud non valent, candelabra et thuribula portent. De his tamen, qui sacerdotes sunt vel levitæ, diligenter examinat quomodo sint ordinati, qualis sit eorum scientia, qualis conscientia, et per aliquod tempus probat eorum conversationem, antequam eis hujus ministerii licentiam permittat. Præcipue qui sacerdos erat antequam veniret, omnino ab officio prohibetur, usque dum sæpius prospiciens addiscat quam multiplici studio tale sacramentum tractetur a nobis. Sed ut hic meminerim, tam qui examinatur, quam qui jam examinati aliquo modo servire jubentur, unusquisque illorum in capitulo brevem diligenter attendit, ut animadvertat si est ad ullum scriptus obsequium, quod vel in ecclesia vel extra sit agendum.

### CAPUT XXIX

#### *De hebdomadario cantore, et de eo qui notatus est ad invitatorium imponendum, vel ad aliquam lectionem, vel aliquod responsorium.*

Si est notatus ad invitatorium, quando ipsum inchoat stans ad gradum cum suo collega vel quando finit, utraque vice facit ante et retro. Si ex duobus cantaturis invitatorium, est prior notatus, tunc etiam hebdomadarius erit, per totam hebdomadam officium missæ majoris imponit, ad quam cum in die Dominica, vel in qualibet ei simili, omnia signa sunt pulsanda, ad eum pertinet ut ipse primas scillas iucipiat pulsare, et postea cappa se vestire, ut chorus teneatur ab illo; qui et incensum sibi allatum, quo corpus Domini ante consecrationem est incensandum, in thuribulum ponit. Quando sunt fratres ad pacem et communionem, licet ei sedere. Quoties in septimana fuerint duodecim lectiones, ad omnes horas imponit antiphonam, præter ad vespervas, ad quas non imponit nisi in tali festivitate de S. Trinitate, vel etiam solemnior quam est. Quando omnes ad majorem missam sumus induti albis, non ad eum, sed ad armarium pertinet officium majoris missæ. Quod si non hebdomadarius, tamen ad aliquam antiphonam nocturnorum notatus est, cum imposuerit eam, finito primo versu psalmi, facit ante et retro; ad legendum multum inclinans et accedit et recedit, nisi ea vice, qua conventus nondum consedit, non est adeo inclinans; et postquam legerit, rursus ad gradum non solum ante et retro facit, sed etiam illam veniam super manus et genua præmittit. A quo etiam notandum hoc moris esse nostri, ut si quam prophetiam, maxime ubi nihil habetur historicum, legerit in Dominicis noctibus, ad finem lectionis non dicat, *Hæc dicit Dominus*, sed, *Tu autem, Domine*, sunt etiam ad finem cujusque codicis prophetarum prælecti. Quod si ad responsorium notatur, hic quidem moderate inclinans, et antequam imponat, et postea finito versu, vel *Gloria Patri*, si hoc est adjungendum, facit ante et retro, et post versus ad aliquod momentum inclinans se submit-



ta; et si cum altero est cantaturus, cantabit ad A gradum.

### CAPUT XXX.

#### *De sacerdote hebdomadario.*

Quod si scriptus est ut sacerdotio fungatur, et in præsentī septimana majorem missam cantaverit, in sequenti cantabit matutinalem. De his autem, quæ dicturus est, non pauca scire debet corde tenus; primum tres collectas ad cantica quindecim graduum ante nocturnos, vel si psalmodia protenditur usque ad finem Psalterii, collectas ad suffragia sanctorum, collectas ad officia defunctorum, ad psalmos pro familiaribus, ad psalmodiam *Deus, auribus*. Usus quoque nostros multifariam scire debet, maxime in collectis dicendis et ordinandis, ut in conventu nihil unquam dicat quod ab illis ullo modo dissideat; sed quantumlibet sciolus sibi de omnibus videatur, tamen non debet dedignari frequenter et de singulis cantorem et armarium interrogare. Quoties autem sunt duodecim lectiones, post nocturnos lecturus Evangelium non prius exit de choro quam ex alternatione modulantium ventum fuerit ad illum versiculum, *Pleni sunt cæli et terra*; et tunc festinanter lavatis manibus sacrarium intrat, vestitus alba, stola et casula, rursus versiculo illo imposito, *Per singulos dies*, procedit tenens ambabus manibus Evangelii textum reverenter contra pectus reclinatum, quem etiam accedens ponit in medio altaris, et cum incenso facit super eum crucis signum semel tantum; inclinatur se ad orationem maxime Dominicam, ad ultimum versum hymni præsignati erigens se, tollit textum de altari deosculato, et pergit ad analogium, contra quem etiam conventus totus conversus inclinatur. Matutinis laudibus inceptis non se movet a loco usque dum dixerit cum aliis *Gloria Patri*, et aliquantulum inclinans, quibus se erigentibus ipse quoque recedit; verum semper accelerat ut prius sit reversus in chorum quam primus psalmus finiatur. De incenso ita gerit ut primum incenset faciem altaris, tunc superdiciem manu ter cum incenso porrecta per diversa loca latitudinis altaris, et semel in transversum, tum retro dextrum cornu altaris, tum cornu altaris sinistrum. Incensat etiam altaria quæque minora choro proxima, et Sanctæ Crucis altare, faciens per singula cum incenso crucis tantummodo signum.

In privatis diebus quoties bis comeditur, priusquam signum pulsetur ad tertiam, manus lavat ex more, ut oratione facta mox sacerdotalibus induat se, et tertiam imponat. Qua finita, litania, qua missa prævenitur, cum decantata fuerit usque ad illum versiculum, *Omnes sancti*, exit de choro, ut casula quoque vestiatur, et cum processione veniat ante altare. Si dies est talis ut non nisi semel comedatur, vestit se inter cantandum litaniam; et si processio est agenda, ut in quarta et sexta feria in quadragesima, non se vestit donec et ipsa jam facta fuerit. Accedens autem portat et ipse codicem missalem in brachio sinistro; quo deposito in dextrum

cornu altaris, inclinat ad orationem, maxime Dominicam, vel si magis voluerit, *Domine sancte*, etc. Osculatur altare et textum Evangelii, dat locum diacono ut stare possit prope dextrum cornu altaris; ipse quoque stat prope sinistrum, et inclinatur contra diaconum similiter inclinem, dicit confessionem; cuius etiam forma ita est præscripta, ut nec ad missam, nec ad horas quibus est dicenda, verbis amplioribus dicatur quam hujusmodi: *Confiteor Deo et omnibus sanctis ejus, et vobis, Pater, quia peccari in cogitatione, locutione, et opere, mea culpa; precor vos, orate pro me. Resp. Misereatur vestri omnipotens Deus, et dimittat vobis omnia peccata vestra; liberet vos ab omni malo; conservet et confirmet vos, in omni opere bono, et perducat vos ad vitam æternam, Amen.* Ad epistolam sedet usque dum ad Evangelium venit. Diaconus lecturo dat benedictionem hujusmodi: *Deus misereatur vestri et benedict: ea vice stat prope dextrum cornu altaris, et diaconus prope sinistrum.*

Hic autem non est indignum meminisse qua diligentia, quoque studio ad Domini corporis et sanguinis consecrationem et communionem serviatur. Primum propter hoc ipsum factum est unum armariolum ante faciem majoris altaris optime compaginatum, et intrinsecus pannis vestitum, in quo nihil aliud reconditur præter illa utensilia, quæ necessaria sunt ad missarum solemniam duntaxat in conventu generaliter agendarum, præcipue duo calices aurei cum patenis diversæ quantitatis; et duo corporalia, unum duplum, sicut omnia corporalia solent esse ad privatas missas, alterum simplum. Minor calix cum duplo corporali ad matutinalem missam; major cum simplo ad majorem; nam et unum simplum semper jacet in sinistro cornu altaris, ut a prioribus nostris accepi, propter hoc ut ad manum possit esse contra periculum ignis; contra quod, si forte contigerit, creditur a multis quia multum valeat expansum. Item ibi est patena mediocris et argentea, et aurea scutella habens operculum ejusdem metalli, fabrilis opere colligatum, ibi ampullæ ad subministrationem vini et aquæ: nam et in ampulla vinum ante consecrationem solet offerri. Ibi urceus argenteus, cum appendicio suo ad manum ablutioem; ibi linteola plura, sine quibus singula sacrata vasa nec levantur, nec quoquam portantur. Ipsum autem armariolum habet in medio tabulatum, ut quæque sacratiora sint sursum, cætera deorsum. Ad initium missarum reseratur a majore custode Ecclesiæ, vel ab ejus suffraganeo qui tunc est hebdomadarius; panno totum desuper operitur, qui et patenam ibi ponit simul cum corporali; calicem vero cum linteolo in longum extento tenens, et destuper operiens, portat ad amphoram aquæ quæ de stanno semper est in ecclesia, et in loco competentis, ut omnes ibi calices laventur, quorum usus est ad privatas missas. Ibi quoque tunc hebdomadarius apportatum calicem diligenter lavat aqua bis infusa; et si non est sacerdos vel levita, quærit a

hoc sibi vicarium alterutrius ordinis, ut in quarta feria et Sabbato; manu interius missa bene quoque in fundo ipse calix confricetur, ne forte aliquantulum fetiscat propter vini crebram infusionem. Ergo lavatus reportatur et ponitur super armariolum.)

Subdiaconus anticipat lavare manus, ut ipse ad ministerium calicis sit paratus; quem interim, dum Evangelium legitur, accipiens simul cum corporali et patena, experitur si quid aquæ in illo remansit inter lavandum, et effundit in caveam de lateritiis tegulis factam in proximo altaris, sicut altera facta est paululum remotius, ubi idem subdiaconus, et alii subministri, manus super ea lavent. Stat juxta sacerdotem, usque dum Evangelium finiatur. Ponit corporale super altare, calicem retinens et patenam; comitatur sacerdotem præcedentem aliquantulum contra fratres ut a singulis offeratur: a diacono aqua et manutergium apportatur, et reverenter exhibetur; qui lavatis manibus accedit ad altare, et ut hic proprie dicam de majori missa, utrumque corporale, vel quod in altari semper jacet, vel quod subdiaconus apportavit, accipiens expandit; pollicem tamen et indicem utriusque manus combinatos diligenter constringit, ne vel ipsa corporalia cum eis tangat, cum quibus hostias habebit in proximo tangere et tractare. Consummata autem oblatione sacerdos quoque lavat manus, cavens et ipse postea ne aliud quid tangat cum digitis quibus corpus Domini est tangendum. Subdiaconus portat hostias ad diaconum secus altare stantem et se operientem, ut de omnibus tres, quas voluerit, eligat ad consecrandum; propter quod dimissa patena cum hostiis super altare, vinum, quod oblatum est, funditur ab ipso quoque subdiacono in alterum calicem, tantumque relinquit quod sufficit ad consecrationem. Ad quod tamen ipse non misceat aquam, quia ei nec vinum nec aquam licet infundere, sed allatam ampullam aquæ simul cum calice dat diacono, ut ille misceat; dat et linteolum ut calix deforis tergatur diligenter, ne forte quid vini vel aquæ exterius remaneat, et consecratum pereat. Hac vice non cavet digitos diaconus, quorum supra meminimus, disjungere, qui has hostias jam posuit quas erat positurus; et sic tandem calice super altare posito, subdiaconus cum patena et ampulla reverens, patenam hostiis relictam ponit super armariolum, et ampullam in loco quo solet reservari. Accipit aliam patenam argenteam intra scutellam auream reconditam, et tergit studiosè cum panis candidissimo prope armariolum propter hoc ipsum jugiter pendente, et postea cum linteolo honeste et reverenter involvit. Sacerdos interim calicem et hostiam incensans, facit cum incenso super ambo tres cruces, et unum quasi circum, incensat quoque contra utraque altaris cornua dextrum et sinistrum, quantum manum extendere possit, pedibus tamen immotis; deinde reddit thuribulum diacono, qui prius incensat sacerdotem, et casulam inter brachia versus pedes trahit; postea faciem dextram

cornu altaris et superficiem, ad extremum sinistri faciem et superficiem. Si vero dies festus adest, quinque illa altaria principalia proxima incensat, et illud ad quod conventus ad vesperas et matutinas laudes ivit ubi et cereus tam in nocte quam in die ardet.

Notandum autem quod in omnibus diebus festis et Dominicis ad majorem missam prædicta altaria incensantur, primo videlicet postquam confessionem suam sacerdos et diaconus fecerint, et post offerendam. Similiter ad minorem, ad quam omnia signa pulsantur; privatis vero diebus ad majorem missam semel incensum offertur, scilicet post offerendam, et solummodo sacra oblatio, quæ est in altari principali, incensatur. Ad majorem missam nisi signa pulsantur, nunquam incensum offertur. Sciendum quoque quoniam sive tres sive quinque hostiæ consecrantur, semper sacerdos mediam accipit, et cum ipsa cruces in calice facit, ipsamque dividit, et unam particulam in sanguinem mittit, et sese media, diaconum reliqua communicare non negligit.

Postquam autem diaconus altare, vel si talis est dies, altaria incensaverit, et aliquem episcopum, vel abbatem, si forte affuerit, juxta columnam chori stans, thuribulum converso reddit, a quo et incensatur, et ibidem manet acclinis, sicut ad primas et ultimas collectas, donec *Per omnia sæcula sæculorum* a sacerdote dicatur. Conversus quoque, si cappa est in choro, prius illum incensat qui ea indutus est; deinde incipiens a dextra eodem modo et ordine thuribulum portat, quo superius diximus, his qui sunt in choro majori vel minori; hoc plus faciendo, quod in minorem chorum exit prius ad dexteram, postea ad sinistram. Post hoc vero exiens, incensat eos qui extra chorum sunt, incipiens ab introitu chori in superiori parte, deinde alios, sicut sunt in stationibus suis per circuitum, postremo ipsa minora altaria quæ sunt prope chorum, quæ a diacono non incensantur, in anteriori parte, et in latere dextro, et in sinistro, non tamen præsumit super altare manum extendere. Quod si aliquem sacerdotem missam ibi cantantem offenderit, vel ipse vel diaconus, si competenter fieri potest, ei thuribulum offert, et ipse altare vel sacram oblationem incensans, ei thuribulum reddit, ipseque conversus vel diaconus eum reverenter incensare, et casulam inter brachia aptare non negligit. Cum autem *Per omnia sæcula*, etc., ante præfationem audierit, si jam de incensandis altaribus rediit, vel si ibi præsens est, ut in privatis diebus, vadit post sacerdotem retro; quod si nondum redierit, mox ubi redierit, illud idem facit; et post diaconum vadit subdiaconus, manu sursum extenta tenens patenam, ita ut prædictum est coopertam, et in duodecim lectionibus hoc solet facere unus ministrorum, manens post subdiaconum. Qui quando illuc adveniunt, altius inclinant, erecti postea stantes donec *Sanctus* incipiatur.

Ex hinc sacerdos omnia eodem modo agit, sicut

et in qualibet missa privata deberent agi, sicut alias dictum est. Unus autem ministrorum, qui semper deus debent esse, stans cum flabello prope sacerdotem, ex quo muscarum infestatio exurgere incipit, donec finiatur, eas arcere a sacrificio, et ab altari, seu ab ipso sacerdote non negligit. Diaconus vero, subdiaconus, et unus ministrorum, si dies festus est, acclines postea manent orationi intenti. Notat tamen diaconus quando sacerdos ad *Supplices te rogamus* inclinatus se erexit, et tunc quoque ipse se elevans, ut quatuor digitos, quibus Dominicum corpus tangendum et dividendum est, abluat, in partem ante supradictum armarium recessit. Et sciendum quoniam non modo pro anima ipsius, qui ipsum urecolum, quo aqua funditur, et cochlam, qua suscipitur, dedit, sed post offerendam tam ipse quam sacerdos manus ibi abluentes hanc collectam dicunt: *Oremus, Absolve, Domine, animam famuli*, etc., tam alte ut conversi audientes, qui sibi serviunt, possint respondere *Amen*. Digitis ablutis et terais, ad locum ubi primitus acclinis manebat redit, altiusque inclinans continuo se erigit, postmodum stans et diligenter observans quando ad *Per ipsum et cum ipso et in ipso*, cruces super sacrificium facere incipiat sacerdos. Quod mox ut viderit, moderate ac pedetentim ad altare accedens, prius dextrum cornu altaris, deinde dextrum humerum sacerdotis osculatur, et postea corporale cum duobus mediis digitis manus dextræ ex una parte removet, et sacerdos ex altera, cum quibus et calicem per medium tenens, parum sublevare, dum sacerdos dicit *Per omnia sæcula*, etc., et postmodum ipsum corporale ex eadem parte superponere procurat, et tandem rediens post sacerdotem in locum, ubi erat prius, iterum acclinis manet, donec ei a subdiacono patena argentea offeratur. Qui subdiaconus non prius se erigit, neque de loco, in quo post diaconum acclinis ex quo *Sanctus* inceptum fuerat, manserat, recedit, donec a sacerdote *Panem nostrum* in Oratione Dominica dicatur. Sed tunc iude secedens atque reverenter incedens, et linteamen de patena devolvens, manumque linteaminis parte involuta ipsam tenens, partem ejusdem linteaminis pendere ex industria facit, ut diaconus quoque cum digitis mediis linteamine involutis eandem patenam ab ipso osculante ei manum accipiens, finita Oratione Dominica, offerat sacerdoti; propter quod tamen pollicem et indicem minime disjungit, sicut tunc non disjungit quando calicem eum sacerdote levavit. Et sciendum quoniam quidquid de prædicta patena privatis diebus subdiaconus facit, hoc idem in duodecim lectionibus ille ministrorum, qui post illum manere solet, agere consuevit. Postquam vero diaconus sacerdoti patenam obtulit, ibi prope dextrum cornu altaris orationi, si sapit, intentus manet acclinis, donec *Per omnia sæculorum* dicatur. Sacerdos vero accipiens eam cum mediis digitis ponit super corporale ad pedem calicis, et postquam aregerit hostiam, unam particulam, ut mos est, mittit in calicem, duas super patenam, et cum corporali tegit utramque. Prius tamen super ipsum calicem, digitos quibus tetigit, diligenter fricat et excutit, ne quid forte inter frangendum de corpore Domini adhererit; manus interim cum summo studio claudens et in modum crucis ad pectus applicans, vertit se primum diacone reverenter inclinanti, et easulam cum duobus mediis digitis post pacis osculum inter brachia aptanti, dans illi pacem, deinde subdiacono, et in procedendo contra conventum, duobus ministris, ad ultimum veniens super gradum ante analogium dat pacem ceteris, sicut adnotari decrevimus, in quinque præcipuis festivitibus toto conventui; cæteris autem diebus, exceptis Sabbatis in quibus eveniunt jejunia Quatuor Temporum, et exceptis missis jejunii in festivitibus Quadragesimæ, et reliquis jejuniis, in quibus festivitas duodecim lectionum evenerit, quando una hostia offertur, et pax uni a diacono datur, sic itur ad pacem: in tertia et quinta feria, et Sabbato semper dexter chorus vadit ad pacem, præter illum cui tale quid in nocte contigit; in secunda, quarta, et sexta sinister; in Dominicis autem alternatim, ut alter chorus in una, alter in altera, sicut alternatim incipiuntur hymni, antiphonæ et psalmi, ab uno choro in una hebdomada, ab altero in alia. Si vero revestiti sunt in cappis seu in albis, secundum dignitatem ordinis ibant ad pacem, ut primo loco sacerdotes, sicut sunt priores, secundo diaconi, tertio subdiaconi, deinde alii, sicut ordo eorum exigit, ad extremum conversi. Si autem aliqui sunt in cappis, et aliqui in albis, et aliqui in froccis vel cucullis, secundum dignitatem ordinis prius ibunt hi qui in cappis, deinde qui in albis, postremo qui in froccis seu cucullis erunt, sicut semper prout ad conversionem venerunt seu a domno abbate levati sunt, sive sint cantores, sive conversi.

Notandum tamen quoniam si domnus abbas propter aliquam rationabilem causam quemlibet conversum levaverit in capitulo et in refectorio, tamen ordinem illum servabit; ad pacem vero et ad communionem, sicut et ad aquam benedictam, secundum ordinem conversionis ibit. Privatis autem diebus conversus, qui servit de candelabro, quia alba iadutus est, primus postquam sacerdos super gradum venerit, vadit ad pacem. At sacerdote ad pacem procedente, diaconus ad altare accedit, duasque hostias, vel si plures fuerint, ut in Dominicis, frangit et dividit, quas sacerdos non divisit, separatim dimittit, ut de altera ipse, de altera sacerdos communicetur, et si, priusquam sacerdos redeat, perfecterit, nusquam tamen recedit. Mox vero ut subdiaconus et ministri pacem acceperint, inanus abluere in piscina, quæ est prope altare, non negligunt, et subdiaconus patenam auream ad calicem pertinentem, quam posuerat super armarium, reportat, ponens super altare, et simul linteolum extensum in transverso altaris, et postea stat inclinans inter reclinatorium et dextrum cornu altaris usque dum

redeat. Qui rediens, et illam portiunculam Dominici corporis, quam sumpturus est, de patena accipiens cum duobus mediis digitis sinistrae manus, patenam modice diacono porrigit; et super calicem ipsam portiunculam sumens, postea eundem calicem cum sanguine diacono dat. Unus autem de ministris tollit de armario scutellam, et allatam tenet cum finteolo super reclinatorium, quod est, quantum puto, propter hoc maxime factum inter duas ciborii columnas; super quod diaconus mittit patenam in qua Dominicum corpus est divisum; calicem quoque cum sanguine dat subdiacono intrinsecus stanti inter reclinatorium et altare: qui tenebit eum reclinem, quam conjunctus poterit erga scutellam; communicat primus diaconus, et post eum alii forinsecus accedentes, eo ordine quo et ad pacem, et praeter illos qui in albis sunt, antequam communicent cuncti veniam petentes, et manum sacerdotis osculantes, tam illi quam alti. Si quis autem, qui non sit de illo choro qui vadit ad pacem, voluerit communicare, facto inde signo illi qui servat ordinem, si dominus abbas vel prior abest, accedit tam ad pacem quam ad communionem in suo ordine. Debent autem singuli ita se scutellae adungere, ut si forte inter sumendum corpus Domini aliquando vel de ore sumentis, vel de manu porrigentis lapsam fuerit, nisi in scutellam cadere non possit. Quotquot autem ipsum corpus sacrum dederit, singulis sanguine prius intinguit (6). Communicatis autem omnibus qui voluerint, et novissime subdiacono, qui semper per consuetudinem ad majorem missam communicare debet (exceptis his diebus in quibus tantum una hostia consecratur) et communicato illo qui tenet scutellam, si corpus Domini superest, vel si videtur sibi, cooperitur ipsa scutella, et qui tenet eam non se submovet inde quousque sacerdos calice a subdiacono recepto sanguinem sumat, vinumque, quo postea calicem lavat, infusum sibi ab eodem subdiacono in altera manu tenente ampullam, et cum altera involuta linteolo, quod cum patena super altare posuerat, sublevante calicis pedem. Diaconus, percepta communionem, prope armariolum venit, ut cum vino in altero calice digitos abluat quibus Dominicum corpus tractavit, ministro qui supererat (7), cum ampulla fundente vinum et pedem calicis sublevante; quos ablutos ad calicem prius tergit, deinde ad faciem, et eam partem qua tersit ea applicat et vinum sumit vertens se ad orientem, et tunc corporalia plicare, et librum missalem de sinistro cornu altaris in dextrum ponere, et ad locum illum, ubi prior collecta est in proximo dicenda, vertere accelerat. Subdiaconus vero, mox ut sanguinem sumpsit sacerdos, et vinum quo postea calicem la-

vit, accipit ab eodem calicem, osculans ei manum, et a diacono patenam calicis, ab altari superimposito uno corporali acceptam; nam alteram in locum summum super altare reponit; et tunc ille qui tenet scutellam, altius eam elevans, vadit ante sinistrum cornu altaris, et subdiaconus remanet cum calice ante dextrum, post sacerdotem tenens cum altera manu calicem, cum altera patena parumper sublevata cum corporali. Verum contra ipsos totus conventus pro reverentia Dominici corporis et sanguinis veniam petit.

Sciendum autem quoniam, si quilibet post communem veniam supervenerit, nunc in choro, nunc extra choram veniam petere debet. Similiter postquam aliquis communicaverit praeter hanc communionem, nunc ante altare S. Joannis, nunc alibi veniam consuetudinaliter petit. Mox autem ut ille minister, qui supererat, digitis diaconi vinum superfudit, accedit extra inclinatorium deferens calicem alium minorem, cum ampulla, quam ministravit diacono, et post ab eodem recipit, ut sacerdos quoque digitos illos lavet, quibus Dominicum corpus tractavit, quos nunquam in majoris missae calice abluere licet. Quo sumpto, iterum vinum in calicem funditur, ut ipse aliquantulum calix abluatur, et a sacerdote sumitur. Et quoties tam sanguinem quam reliquum vinum sumit, faciem versus altare, vel versus orientem vertit. Ille autem qui portat candelabrum, postquam sacerdos a pace redierit, continuo accipit, tenens hoc ante gradum sublevatum, nec prius deponit quam *Per Dominum nostrum* de prima collecta post communionem dicatur. Eadem hora tam subdiaconus cum calice quam minister cum scutella discedunt. In duodecim lectionibus duo conversi cum duobus candelabris, et tertius tenens thuribulum, eodem omnino modo ante gradum et accedunt et discedunt, quo dictum est privatis diebus.

Sciendum vero quoniam, quoties non nisi una hostia consecratur ad majorem missam, eadem missa cum calice minoris missae et duplo corporali cantatur; et tunc neque patena argentea exhibetur, neque praedicta scutella apportatur, neque subdiaconus, postquam calicem post communionem suscepit, post sacerdotem moratur, neque conversus de candelabro serviens, postquam sacerdos post a lutionem digitorum vinum calici infusum ebiberit, amplius operitur. Sciendum quoque quoniam omni die Dominica corpus Domini mutatur, et dum sacerdos procedit ad pacem, recessus consecratum a diacono in pixide cortica reponitur; et quod praeterita Dominica consecratum fuerat, inde accipitur, et ab eodem diacono dividitur, et fratres inde com-

(6) *Intinguit.* Addit alius codex: Quoniam sit contra usum altarum Ecclesiarum, quia quidam, maxime novitii nostri, adeo sunt rudes, ut si sanguinem ita separatim acciperent, non remaneret ut non magnam aliquando negligentiam incurrerent.

(7) *Supererat.* Idem codex supra laudatus: Servitor qui superest adhuc accedit cum altero calice

extra reclinatorium, ut sacerdos super eum cum vino lavet digitos, quibus corpus Dominicum tractavit, sicut et diaconus, mox ut communicavit, et antequam corporalia complicaret: et hoc vinum ut iterum sacerdos ebiberit, quod secundo servitorem infundit ut ille calix utrinque abluatur.

manicantur; duæ tantum particulae illius hostiæ, quam sacerdos divisit, non mutantur. Prædictam autem pixidem, dum psalmi familiares post tertiam dicuntur, diaconus de columba jugiter pendente super altare, bene cum linteolo de pulvere exterius tersa, abstrahit, et super dextrum cornu sub copertorio ponit, missaque finita in eodem loco reponit. Postquam autem subdiaconus et minister de ante altare discesserint, quisque sua ad armariolum reportat. Ubi quantumlibet clara dies sit, tamen cum certo utrumque, patena scilicet, super quam Domini corpus fractum fuerit, et calix diligentissime cœsiderantur a subdiacono et a ministro, si quid forte vel minutissimum de corpore Domini remanserit; et, si quid viderit remansisse, hoc non manu tangere præsumit, sed lingua tantum levat et sumit, si talis est particula quam convenienter sumere possit; si vero minutissima, et, ut ita dicam, indivisibilis et atomo similis, hanc, si potest, cum vino in calice, quo sacerdos et diaconus digitos abluunt, recipit, levat et separat. Quod si ita adhæserit, ut cum vino fieri non possit, in eo tamen loco, ubi eam viderit, linguam summam applicat, et sic eam sumit; et postea iterum patenam vino superfundit. Quod si non et quantumlibet ibi remansisse cognoverit, non tamen propter hoc eam vel semel diligentissime vino superfundere dimittat, et illam superfusionem primitus sumit; et postea eundem calicem, quo vinum illud patenæ superfusum sumpserit, alio vino abluit, vel illud, quo calicem majoris missæ vel ipse vel minister interius lavit, in illum calicem immergit et sumit mititque vinum alterum in calicem majoris missæ, et circumquaque intus diluit, et, si minister communicavit, illud ebibit; sin autem, subdiaconus, postquam vinum patenæ superfusum sumpserit, in eum calicem, super quem eadem patena fusa est, immergit, sicut dictum est, et sumit et tunc non alio vino eum abluit, nisi forte tale quid postea ibi remansisse cognoverit. Alter ministrorum cereum ad hoc diligenter inspiciendum tenere, verum linteola, quæ tria sunt, debet studio explicare. Quod si subdiaconus est in custodia, custodis est cereum tenere. Duo autem linteola super calicem majoris missæ, iterum vero super calicem minoris debent poni, et sic quoque sacra vasa in suo loco componi. Quod si ante finem missæ aliquando possunt perfecisse, non tamen propter hoc aliquis eorum debet deestitum ire. Recedens autem sacerdos ab altari, dat missalem diacono, ut ab eo reportetur; stolam ipse et manipulum complicit, nisi forte sint, ut in festis præcipuis, deaurata, tunc enim a sacrista sunt complicitanda.

In privatis diebus hostiæ non consecratæ portantur in refectorio, ut his, qui eo die non communicaverunt, per manus sacerdotis distribuantur, quod hoc ordine fieri solet, ut primum tribuat de ipsis hostiis domno abbati; postea, cum sint mensæ tres, utrinque ad dexteram domni abbatis ad

unam mensam, postea ad omnes in alia parte, et sic iterum redit ad dexteram, et tribuentis manus a singulis osculatur. Quoties benedicit, facit tres cruces contra mensam principalem, contra dextram et sinistram; ad potum vero non nisi unam. Post completorium, priusquam tertia finiatur oratio, exit de choro ad aquam benedictam, ut cum ea singulos aspergat.

Et quia sacerdotis semel memini, ut hic adjungam quod adhuc ad eum specialiter pertinet, si missam privatam cantare voluerit, innuit converso cum signo crucis, quod est signum missæ cantandæ. Qui, continuo sequens illum ad locum ubi sunt utensilia recondita ad solemnia missarum, accendit candelam, ponit in brachium sinistrum vestimentum sacerdotale, et desuper librum missalem. Sacerdos autem primo manus suas lavat et tergit, mittit hostiam cum cochleari super patenam; calicem quoque lavat et tergit. Item in ampullas duas infundit vinum et aquam, quas et cum sinistra lavat, et cum dextera calicem superpositis patena et corporali. Ita præcedens conversum sequentem, pergit ad altare ubi est captaturus, cujus linteum complicatum explicat; ponit calicem et librum missalem. Ad vestimentum non est improvisum nec omissum, ut ad singula altaria una sit tabula in qua ponatur, unumque lignum patulæ et muro infixum, super quod ponantur ampullæ; pendet quoque in promptu manutergium, ad quos sacerdos, postquam se induerit, lavatas tergit summitates digitorum, quibus necessario tangit res sacratas. Inde missam incipiens, totum cantum, qui ad eam pertinet, pro edicto Patrum nostrorum magis legit in directum quam unquam audeat cantare. Cum ventum fuerit ad offerendam, eodem studio, et diligentia, qua fieri solet ad majorem missam, per omnia se habet. Finita missa cum redierit, nec tunc ommittit iterum lavare summitates digitorum, maxime propter calicem et propter corporale reportandum.

Ut adhuc amplius quid dicam de lege sacerdotis: quando se vestit ad missam privatam, si pulsatur signum ad horam regularem, et nondum stolam misit super collum, exuens se cessat a missa, et pergit ad horam. Item interim, dum hora cantatur, si missam finierit, et ipse venire potuerit in chorum ante *Gloria* primi psalmi, conversum dimittit cum vestimento complicato, vel non complicato, et ipse pergit ad horam. At si venire non potest, non se movet a loco, nec conversus, quousque hora finiatur. Hæ sunt autem viçes, in quibus sacerdotes possunt hujusmodi missas alique licentia cantare, quotidie ante primam, si tamen prima non conjungitur matutinis laudibus, ut sæpius in hieme; et post capitulum usque ad tertiam; aut si capitulum est, post tertiam usque ad sextam, nec minus post nonam, si tamen fratres non ferint dormitum. Aliquando post Evangelium majoris missæ aliquis sacerdotum licentiam accipere potest; quod tamen

reprehenditur, si frequentare voluerit et in usu habere.

### CAPUT XXXI.

*De subdiacono, et de cantoribus gradualis, vel alleluia, et tractus.*

Subdiaconus, qui lecturus est Epistolam, cum sacerdote processurus ad altare, portat textum Evangelii, et ponit in medio altaris; pulvillum non portat, nisi quando dies est solemnus. Inchoans lectionem, vel ea finita, ad utramque vicem facit ante et retro ibidem ubi lecturus est. Similiter sunt facturi qui cantant responsorium, vel qui alleluia, vel tractum seu canticum; quæ cum in privatis diebus non nisi communiter cantantur a conventu, si quod festum amplius in septimana evenerit, cantanda sunt iterum ab ipsis a quibus et prius in Dominica sunt cantanda. Quod si omnes in albis, armarius inquit quibuscunque voluerit pro eis cantandis; quod et facit ad prosam, si quando est cantanda, et ad hanc ante et retro nec in fine nec in principio est gerendum.

### CAPUT XXXII.

*De diacono.*

Diaconus sacerdotem præcedere solet ad altare; sacerdote inclinante se ad orationem, ipse quoque stat similiter inclinans; sacerdote se erigente, gerit ante et retro. Accedit ut sinistrum cornu altaris osculetur; pergit stare contra sacerdotem, ut confesso confiteatur. Porrigit incensum, quo imposito porrigit quoque ipsum thuribulum; quod postea recipiens, si est dies solemnus, incensat altaria quæque proxima choro, et maxime ipsius altaris principalis cornua posteriora. Cum sacerdos sederit, ipse quoque sedet, prius tamen sacerdote innuente, nec sedet absque licentia ejus. Finito Evangelio facit ante et retro; item missa finita ad cujus finem nunquam pronuntiat *Ite Missa est*, nisi etiam *Gloria in excelsis* cantetur.

### CAPUT XXXIII.

*De servitoribus ecclesiarum, et de his quos appellamus ministros altaris.*

Servitores præter hoc munus quod thuribulum et candelabra deportant, diligenter observant ut nunquam desint ad obsequium sacerdotis. Levitæ quotiescunque ad ullum divinum opus se induunt, post consummationem operis ipsa indumenta deponunt, vel si opus habuerint aqua et manutergia, scilicet manus lavaturi. Item quoties alteruter illorum incensat altaria, unus de eisdem servitoribus jugiter illos comitatur. De his, quos appellamus ministros altaris, quantum dicendum videbatur, superius est præmissum.

### CAPUT XXXIV.

*De lectore ad mensam.*

Mensæ lector finitis majoris missæ solemnibus veniens ad gradum facit ante et retro et ter hinc versus toto conventu respondente pronuntiat: *Domine, labia mea*, etc. Prosequitur sacerdos et

benedictione: *Salvum fac servum*, etc., *Mitte ei auxilium*, etc., *Dominus custodit te*, etc., *Dominus custodiat introitum*, etc. *Auferat a te spiritum elationis*, etc. Iterum qui lecturus est inclinatur ut prius. Ante refectionem generalem de pane vinoque prælibat, juxta præscriptum sancti Benedicti. Ad matutinalem seu majorem missam post evangelium accipiens librum in quo legendum est, et secedens in minorem chorum intendit his quæ sunt legenda. Quod si juvenis est in custodia positus, tunc non ita secedit, et quantum legit, legit in ipso choro. Librum autem, in quo legendum est, in refectorium portat et reportat qui legit ad servitores. Et quia nullus fratrum quidquam gustaverit priusquam lectio est imposita, cum primum dominus abbas, vel prior sederit, petit lector benedictionem, et accelerat lectionem adorari. Qua finita veniens ad gradum, ante facit et retro. In septimana si uno die lectionem interniserit, et alium fratrem, ut pro se legat, rogaverit, non reprehenditur. Quod si amplius, nisi pro infirmitate, et hoc petens veniam in capitulo monstraverit, notatur.

### CAPUT XXXV.

*De coquis.*

Hebdomadarii coquinae solent quatuor esse. Quod primo faciunt, pulsato signo ad vespas, et oratione facta, pergunt in coquinam ut accipiant fabas; post vespas lavant eas diligenter aqua ter infusa, in qua etiam faciunt eas pernoctare caldario bene cooperto. Ad mandatum illis, qui in præterita septimana servierunt, pedes fratrum lavantibus, isti præcincti linteo tergunt, et ad manus manutergia præbent. Cum quibus mandato etiam expleto, venientes ante dominum abbatem ante faciunt et retro. Item matutinis laud. Dominicæ diei expletis, illi ad gradum venientes Deo gratias agunt pro consummatione peracti obsequii, hunc versum ter cum totius conventus responsione dicentes: *Benedictus es, Domine*, etc. Isti idem obsequium facturi Dei adjutorium petunt, ita dicentes: *Deus, in adjutorium*, etc. Pro illis dicendi sunt a sacerdote hi versiculi, quæque collecta: *Salvos fac serros*, etc., *Convertere, Domine*, etc. Oratio: *Deus cui humilium*, etc., Pro istis, *Salvos fac*, etc., *Mitte eis*, etc. Oratio: *Misericors ac piissime*, etc. Prius etiam quam conventus, exeunt de ecclesia Sanctæ Mariæ, ut se possint calcare, et interim descendere; dum ad necessarias est conventus, manus et faciem lavant, faciunt, ut moris est, tres orationes in ecclesia, si intrare potuerint; si non, prope fores ecclesiæ. Intranses coquinam, iterum lavant sabas ternis aquis, et sic mittunt super ignem. A qua caldaria fervescente, et spumias bullientem, ejectionem eas jugiter transverso cochleari, ne forte simul cum spumis sabæ supernatantes projiciantur; quas etiam fundo sapius cum ipso cochleare diversant, sic, cum mandi debuerint, sapiant ignis odorem. Folliculas fabarum cum se incipiunt aperire, non

permittunt eas amplius super ignem; aqua frigida ter iterum refrigerantur, et iterum cochleari huc et illuc versantur, mittuntur in unam cuppam habentem cooperaculum optime compaginatam. Caldarium quoque, in quo coquebantur, intrinsecus usque ad nitidum lavatur; quo ablato ab igne, statim aliud dependitur, ut aqua caleat qua scutellæ sunt lavandæ.

Reclinatur etiam tabula ad parietem inclinata, qua, cum lavatæ fuerint, pausentur; et ipsa tabula tota desuper infunditur aqua et tergitur scopis. Prius tamen consueta inclinatione premissa, ter rursus eundem versum dicunt quem in choro dixerunt; sed hic adjuncto tertia vice, *Gloria Patri*, etc., et Dominica simul Oratione, et versiculo *Adjutorium nostrum*, etc., iterum facto ante et retro, ita demum tabulam reclinant. Cantant omnes horas regulares, more canonicorum; Vesperas pro fidelibus defunctis loco suo imponunt, et ad ultimum *Verba mea*. Effusa autem aqua, qua lavantur scutellæ, infunditur ea calefacienda, qua olera sunt coquenda. Quod si matutinæ laudes tardius expleantur, ut aliquando contingit, maxime in festis præcipuis et æstivalibus, et signum ad primam maturius est pulsandum; tum priusquam quicquid aliud faciant, tabula reclinata horas adoriuntur; quia si quid remanet quod ante primam non cantaverint, non est consuetudo ut post primam cantetur in manifesto. Qua finita, vel si est in privatis diebus post Evangelium missæ matutinalis, olera caldario immittunt, et post capitulum in altero fabas ierato. Accipiunt lardum, quod cum aliquantulum coctum fuerit eum oleribus, exprimunt inde saginam fabis superfundendam. Propter quod tamen ad majorem missam non omnes se subtrahunt, sed duo tantum, et præcipue si qui eorum sunt idiotæ. Quibus ante debet a commilitonibus indultum esse, ut aliquam privatam missam possint audivisse. Ii, ut præmissum est, fundunt saginam; per hos fabæ iterum calefunt. Ii, si opus viderint, pro morosa coctione ut amplius aquæ super olera mittatur, quantum mittere volunt, primum in sartagine calefaciunt quia ea natura est olerum ut de aqua frigida saporem habeant deteriorem; unde caveatur etiam, cum mittenda sunt in caldarium, ut non de alia aqua quam de fervida laventur; sale non condiuntur, nec adipe sparguntur, nisi quando fuerint percoctæ, ne forte mora longiore sal evanescat, et si unus coquorum voluerit, non est illicitum de ipsa fabarum aqua paululum prælibare, ut probet si bene sint conditæ.

Ad mistum non accipiunt nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua, et de vino similiter. Finita hora postquam fratres sunt refecturi, celeriter exeunt ut fabas administrent; quas, qui prior est coquorum, si tamen bene noverit et hujus est valetudinis, cum cochleario ad hoc facto mittit in scutellam; alii portant ad mensas, et principali mensa incipientes. De oleribus econ-

trario fieri solet, quæ ita administrant, ut a novissimo incipiant. Scutella posita cum oleribus ipsis ante domnum abbatem, vel priorem, qui eam apposuit cum signo mediocri licentiam querit a præside ut scillam sonare jubeatur; quo annuente paululum inclinat, et ad scillam veniens tandiu sonat, ut singuli deglutire possint quod habuerint in ore, ut sint expediti ad respondendum benedictioni sacerdotis; quæ etiam dum sit completa, interim præfatus dapifer stat inclinans ante architriclinium, et tunc ante facit et retro. Quod medium datur inter fabas et olera, per tres dies in septimana. id est feria II, IV et VI solet esse pitancia; alios tres, generale. Generale appellamus, quod singulis in singulis datur scutellis. Pitancia quod in una scutella duobus; verbi gratia, aliquando pro pitancia absque scutella unum crudi casei frustum, vel quatuor ova; pro generali ova quinque, et caseus nunquam nisi coctus. Sed si quid est generale, a novissimo incipit administrari, et ad hoc scilla sicut ad olera pulsatur. Pitancia vero a priore; et de hac hebdomadarii coquinæ nihil omnino se ex debito intromittunt, sed cellerarius quibus ad hoc innuerit cum his eam administrat; quicquid est generale hoc apportant, et nisi pisces sint, quos cellerarius ipse singulis eis suggerentibus apponit; si est alius generalis, adhuc unus eorum scillam sonat, scutellas colligit eas solas in quibus fabæ oleraque sunt administrata. Propter quas etiam unus jugiter remanet in coquina, qui eas ita recens ollitas abluat eadem aqua qua diluculo sunt lavatæ, ne, si comestorura reliquiæ induruerint, major fiat abluendi difficultas. Eadem diligentia est et de caldariis, ut et ipsa lavata sint, si non ante, prius tamen quam servitorum refectio finiatur. Focus autem caute cooperitur, ut in crastinum vivus et non extinctus possit reperiri. Post vespas iterum fabis jam lotis, pro gratiarum actione dicunt præfatum versum: *Benedictus es, Domine*, etc., eodem modo quo alterum in matutino dixerunt. Sed si voluerint, duos dies expedire possunt de lavatione scutellarum, id est, in secunda et sexta feria, in quibus pro consuetudine cellerarius contradicere non potest, ut eas in cellarium diluculo portatas non commendet famulis suis propensiore studio lavandas. Veniente Sabbato, post nonam vel post vespas scopant coquinam, totas sordes, quæ fiebant per occasionem cinerum vel lignorum, foris ostium accumulantes, ut inde per famulos cellararii efferantur. Calefaciunt aquam ad mandatum, et eo die differtur versus, *Benedictus es, Domine*, usque dum mandatum sit peractum, et in refectorio etiam lectio collationis jam finiatur. In sequenti autem Sabbato, cum noster aquæductus limosam habeat aquam, scopant utrumque lavatorium, vel quod est ad usum ecclesiæ, vel quod ad manus. Item scopant necessarias, fenique reliquias per totam septimanam expansi congerunt ad murum; et si est tempus æstatis, per totam illam septimanam post nonam in refectorio aquam propinant.

## CAPUT XXXVI.

*De utensilibus coquinæ.*

Hæc sunt autem utensilia quæ nunquam debent in coquina deesse. Primum tria caldaria, unum ad fabas, alterum ad olera, tertium simul cum tripode ferrea; ut si quis pannos suos lavare voluerit, lexiviam facere possit. Cuppæ quatuor, una ad fabas reservandas, quando fuerint ita semicoctæ; altera in qua cadit aquæductus, et in qua olera prius lavantur quam in caldarium mittantur; tertia in qua scutellæ; quarta ad hoc solum ut aqua calida in eam mittatur ad mandatum, et ad rasuram, qua fratres inter radendum utuntur; quam et calefacere debent qui in priore septimana servierunt. Item quatuor cochlearia, unum ad fabas, alterum ad olera, tertium non adeo grande ad saginam exprimendam; quartum est ferreum ad focum cineribus cooperiendum, ad quem componendum vel distrahendum est etiam ejusdem generis forceps. Item quatuor paria manicarum, ne stamineorum manicæ fratrum de nigreline coquinæ familiari sordidentur. Duo paria palmariarum, quæ ita Romanice appellantur, manusque defendunt a calore caldarii, quando recens ablutum ab igne quoque est movendum vel inclinandum. Tria manutergiola, quæ et in omni quinta feria mutantur, minimeque manus ad solita tergunt manutergia, quæ pendent in clauetro. Unum cultrum ad lardum incidendum, et simul cotis ad acuendum. Una patella ad aquam, si opus fuerit calefaciendam, et adipem fundendum; altera, quæ est permodica, in fundo minutatim perforata, ut ipse adeps coletur. Una pixis in qua sal recondatur: unum scrinium in quo minora quæque recondantur. Una urna, qua aqua hauriatur: et scopæ duæ quibus caldariæ post coctionem scopentur. Duæ retis abscisiones, quæ faciant ad ablutionem et scutellarum, et caldarium. Duæ tabulæ ad scutellas; una in qua ponantur post refectionem utcumque lavatæ; altera in qua diluculo quando ad perfectum debent esse lavatæ. Duo ædilia, quæ bancos vulgo appellant; una cella quadripoda et submissa, super quam ponatur cuppa cum oleribus, quando sunt in caldaria mittenda. Una petra major etiamque molaris, super quam iterum ponitur caldarium, sive sint fabæ, sive olera, quæ administrantur; altera super quam et altera cuppa ponitur, de qua scutellæ lavantur inter rescindendum. Unus follis ad sufflandum ignem; unum stibellum vimineum ad ventilandum. Unus contus ad supportationem caldarium, alter ad ignis dimotionem. Unus canalis in quo lexiviam jugiter habetur propter manus frequentius lavandas; duo quoque trigoni, uterque de tribus lignis, licet imparibus angulis sint facti, qui in modum ostiorum huc et illuc versari possunt. In his pendent catenæ quibus caldaria suspenduntur, suspensa implentur aqua prope aquæductum, et ita deducuntur absque labore usque

A super ignem. Sciendum quoque quod pro nulla necessitate aliud quid coquitur in coquina regulari præter fabas et olera, nec etiam aliud genus leguminis. Nam ipsæ quoque fabæ, quando sunt ita novellæ, pro quibusdam deliciis cum pipere condiuntur, non coquantur a fratribus, sed a famulis in alia coquina. Scriptor tantum si incaustum temperare voluerit, non prohibetur. Et si quis vult calceos ungere, providebit horam competentem, id est, in æstate ante primam, et in hieme ante tertiam, et si meridiana non agitur, post nonam; si tamen servitores non habent amplius administrare. Pueri quoque candelas, quibus opus habuerint, faciunt in ipsa coquina cum magistris suis.

## CAPUT XXXVII.

*De his qui faciunt mandatum.*

B  
C  
D  
Brevis clauditur cum his tribus qui notantur ad mandatum (8) quotidianum, quod inchoatur in capite jejunii, et perdurat usque ad Kalendas Novembris omni die, sive una vice, sive duabus comedatur, agitur post cœnam. Sane conventu exeunte de ecclesia, post versum exeuntes colligunt se qui id facturi sunt ad ostium, et imposito psalmo *Miserere*, pergunt in eleemosynariam domum; ubi offendunt tres pauperes sedentes pedibus nudatis, contra quos etiam veniam petunt. Finito psalmo et antiphona imposita, *Mandatum novum*, etc., pedes pauperum lavant, tergunt et osculantur. Lavatis prius propriis manibus, ad manus pauperum aquam et manutergium præbent. Scillula percussa, cessatur a cantu, pulsatur tandem, et benedictio datur super panem, et vinum pauperibus eroganda. Panis mittitur eis in dextram, vinum in sinistram, et manus utraque osculatur. Inclinant se ad orationem, quæ est hujusmodi: *Ostende nobis. Kyrie, eleison. Pater noster. Suscepimus, Deus, misericordiam. Tu mandasti.* Oratio: *Adesto, Domine, officio nostræ servitutis*, etc. Facto ante et retro, et præfatio psalmo rursus imposito recedunt. Cum autem venerint ad fratres in clauetro sedentes, inclines incedunt, et fratres eis transeuntibus similiter inclines aliquantulum assurgunt. Pervenientes cum ipso psalmo in chorum ad gradum, iterum dicunt Orationem Dominicam, et versum, *Et veniat super.* Oratio: *Actiones nostras, quæsumus, Domine.* Totum clauditur consueta inclinatione. Loquela quoque nostra hic est claudenda. Etiam dabis licentiam abeundi, qui cum peregero quod injunctum est mihi, potero, si placuerit, reverti; et si qua modo remanserunt, tunc spero perorare. Hoc est, inquit, quod desideramus, quod rogamus, ut quia nec audemus contra voluntatem tuam modo te detinere, cum reversus fueris, nequaquam per aliam viam quam per nos revertaris, ut quod pro utilitate animarum nostrarum, talique affectu inchoasti, perducere possis ad consummationem.

(8) *Mandatum.* Vox ecclesiastica, pro lotionem pedum sumitur, quia tunc canitur antiphona, *Mandatum nostrum do*, etc., ex Evangel.



## LIBER TERTIUS.

## PRO SINGULIS OBEDIENTIIS.

## PRÆFATIO.

Beatus Hieronymus in quadam suadet epistola ut, qui monachorum nomine censemur, rogati raro accipiamus, rogantes nunquam. Quod cum legissem, ut fatear quod verum est, adeo mihi complacuit ut de cætero ejusdem verbi non possem immemor esse. Ut autem jam in alio loco meminim, senior noster domnus abbas cum me in Alemanniam direxisset, videlicet ad regem, et ad quemdam regalium divitiarum pontificem, ita mihi contigit, ut aliquam paterer necessitatem utensilium ad tam longinquam viam redeundi. Tamen non valens auferre a memoria quod suasum erat a præfato Christi philosopho, et a meipso adeo probatum, posui ori meo custodiam contra stimulum necessitatis ingruentis, ut personæ prænominatæ nihil omnino a me rogarentur, cum ipsæ quoque nihil omnino sua sponte largirentur. Ita egens iterato veni ad domnum abbatem Willelmum, qui me pridem discedentem a se adjuravit, propter quod a me non bene potuit omitti, ut ad eum peracta legatione, quæ mihi erat injuncta, non redirem; et tunc quid fecit ille? Certe non expectavit ut a me quidquam rogaretur; nam quibuscunque opus habueram, priusquam vel scirem, omnia providit, et vellem nolle, accipere coegit. Qui adhuc etiam insuper impendebat omnia officia et obsequia, quæ ille potuit ullo modo æstimare ut pertinerent ad charitatem, ita ut gravatus casarie, cum tonsorem quærerem, non me pateretur alium habere quam seipsum. Item, sacram hostiam oblaturus, cum ad hoc ministrum quærerem, non me pateretur habere alium quam seipsum. Sine fuce imitatus est illum, qui venit non ministrari, sed ministrare. Amator autem præcipuus totius religionis, et specialiter nostro deferens monasterio, quasi alteri præfate, enixius me rogavit ut quod adhuc de usibus nostris superesset, perorarem. Cui ut morem gererem, ita tertio sum exorsus.

## CAPUT PRIMUM.

*De electione abbatis.*

De officiis, vel, ut regulariter loquar, obedientiis nondum quicquam dixi. Quarum omnium cum sit principalis obedientia domni abbatis, sit etiam principium relationis nostræ. Igitur ejus ipsius primitiva electio hoc habet quasi legitimum sempiternum, quod ad eam nullus mortalium solet interesse, præter eos solos qui sunt Ecclesiæ nostræ professi. Et domnus abbas, quem Deo donante habemus impresentiarum, cum prior esset loci nostri, in ipso loco et generali capitulo prostravit, et de canticis quindecim graduum septem prima decantavit; et ipse domnus prior aliis adhuc prostratis se levans, hanc dixit orationem, et sine Oratione Dominica, *Adsumus, Domine sancte Spiritus; adsumus peccati qui-*

*A dem immanitate detenti, sed in nomine tuo specialiter aggregati; veni ad nos, et esto nobiscum, et dignare illabi in cordibus nostris; doce nos quid agamus, quo gradiamur; et ostende quid efficere debeamus, ut te auxiliante tibi in omnibus placere valeamus. Estu salus et suggestor et effector judiciorum nostrorum, qui solus cum Deo Patre, et ejus Filio nomen possides gloriosum. Non nos patiaris perturbatores ejus justitiæ, qui summam diligis æquitatem, ut in sinistrum nos non ignorantia trahat, non favor inflectat, non acceptio muneris vel personæ corrumpat; sed junge nos tibi efficaciter solius tuæ gratiæ dono, ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero qualiter in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut et hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur præmia æterna.* Responsum tandem est ab omnibus Amen. Quos iterum considentes prior compellavit, suadens ut de præsentia divinæ gratiæ nequaquam dubitarent. Pollicitus est quoque pro parte virili quod nullum omnino eligere possent, etiam si minimus esset puerorum, cui volens et absque omni typho non obediens esset.

Beatus autem Pater Odilo rogatus in ecclesiis suis, quid sibi de successore videretur, non acquievit ad hoc quemquam nominare. Tantum cum aliquot personarum majorum et probabiliorum, excepto priore, meminisset, probavit ut, quisquis per illas eligeretur, cæteri omnes consentirent. Quod cum relatum esset eadem vice in capitulo a quodam fratre, qui ad finem S. Patris interfuit, per hanc occasionem priore dissimulato compulsus est claustralis prior a cæteris majoribus, ut primus ediceret quid ipse de gerenda electione sentiret; ille autem hæsitans et tandem ratione convictus, cum mutare non posset ut non responderet, priorem nominavit et elegit. De cætero nullus erat qui contra hanc sententiam vel aliquantulum mutiret, sed omnes pariter laudaverunt. Solus electus reclamavit, asserens quod non sibi bene consulissent, et si scire possent qualis futurus esset, quem jam probavissent hujus austeritatis esse, hujus præsumptionis in officio minore, ut jam pleraque præsumpsisset ab aliis prioribus minime præsumpta. Inter verba lacrymæ quoque satis fundebantur, ut plane daretur intelligi, juxta elogium cujusdam non aliud esse promptum in lingua, et aliud in pectore clausum. Sed quidquid ipse prætenderet nihil obtinuit et imposita antiphona, *Confirma hoc, Deus, cantatus est psalmus LVII Si vere utique, alta voce; et sic deductus est in ecclesiam. Secuta est oratio, Actiones nostras, quæsumus, Domine. Statuitur electus in loco abbatis, et imponitur hymnus, Te Deum laudamus. Ad cujus secundum versum singuli fratres veniam petentes incoeperunt eum osculari. Talis erat ambitio primum*

eligentis ad prerogativam electionis, talis electi ad oblatum prelationis. Quod cum non sit indignum memoria posteritatis, ipsis quoque posteris utinam libeat imitari.

In sequenti autem die Bisontiensis archiepiscopus invitatur ad capitulum, nuntiatur ei de electione; rogatur ut electum pro solemnibus ipse benedicat: annuit voto se impensissimo facturum, non quod rogaretur, sed quidquid a quolibet ipsorum parvissimo preceperetur. Ter autem omnes adjuravit episcopali auctoritate, ut si cui aliud quid de persona, quæ erat electa, videretur, pro quo ejus ordinatio non posset esse legitima et secundum Deum, non taceret nec dissimularet, sed præsens ad medium proferret. Sed cum neminem invenisset, quidquid hujus generis dixisset, electione in præsentia archiepiscopi rursus confirmata, rursus quoque imposita est antiphona, *Confirma hoc Deus*, cum psalmo supradicto in ecclesiam procedendo. Tertia vero die scilicet in cathedra S. Petri, cum electus benedicendus esset, indutus est alba, stola et cappa, et archiepiscopus similiter, et adhuc duo abbates qui electum ad benedicendum in manibus deduxerunt. Stratis ante altare tapetibus simul omnes quatuor prosternunt se ad adorationem: cantatur breviter litaniam; post novissimum *Kyrie, eleison*, et post Dominicam Orationem, surgit antistes dicturus, *Et ne nos inducas. Salvum fac servum. Mitte ei. Hic accipiet benedictionem. Domine, exaudi. Dominus vobiscum*. Inde sequitur benedictio: qua solemniter expleta iterato psallitur hymnus, *Te Deum laudamus*, et, sicut prius, recens benedictione confirmatum osculantur. His breviter de domno abbate, exempli gratia, prælibatis, repetatur, quod sine personali acceptione generaliter pertinet ad ordinem nostrum, et ad illum quicumque officio functus fuerit abbatis.

## CAPUT II.

### *De domno abbate.*

Domno abbati, in omni loco, ut dignum est, singularis reverentia defertur. Primum in ecclesia quoties antiphonam imposuerit, et post impositionem inclinaverit, omnes quoque contra illum inclinant. Quandiu est in conventu, nunquam omittitur ut non ad octavum responsorium notetur, et ad duodecimam lectionem, ad quam incedenti et recedenti universi assurgunt, quanquam ante faciat et retro, non ad gradum, ut alii, sed prope sedem suam, medio tamen choro, ne diutius stare debeant propter illum. Propter quod etiam finita lectione sursum ipse moratur, ne descendat, usque dum surrexerint ad *Gloria Patri* responsorii cantati. Si quando responsorium cantatur ad gradum, quod ipse cantat, cantat in sede sua cum concentibus suis accedentibus ad eum, et stantibus retro. Sed et cantor semper ad eum venit prius prænuntians quæcunque antiphona est ab ipso imponenda, vel quodcumque responsorium cantandum. Ad eum quoque pertinet ut legat Evangelium quoties post nocturnos est legen-

dum: a cantica quoque Evangelii quæ dicenda sunt vel ad matut. laudes, vel ad vespervas, non alius antiphonas imponit. Sacerdos oblaturus incensum, prius ad eum portat, ut per ejus manum in thuribulum mittatur. Item diaconus ante Evangelium, et qui tenet chorum ante offerendam. Qui ei tale quid in manu dederit, vel ab eo recipit, sive in ecclesia, sive extra, manum osculatur. Qui ipsum fuerit osculatus, excepto ad missarum solemnias, et ante et post veniam petit. In medio dormitorii est lectus ejus prope murum; sonitus ipse facit quo fratres diluculo ad surgendum excitantur. Quod si forte aliquando ita obdormierit, ut prius pueri surgant quam ille, tunc non tam vehementer adoniuntur legero, ut solent, sed submissa voce, ne graviter ab eis excitetur. Quod si in coquinam ad se calefaciendam venerit, et fratres occupatos psalmodia offenderit, pro ejus reverentia, usque dum exierit, omnino conticescunt. Signum quod pulsatur, et quo dimisso hora inchoatur, non dimittitur usque dum ipse veniat, vel ejus vicarius, ut non expectetur. Ad capitulum vel ad collationem fratribus jam consistentibus, si ipse intervenerit postea, non modo assurgunt, sed etiam de scabello pedes ad terram submitunt. Nomen ejus in brevi quoties recitare audierint, si præsens est, omnes, sicut et ipse, inclinant. Si de qua consuetudine dubitatur, quidquid inde defuerit, de cætero quasi pro lege tenetur; et sibi soli est repositum, ut quemlibet fratrem mittat, ut aiunt, in culpam graviolem.

## CAPUT III.

### *De graviore culpa, et aliis generibus culparum.*

Frater qui talem incurrit lapsum, venturus in capitulum primum pedes nudat, capiti quoque staminei sui dextra lavaque incisione laxatur, ut brachia possit per ipsum extrahere, et stamineum cum mancis circa femoralia ligare: accipit virgarum manipulum manu dextra, et in læva cuculla decenti complicatione pendente, unus eum frater ad hoc destinatus antecedit. Ita veniens ad conspectum domni abbatis, virgis cucullaque ante se positus, veniam petit. Jussus ut surgat, sedet ad terram, et cucullam super genua ponit. Verberatur, quantum fuerit visum domno abbati. Post hæc jubet eum exire ad induendum; rediens iterum se prosternit. Cum audierit a domno abbate, abite, protinus caput flectit, capellum induit, ad designatum talibus locum tendit, ibi manet, dormit, comedit, quando et quod præcipit domnus abbas. Ad omnes horas prope ostium ecclesiæ stat capellatus, donec *Kyrie, eleison* incipit conventus; tunc capello abstracto, solo tenuis se prosternit, nec se levat usque dum hora sit finita, et si fratres debent exire, usque dum omnes potuerint exisse; et cum intraverit capitulum, tunc etiam similiter se prosternit, et postea ad familiarem mansuculam recedit. Ad ambas missas manet in angulo capituli qui ecclesiæ proximus adhæret. Nullus ei loquitur, nec etiam ille qui ministrat ei. Cibus non benedicitur qui ei defertur. De industria tamen

domnus abbas facit aliquos seniores ad eum accedere qui eum exhortentur, ut quidquid ei correctionis temporaliter fuerit irrogatum, totum habeat gratum, ut divinæ gratiæ possit reconciliari. Cum visum fuerit, concordat etiam cum eisdem senioribus, ut pro reo, et pro ejus absolutionem in capitulo veniam petant, maxime si vere sunt experti, et testari possunt quod pro reatu suo spiritum habeat contribulatum, cor contritum et humiliatum: annuit communi fratrum assensu, ut faciat cum illo misericordiam, et mittit pro eo. Nudat se eodem modo quo prius, et cum veniens vapulaverit, domno abbate jubente induit se cuculla. Ad cujus pedes, et pedes universorum a maximo usque ad minimum provolvitur singulatim. Iterato petit veniam, jubetur exire ad se induendum; indutus et reversus adhuc etiam petit. Jubetur ut ultimus sedeat, ultimus sit cunctorum in omni loco. Interim non communicat, non venit ad pacem, non osculatur textum Evangelii in ecclesia; nec ad lectionem, nec ad cantum, ut alii, notatur; a sola coquina, ut in ea serviat, et ad mandatum non prohibetur. Post singulas horas finitas veniam ita super genua petit, nec tamen propter hoc conversus ad altare. Si quando fratres universi albis vestiuntur propter aliquam festivitatem, vel etiam processionem, tunc et ipse vestitur. Ad extremum si domnus abbas viderit id expedire, talemque ejus esse humilitatem quæ id mereatur, interpellatus a fratribus in capitulo vocat eum ut surgat, et in medium veniat; quo petente veniam consuetam, loquitur consentanea et causæ et personæ, et reddit ei pristinum statum ne amplius ullam patiat ab aliis separationem: cadit ad pedes ejus, sicut etiam quilibet alius, tam in ecclesia quam in capitulo, si quando promoverit altiore.

Sunt autem apud nos adhuc et alia genera correctionis, quæ non solum domnus abbas facit, sed etiam, si opus fuerit, prior. Nam et inde audivi quam verissime domnus abbas dixit nullam monachorum Ecclesiam dehonestari propter quod tale quid committitur ab aliquo fratre, sed hoc esse quod plane faciat ad ignominiam nostram, si quid nequiter committitur, et absque digna emendatione dimittitur. Idcirco si quis de aliquo flagitio divulgatur in populo, in præsentia quoque populi solet emendari, ut qui ejus excessum cognoverint, cognoscant etiam ejus emendationem. Cunctis enim qui videre voluerint videntibus, et maxime in media platea, nudatur, ligatur et verberatur. At si culpa non est de gravioribus malis, sed forte ut cum aliquo inhoneste et irreligiose in audientia popularium contenderit, pro hujusmodi, cum venerit dies Dominicus, ad initium missæ matutinalis, concurrente populo ad ecclesiam, stat ipse nudis pedibus prope fores ecclesiæ, et unum codicem grandiusculum tenet in manu; capellum non induit, ut ab omnibus possit agnosci; nemini loquitur intranti vel exeunti; unus famulus semper est juxta illum, qui dicat interrogantibus propter quid talis ei poenitentia sit

A injuncta. Nec recedit inde usquequo missa finiatur. Quod si quis inobediens, et rebellis aliquo modo fuerit, fratres, ex more, non expectant ut præcipiatur comprehendi; sed ipsi continuo irruentes comprehendunt, et cum fuerit comprehensus, faciunt quod visum fuerit, mittentes eum in carcerem vel in bogas. Carcer est talis in quem cum scala descenditur, nec ostenditur ostium, nec fenestram habet. De bogis quoque sunt quædam leviores, quædam graviore, ita ut inclusus nec in dormitorium ascendere possit, et tunc alias in custodia dormit. Quod si ipso qui est inobediens, inobedientiam suam foris Capitulum aliquo modo monstraverit, statim tabula percutitur, ut in capitulum conveniatur. Potuit et tale quid tam præsumptuosum in præsentia loqui domni abbatis, vel prioris, ut propter hoc etiam non minus tabula percutiatur, quod est signum conveniendi.

Ubiunque autem contigerit ut colloquantur domnus abbas et aliquis fratrum, et si frater senserit contra se iram et indignationem domni abbatis, continuo veniam petere toto corpore prostrato non moratur. Nullus etiam transit ante ipsum ubicunque sit locorum, qui non altius inclinet. In ecclesia post illum stat ipse sacerdos alba, stola, vel etiam cappa indutus. Ad processionem, ad quam vestiti sunt albis qui ad majorem missam sunt servituri, ante omnes incedit; ad hanc autem, ad quam universi albis induuntur, sicut in majoribus festis, ipse indutus est cappa. In conventu si lancam cappam portaverit, vel capellum induerit, quæ sibi libuerit, in illo solo nemo reprehendit. Ad ejus obsequium intraturi refectorium tenet unus frater cochas, et mantergium alter; clericis et peregrinis monachis, qui ita vadunt pedites absque jumento, nobiscum in refectorio comessuris aquam ad manus ministrat; talesque sedent ad mensam principalem. Si quid cuiquam mittere voluerit de refectorio, hoc nec priori licet, nec alii quam sibi soli. Solet quoque si est in domo infirmorum, inde dirigere in refectorium charitatem suam ad quemlibet fratrum; et frater recipiens non negligentius quam si in præsentia esset, inclinatur. Postquam nox fuerit, portatur ante illum per omnia latera, tam in conventu quam extra usque ad lectum ubi qui portat, obsequitur illi et ad collocandum et ad levandum. Si quoque in refectorium iturus, mistum accepit, lectionem ad mensam debet habere; si jejuniis revertit ad hanc horam, qua fratres accepto jam post sextam prandio, secundo post vespas cœnaverint, nequaquam cum eis ea vice comedit, sed sustinet usque dum surrexerint, quia nunquam qui sedet ad scillam debet remanere quin conventu exeunte ipse quoque exeat. Romani quoque profectus, vel in aliis terris aliquandiu moratus, cum redierit, recipitur cum processione omnibus albis generaliter indutis; et si ipso die competenter fieri possit, aliqua regulari hora finita prævenit omnes de ecclesia exituros, prope cujus ostium stat aut

Sedet, et fratres secum, qui secum erant in via, et singulos exeuntes osculatur; at si in illo die non erit opportunum, in sequente post capitulum simili modo facit; et pro ejus adventu habent in refectorio generale piscium, vel quod tantumdem valeat, et pigmentum. Fratres qui in ejus vadunt obsequio in via, jugiter observant ut semper sint cum illo in proximo, ne aliquando eis eveniat deesse quando horam quamlibet cantaverit regularem; et si quis eorum forte non intorferit, postea non eam cantat absque licentia ejus. Quoties per ullam villam majorem transierint, ex more, nunquam obmittunt induere capellum.

Sed ut adhuc redeam in claustrum, omni die Dominica dominus abbas notatur cum pueris ad mandatum; qui etiam, quod alii non faciunt, pariter, cui lavat pedes, tribuit duos denarios, et pueris tribuit ut per ipsos pauperibus tribuantur. Eorumdem puerorum confessionem quoties fuerit recepturus, magister illorum adducit illos usque ad introitum capituli, et ibidem expectat redituros. Ad coquinam cum notatus fuerit, cum alias non sint nisi quatuor, ipse quintus solet esse. Ad duas septimanas in anno, si est præsens et incolumis, non alius unquam ad majorem missam quam ille notatur, id est, Dominicæ resurrectionis et Pentecostes; in quibus tamen alius sacerdos cantore injungente dicitur est horas regulares, præter vespas et matutinas laudes, et in refectorio daturus est benedictionem; qui et in illis præcipuis diebus ad canticum Evangelii non viliores quam dominus abbas vestitur, ut cum eo simul altaria incenset, et collectaneum teneat ad ejus obsequium. Natalis Domini, et Natalis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, Assumptio B. Mariæ, quia non magis in die Dominica quam in aliis occurrit, tunc dominus abbas non notatur ad septimanam, sed ad solos illos dies utriusque festivitatis. Quotquot etiam per totum annum majora sunt festa, si potuerit et voluerit, cantat missam majorem, vesp. et matut. laudes.

#### CAPUT IV.

##### *De priore majore.*

Quando prior est ordinandus, primo Dominus abbas habet inde consilium cum senioribus congregationis; postea refert sententiam suam in capitulo, et quod sibi videtur laudant omnes. Quem elegerit, si sapit, veniam petit, excusat se ad munus hujusmodi non idoneum esse. Ad ultimum si jussa et injuncta fuerit obedientia, non aliud facit quam inclinatur; sedet ad sinistram domini abbatis. Cum surrexerint de capitulo, eunt cum psalmodia solita in ecclesiam majorem; ubi novus prior ante facit et retro, hunc versum dicendo ter: *Deus, in adjutorium*, et totus conventus similiter respondet. Dat ei ipse D. abbas hanc benedictionem: « Tuam, clementissime Pater, omnipotentiam supplices deprecamur, ut infundere digneris super hunc famulum tuum, quem tuo servorumque tuorum servitio mancipamus, spiritum sapientiæ, et intellectus discretionisque; dona

A ei in hac domo tua ita agere et injunctum sibi officium ita administrare ut et tibi placere valeat et utilitatem servorum tuorum te auxiliante perfectissime expleat, propter quod et hic et in futuro sæculo mercedem laborum suorum in consortio sanctorum tuorum a te piissimo largitore percipiat. Per Dominum, » etc. Quando autem est absolvendus, mittit cum illo versum: *Benedictus es, Domine, qui adjuvisti me*, et tali absolvitur benedictione. « Domine Jesu Christe, qui pie servientibus tibi munificus retributor et clemens largitor existis, hunc famulum tuum qui in hac domo tua nunc usque fideliter laboravit, et tibi servisque tuis obediendo injunctum sibi te auxiliante administravit officium, laboribus suis solita benignitate responde et pius remunerator appare; et præsta ut in hac domo jugiter permaneat, et mercedem laborum suorum et hic et in retributione justorum a te percipiat, largitorumque omnium bonorum te esse plenissima fide non dubitet. »

Ab hora autem ordinationis suæ, post D. abbatem de omnibus rebus et causis, quæ ad monasterium pertinent, et spiritualibus et temporalibus se intromittit. Quotquot sunt qui ullam habent obedientiam, ad eum respiciunt omnes; et si tale quid præcipuum acturi sunt, nequaquam agunt omnes absque concilio ejus et nutu. In choro sinistro stat supremus, et in refectorio ad supremam mensam quæ est ad dexteram D. abbatis; et si ille non aderit, sedet in ejus sede. Sed extra refectorium nulli mortalium licet ei quidquam mittere. In refectorio cui voluerit, et quid voluerit, mittit. Si perrexerit ad obedientias quæ sunt prope et in circuitu, ducit secum duos fratres et unum saginarium; si longius, verbi gratia, in provinciam, duos saginarios, et tres fratres, ex quibus unus est super ejus famulos et super sarcinulas ejus, et vestimentum sacerdotale cum quo sit argenteus calix. Quandiu autem fuerit in claustro, nec capellanum habet, nec vestimentum aliud ad missam, quam et quilibet alius frater, nec aliquod privatæ pecuniæ. Quando deforis fuerit reversus, quidquid hujusmodi apportat, totum camerario reddit, nec minus ab illo recipit quidquam fuerit opus. Quod ideo a nostris patribus præca est, ne illa mala pestis proprietatis, et præsertim monachis adeo periculosa, aliquo modo subrepat. Verum cum per omnia, ut præmissum est, vicem habeat D. abbatis, maxime absentis, nescio unde contigerit, quod in sola ecclesia amisit eam, ita ut ego viderim quod præcentor et armarius necdum quidem admodum senex, duodecimam habuerit lectionem, et prior octavam. Quod qui voluerit laudet, a parvitate adhuc mea ignoratur quomodo sit dignum et laudetur.

#### CAPUT V.

##### *De decanis qui sunt villarum provisores.*

Ejus autem suffraganei ad temporalia sunt illi fratres qui sunt villarum provisores, et quos pro

more nostro decanos appellamus. De quorum, ut A  
ita dixerim, lege singulari ut aliqua referam; quot-  
quot sunt quorum obedientia sita est infra iter dimi-  
diæ diei, omni Sabbato ad monasterium ante vespe-  
ras occurrere debent; nam nec lavatos pannos induunt,  
nec se aliquando radunt præter ibi. Eo die, quo veniunt,  
post singulas horas ante faciunt et retro, et dicenda est  
pro eis una simul cum versiculo collecta, *Omnipotens sempiternæ Deus, nostrorum temporum vitæque dispositio, etc., Quæsumus, omnipotens Deus, ut h's famulis, etc., Omnipotens sempiternæ Deus, miserere his famulis, etc.*; et versiculi qui præmittuntur sunt duo. Primus, *Salvos fac*;  
secundus, *Convertere Domine, vel, Ecce quam bonum, vel, Beati qui habitant*. Pro quibus collecta tribus vicibus dicta fuerit, quarta vice non est dicendum,  
nisi versiculis præmissis absque salutatione, *Miserentur vestri omnipotens Deus*. Quod tamen nec domino abbati unquam nec priori. Migraturi post finitam quamlibet horam elevata manu,  
et signo crucis cum ea contra dominum abbatem vel priorem facto, ita petunt licentiam abeundi; quo annuente et illis rursus ut moris est, ad gradum inclinantibus, prosequitur sacerdos his versiculis, eaque collecta: *Salvos fac servos, etc., Mitte eis, etc., Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et viam fam., etc.* Qui non nisi unam noctem foris claustrum morantur, propter hanc solam nec cum abierint,  
nec cum redierint, habent collectam. Quod si venienti contigerit ut ipso die rursus abeat, et in crastino redeat, tunc ei non subtrahitur quod habuisset in priore die, si remansisset. Quod si duo vel plures sint perrecturi, et ante generalem fratrum refectionem,  
vel postea cum servitoribus comessuri, nequaquam sedent ad unam mensam, sed unusquisque in sede sua sedet propter cautionem disciplinæ, nec comedit unquam absque conventu, nisi prius acceperit benedictionem. Si quis jam de claustris exierit, et ad hoc se præparaverit, ut illico ascendat super equum, si evenerit ut signum audiat ad ullam horam regularem, et adhuc positus sit intra septa monasterii, armamentis viæ depositis revertitur ad horam, nec præsumit iterum D. abbati vel priori non loqui, vel absque ejus licentia exire. Super caballum ascensurus, prius cappam induit, quam froccum corrigia præcingat. Caballo suo nunquam frenam relaxat ad currendum, nec ipse pedes unquam currit, nisi propter duas res: propter mortuum et incendium. In via positus, si est privata dies, et hujusmodi in qua ad singulas horas venia est petenda, ipse quoque quando quamlibet horam cantaverit, descendit ad terram, abstrahit capellum de capite, de manibus chirothecas, veniam petit, Orationem Dominicam dicit; unde se levans, signo crucis facto iterum veniam petit, et hora imposita tenet viam. Pro nullo æstivo calore equitat absque frocco in sola cuculla. Talis famulus, qui sit imberbis, vel rasmus barbatus, non solet in ejus esse commeatu. In ipso loco decaniæ, famulus qui ei

cibum et potum administrat, nunquam in sola camisia administrat, vel in femoralibus solis, nisi etiam frocco, vel pellicio, et caligis sit amictus. Ad quem etiam inter comedendum si quid breviter dixerit pro his quæ ad præsens opus habuerit, de alia loquela tamen longiore cavet. Antequam comedat, dicto versu legitur quoque aliquid de sancta Scriptura, vel per alium, vel per ipsum, et in fine similiter antequam surgat post comestionem. Pro nullo commisso quemquam verberat suorum domesticorum. Non caret unquam testimonio alterius fratris, qui secum jugiter moretur. Si qua femina de alio loco talis supervenerit, cui hospitium negare non possit, nequaquam cum ea sedet ad unam tabulam; de manu quoque feminae nihil unquam accipit. Omni tempore postquam nox fuerit, nisi aliqua tali necessitate imminente et impediante, alioquin completorium ulterius non differt, si est cuculla exutus, nullum verbum facit tam in nocte quam in die. Observat etiam ne quoquam ponat eam ubi a se longius sit separata quam cubitus unus. Si propter calorem froccum exuerit, in cuculla sedere poterit, sed ita ut nec gurellam, nec pellicium subtile habeat, nec aliud quidquam quam stamineum suum. Nihil cum ingenio lucratur, nisi agros et vineas diligenter exercet, et alit pecora et jumenta. Nihil habet absconditum, nec in domum extraneam commendatum, quod a nostris majoribus omnino est anathematizatum. Seges et vinum quando ex toto fuerit collectum, venit, ex more, prior, videt quidquid habuerit in cellario, quidquid in horreo. Quantum videtur dimittit ad commeatum decani, et hospitium supervenientium, et ad opus agricolandi; quod superest, jubet ad monasterium deferri. Et ipse decanus, si aliquando cœperit in curari, et in claustris fuerit cum aliis infirmis, de cætero non intronmittit se de obedientia, usque dum sanus sit; et iterum ejus dispensatio tota est in manu prioris. Si quis ejus familiaris pro antiqua familiaritate quidquam ei direxerit, hoc non ei, sed tantum cellerario præsentatur, ut non magis ei quam omnibus expediat infirmis. Quibus etiam postquam, quidquid sit, fuerit expensum, infirmarius innotescit a quo et per quem hujusmodi habuerit charitatem.

## CAPUT VI.

### De priore claustrali.

Claustralis prior vicarius est majoris prioris per omnia. Illic est quocumque dominus abbas proficiscatur, quocumque prior, qui in claustris jugiter moratur, et qui præcipue pondus totius ordinis portat; propter quod tamen in choro non est aliquantulum promotus, excepto quod absente priore primus offert, primus procedit ad pacem, et primus ad aquam benedictam. Sed quoties duodecim fuerint lectiones, uni de albatibus annuit, ut per eum hostiæ offerantur; hoc est autem quod nullo die dimiserit. Post completorium accepta benedictione secedit stare prope ostium ecclesiæ, ut singulos possit intueri

quomodo inclinant ad altaria, et ad sacerdotem A per quem asperguntur. Postquam omnes exierint, accipit absconsam ab hebdomadario, quæ candelam interius habet accensam, et capello induto totum claustrum perlustrat. Primo videt si clausa sit et obserata domus eleemosynaria, coquina regularis, refectorium, cella novitiorum, si quis adhuc sit, et propter quid ante cellarum, quid agatur in domo infirmorum, si infirmi jam se collocaverint, et quomodo se habeant, si quis eorum adhuc remanserit in ecclesia S. Mariæ, ascendit dormitorium, portans secum, si quid forte in claustrum neglectum offenderit, et perspicit omnes necessarium sedes a fine usque ad finem. In his omnibus si quid negligentiae offenderit, in sequenti die in capitulo reclamat. In hieme facit aliam circum ad B intervallum quod solet esse inter nocturnos, et matutinos; et in illa circuit etiam omnia lecta fratrum et omnia ecclesiae altaria. Et ut breviter de ejus officio concludam, si dominus abbas non adest nec prior, non solum omnes obedientiarii, qui in claustrum sunt, obediunt ejus imperio, sed etiam ipsi ad quodcumque opus fuerit, decani. Si quem tamen monachum recipit de alio monasterio, huic fraternam societatem per omnia tribuere poterit, excepto capitulo, quod solum domno abbati reservat. Habet autem et ipse suffraganeos suos; unum qui suppleat vicem ejus absentis in singulis quæ, ut aiunt, ad manum sunt agenda, circatores, magistros puerorum, juvenum custodes.

#### CAPUT VII.

##### *De circatoribus.*

Circatorum munus est ut omnes negligentias tam minimas quam majores, quæ ullo modo contra ordinem possunt contingere, notent, et in capitulo reclamant; et propterea totum claustrum non semel, sed multoties in die circumeant, ut nec locus sit nec hora in qua frater ullus securus esse possit, si tale quid commiserit, non deprehendi et non publicari. Igitur obedientiarii, qui non possunt omittere ut aliquando aliis silentibus de obedientiis suis loquantur, si quem circatorum viderint supervenire, continuo assurgunt, et summatim demonstrant quæ sit eis necessitas loquendi. Domno abbati et priori ita deferunt circatores ut nequaquam veniant ubi eos noverint esse; quia, ut scriptum est: *Non est discipulus super magistrum.*

#### CAPUT VIII.

##### *De pueris et eorum magistris.*

Puer qui cum laici vel clericali habitu venit, hunc camerarius in vestiarium ducit eodem modo vestiendum quo quilibet novitius vestitur, præter quod ei non stamineum, sed pro stamineo camisia linea datur. Cum visum fuerit domno abbati, capellum de froco ejus jubet auferri, et cucullam ei dandam benedicit. Jubet etiam uni fratrum ut puerum offerat vice parentum ejus. Qui petitionem, quam facturus est, scriptam habens confirmat eam signe propriæ manus, et postea legit eam in aperto,

et mittit in manum D. abbatis. Est autem hujusmodi: *Ego frater N. offero Deo et sanctis ejus apostolis Petro et Paulo hunc puerum nomine N. vice parentum ejus cum oblatione in manu atque petitione, altaria palla manu ejus involuta, ad nomen sanctorum quorum hic reliquæ continentur et domni abbatis N. præsentis, trado coram testibus regulariter permansurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo excutere regulæ; sed magis ejusdem regulæ fideliter se cognoscat instituta debere servare, et Domino cum cæteris gratanti animo militare. Et ut hæc petitio firma permaneat, manu mea subterfirmavi, testibusque tradidi roborandam.* Accipit ipse puer cum offeritorio patenam et calicem hostia imposita et vino infuso, et ita vicarius ille involvit manum pueri cum palla altaris, ut tamen ipsum puerum quam ejus sacrificium offerat a sacerdote recipiendum. Postea induitur cuculla; et de cætero benedictio ejus differtur usque ad legitimam ætatem, id est, si non amplius, vel usque ad quindecim annos ætatis. Rursus D. abbas cum voluerit eum benedicere, refert hoc fratribus in capitulo, et ipse juvenis statim veniam petit, et de schola absolutus venit ad pedes; tamen ab aliis pueris non recedit usque ad horam benedictionis. Sicut alii novitii, profitetur; sola cucullæ benedictio non iteratur, nec exiit, nec induitur, nisi sicut et prius erat. Pueri autem qui sunt in conventu nostro, non ultra senarium protendunt, et eorum magistri sunt duo, si non plures, tamen nunquam sunt pauciores. Quorum disciplina est hujusmodi. Primo simul in loco dormitorii jacent, et singula eorum lecta a magistrorum eorum lectis sunt discreta. Nullus eo alius accedere præsumit. Si quis eorum opus habuerit in nocte ad necessarias ire, prius magistrum sonitu excitat prope se jacentem, qui surgens accendit lucernam, mittit in laternam, surgere facit alium puerum. Eorum alterutro sursum tenente laternam, medius inter illos magister incedit; sic nimirum eos ducit et reducit, nec candelam exstinguit usque dum ambo sint re collocati. Cum autem cuncti se levaverint ad nocturnos, eunt simul ad necessarias et pueri et magistri, ut jam de duobus præmissis. Sedes eis in medio duobus circulis ligneis sunt prænotatæ, in quibus eis venientibus nullus audeat ut sedeat. Capellum non induunt, sicut alii, nisi quandiu sedent; surgentes stant nudis capitibus, invicem expectantes. Providet eorum magister principalis ut non prius ad ecclesiam accedat quam omnes potuerint convenisse, et septem psalms sensim et diligenter cantasse. Tunc primum solemniter venit cum scholaribus suis et luminariis, et ipse tres illas fratrum orationes terminat; quas ea vice, vel post completorium gerunt. Ad nocturnos, imo ad omnes horas, si quid ipsi pueri offenderint in psalmodia, vel in alio cantu, vel dormitando, vel aliquid tale ullo modo committendo, minime differtur, absque mora froco et cuculla exuti judicantur, et in sola camisia caduntur vel a priore, vel a præ-

fato eorum magistro, virgis vineis levibus et teretibus ad hoc provisus. Quotidie diluculo cum primum in claustro conederint, antequam aliud quid faciant, altiori voce legunt tres psalmos, quorum initium est, *Miserere*, etc. Nec quisquam prius venit ad confessionem quam audierit hos psalmos inchoatos esse.

Ad omnes horas facies eorum versa est contra occidentem, quantum puto, ut videri possint a prioribus qui in illa parte stare solent. Cum ventum fuerit ad preces, utrinque illi duo minores vertunt se in chorum; tertius, qui major est et stat altari proximus, contra altare, nisi ad completorium et ad primam. Tunc propter confessionem duo se comparant contra altare super unum scabellum, et unus magister est medius inter eos, sicut etiam ad litaniam, et ad singulas orationes in presbyterio gerendas, et cum dicenda est confessio, tertius occurrit. Ad utramque missam, ad quam et priores mutant locum, vertunt se omnes pariter in chorum; et similiter in Sabbato ad processionem quæ ad vespas et matutinas laudes agitur ad sanctam Crucem, et in duoderm lectionibus ad tertiam, et ad processionem, si quam aliquando facimus pro aliqua persona tali veniente; ad quam si aliquando cappis induimur, ipsi non nisi tantum albis, cum tamen ad missarum solemniam si conventus indutus est cappis, ipsi quoque tunicis sericis induantur. Ad secreta et canonem si conventus est inclinatus, vel etiam procumbit, ipsi stant erecti, præter ad solam Dominicam Orationem; et unus eorum magister similiter erectus jugiter eos intuetur. In claustro et in capitulo ubi sedent singuli, singulos truncos pro sedibus habent, et ita separati ab invicem ut ille nec amictum alterius aliquo modo tangat. In ecclesia est eorum diversa, propter scabella quæ nunc habent, nunc auferuntur; auferuntur enim in privatis diebus ad formas transversas, super quas ad preces quidam fratrum procumbunt, et ad horarum exordia veniam petunt, unumque tantum remanet scabellum, super quod transversum sedet maximus puerorum; etsi interim, dum cantatur regularis hora, vel quælibet alia psalmodia, sedet versa facie ad occidentem. Ad intervalla, ut est post matutinalem missam usque ad capitulum, post orationem tertie, majore missa statim consequente, post orationem nonæ, fratribus huc usque jejulantibus, post orationem vespertinam, ad canonem etiam missæ, si sedet, vertit faciem contra orientem. Alii pueri, si habent scabella, sedent super illa versi faciem in chorum; si non habent, sedent super terram et semper eodem modo quo maximus eorum super scabellum. Ad lectiones vero nocturnorum in diebus festis et octavis, sedent juxta formam indirectum. Quando autem formæ sunt transversæ, tunc ita sedent ut et sit transversum unum de scabellis, in quibus sedent, et magistri contra eos in forma quæ semper est posita in medio chori. Si quando cum psalmodia defuncto assidetur, pueri

A de choro dextero sedent ad caput, qui de sinistro, ad pedes.

Quando agenda est processio ut aliquis defunctus a foris allatus recipiatur, post crucem ipsi primi egrediuntur. Cum ad portam vestibuli venerint, faciem contra faciem tenent usque dum collecta, *Absolve, Domine*, dicatur a priore; secedunt paululum in partem, ut transire possint a quibus crux et alia processionis insignia portantur. Quos etiam sequentes usque in ecclesia, dimittunt eos prope ostium, ut defunctus ab eis circumstetur, et ipsi protendunt usque ad altare Sanctæ Crucis, et ibi stant magistris interpositis in sinistra parte, ne impediatis sacerdotem accessurum ter ad altare ut incenset. Quod cum fuerit peractum, et defunctus ad tumulum elatus, promovent se ex sinistra in mediam ecclesiam, et versis jugiter ad altare faciebus antiphona et psalmos imponunt. In omni processione quæ agitur per claustum, post crucem semper incedunt. In Ramis palmarum, et Rogationibus inter idiotas et cantores. Capitulum cum eis non tenetur in quinque festis principalibus, in Purificatione S. Mariæ, in Ramis palmarum, et Ascensione Domini, quoties se radunt, quoties balneant, quoties pannos suos lavant, et opus manuum facimus, vel quoties habemus defunctum ad horam capituli eorum adhuc inhumatum; ipsum autem eorum capitulum absque inclinatione suscipitur, tantum benedictione præmissa. Reclamat alter de altero, si tale quid noverit de illo, aut si deprehenditur de industria celare, vapulat tam qui celaverit quam ille qui deliquit. Sed ea vice una scilla pulsari solet, ut illi domestici, quibus panis est tribuendus, occurrant ad accipiendum; qua audita nullus postea puerorum exiit, et ipsum capitulum citius finitur. Inter loquendum nunc cellerarius, nunc camerarius veniunt ad eos, ut audiant, si quid opus habuerint, quod per ipsos possit emendari. Post majorem missam accipiunt mistum, aut si dies jejunii, vel in hieme, talisque dies in quo non nisi semel comedatur, tunc post tertiam. A Kalendis Octobris usque ad Quadragesimam, si, ut dixi, semel comeditur, non est illorum prandium, de solo pane sed etiam aliquid qualecunque sit, apponitur eis. Per totam ætatem in diebus Dominicis ad cœnam impenditur illis misericordia de lacte. Si quis eorum adeo est parvus, ut opus habeat, in ipso claustro, ubi sedet, apportatur ei panis et vinum. Ad lavatorium, sicut ad necessarias, specialiter habent locum suum.

Cum fuerint in refectorio, non accedunt ad ullam mensam ante versum, sed in medio refectorio stant, aut sedent cum magistris, usque dum veniat qui sessurus est ad scillam. Per mensas sunt divisi, et singuli ante tales fratres positi, qui non dissimulent, si quam viderint negligentiam eorum inter comedendum; non quoque discurrunt, ut vel sal, vel scutellam, vel aliud quid ulli fratri apportent, nec ab ullo quid accipiunt, nisi quod omnibus gene-

raliter datur; et si quid eis dominus abbas miserit, vel cellerarius dederit, solus ille puer qui stat ad mensam principalem, si ei a domno abbate vel priore innuitur scutellis [se] opus habere, pergit ad magistrum, et ille surgens requirit de coquina, et ponit ante puerum ut eas apportet, per quem etiam cuique quod voluerit dirigit qui sedet ad scillam. Is denique puer propter hospites, qui ad illam mensam frequentius sedent, duos portat jugiter cultellos. Si quis eorum ita infirmatur ut non bene stare possit, huic priore consentiente a magistro mensula et mappula providetur, ut ibidem sedeat ubi stare solebat. Post prandium vel cœnam pariter exeuntes, inter utrumque chorum medii procedunt, post nonam, cum fratres bibunt, et ad collationem, novissimi, et ante domnum abbatem vel priorem.

Quoties generaliter ecclesiam intrant, intrant ad orientalem plagam, et conventus ad occidentalem. Nulla hora, nulla refectio generalis inchoatur absque illis, nisi adsint vel duo. Ubicunque transierint per claustrum, fratres contra eos aliquantulum se levant, et inclinant, tam propter duos quam propter omnes. Sed nec ad necessarias nec ad locum ullum divertunt, nisi semper duo sint simul, et unus magister eorum in medio, qui nec sedet, sed stat ante illos ad necessarias, si defuerit conventus. Servitores quoque de refectorio exeuntes, si sedent ubi sedere solent, inclinant contra eos, et illi assurgunt contra eos. Quod si quidam ex eis ad regularem horam aliquando tardius occurrunt quam ad *Gloria* primi psal., non propter hoc ut alii stare veniunt ad gradum. Item si morantur a refectorio, usque dum versus dictus fuerit, minime petunt licentiam comedendi, sed tantum in loco suo ante faciunt et retro; magister tamen eorum, qui comitatur eos, consuetudinem tenet utrinque. Quod si aliquis puer, de foris veniens, intraturus est claustrum, contra hunc alii duo pueri ducuntur ad ostium claustrum, et ita simul cum ipsis conventui presentatur; post horas, cum aliis qui venerunt accipiunt benedictionem in presbyterio, ante eos stans. Item, si quis eorum ducendus est in domum infirmorum, illuc quoque alii duo veniunt cum eo, ubi quandiu moratur commendatus est cautissimo custodi, a quo die noctuque custodiatur, et in nocte quocunque incedit, portat ante se laternam, portat quoque baculum; si carnem comederit, capellum induit, ad majorem ecclesiam cum aliis infirmis venit, non tamen intrat illud membrum altaris S. Joannis Baptistæ; sed, illis intrantibus, ille remanet foris prope urnam aquæ benedictæ, ut possit ab omnibus videri. Morantem autem in domo infirmorum frequenter visitat principalis magister puerorum; et cum primo eum viderit hujus esse valetudinis, eodem quo adduxerat modo reducit, et cæteris pueris adjungit, ecclesiam jam intraturus ad primam vel tertiam, si est in hieme et dies privatus. Prius tamen ipso die curatus est laute

A de carne. In capitulo pro excessibus suis, nequam, ut alii infirmi, veniam petit.

Hoc est autem obsequium quod est ab eis rite gerendum. Ad horas omnes regulares singulos versiculos psalmodum pronuntiant; in privatis diebus antiphonas imponunt, et quidquid cantatur ad missam matutinalem. Ad matutinas laudes et vesperras responsoria cantant, versus dicunt, et in æstate ad nocturnos illam minimam et unicam lectionem. In capitulo non alii quam ipsi legunt (quanquam in refectorio nunquam) et ad collationem per vices. Tabula, quam prior major, vel claustralis, quinque percutit ad licentiam loquendi, per priorem illorum est porrigenda. Item, in hieme quoties fratres post sextam secundo loquuntur, postea quam de ecclesia exierint, omnes conticescunt usque dum alta voce per illorum minimum *Benedicite* pronuntietur; quod et similiter ab ipso est dicendum quando exeunt de capitulo suo, vel jentaculo accepto de refectorio, si fratres loquuntur. Ad coquinam notantur cum magistris, et ita duobus; ad quam tamen non se levant de dormitorio ante sonitum, nec propter hoc exeunt de choro, priusquam psalmi familiares sint finiti, nisi ad matutinalem missam post offertorium; nec serviunt in refectorio, nec pedes lavant in capitulo, sed de magistris suis ad omnia quæ ipsi competenter facere non possunt, vicarios habent. His diebus quibus processio nudis pedibus est agenda, canales, in quibus fratres pedes sunt lavaturi, ipsi prius expurgant scopis et aqua. Si dominus abbas vel prior impeverit aliquem psalmum per aliquot dies decantari, ipsi audientes inclinant, quia in eorum præcipue debet esse sollicitudine ne remaneant. Et quia ipsi quotidie legunt Martyrologium, et fratrum Memoriale, ab ipsis est sciendum et notandum quando trigesimus cujusque defuncti sit consummatus, ab ipsis elemosynario pronuntiandum quantum sit anniversarius fratrum, ut tantas quoque accipiat præbendas, et custodi ecclesiæ quando sunt omnia signa pulsanda pro anniversario cujusque, quod bene notatum est et sigillatim in Memoriali. In omni quarta feria si est privata dies, et in omni Sabbato, lavant post vespervas calceos suos; lavant quoque pannos suos consuetudinaliter ante Natale sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ante Translationem S. Benedicti, et ante Assumptionem S. Mariæ, quos tamen non suspendunt ad siccandum in horda (*sic*), ut alii fratres, sed tantum deponunt in herbario claustrum. Ad horam regularem, ad quam non nisi unum signum pulsatur, ut ad primam, faciunt orationem in choro ad eam ad quam duo in presbyterio prope altare.

Mane cum se levant ad sonitum, vel cum prima cantatur cum aurora apparente, ut in privatis diebus. A Kal. Octobris ad Kal. Novemb. non prius vadunt ad necessarias quam ad ecclesiam, sed postea finita hora, si voluerint, vel orationibus factis. Post completorium faciunt orationes absque conventu,



et antequam conventus; et de necessariis debent A  
 exisse prius quam eo veniat conventus. Stat ante  
 eos cum virga principalis magister eorum usque dum  
 omnes sint collocati, et ipsas facies bene cooperti.  
 Item, quando se levant, si tardius se levant, conti-  
 nuo est virga super eos. Post matutinas laudes, eo  
 tempore quo rursus omnes sunt dormituri, si non-  
 dum aurora apparuerit, tunc tenente magistro  
 virgam in dextra manu et candelam in læva, ex-  
 spoliantur et cito collocantur. Si vero aliquantulum  
 aurora claruerit, candelas super laternas figentes se  
 calceant, et super lectulos reclinant, ut ad sonitum  
 absque ulla dilatione consurgant, quod totus con-  
 ventus eodem modo facere debet. Panis eorum et  
 generale non sunt minora quam aliorum fratrum.  
 Si quis fratrum de foris veniens osculatus fuerit B  
 omnes fratres, minime tamen osculatur eos, sicut  
 etiam nec in ecclesia ad pacem. Ad Mandatum non  
 lavantur eis pedes, sicut nec ipsi lavant; quando in  
 coquina obsequuntur, magistri eorum solent pro-  
 videre ut opportune accendant luminaria dormito-  
 rii et necessariarum, et ad nocturnos, in ipsis  
 necessariis duas candelas, quæ sufficiunt tantum  
 usque dum conventus recedat. Si aliquando nox  
 fuerit, quando post cœnam de refectorio exierint,  
 venientes in chorum de laternis extrahunt candelas,  
 et sursum altius tenent quandiu sunt in choro; opus  
 habentes codicem vel ipsam tabulam brevialem ac-  
 cipere alio loco quam ubi sedere solent in claustro,  
 nunquam accipiunt absque licentia magistri. Vici- C  
 bus duabus in septimana veniunt ad confessionem,  
 quam non recipit nisi dominus abbas, vel prior  
 major, vel ille qui tenet ordinem; stando consen-  
 tur, et si prior est recepturus, ipse ad eos venit,  
 ducitque et reducit, et uno consistente, alter interim  
 sedet. Super truncos super quos sedere solent,  
 nullus alius sedet unquam, vel de ipsis pædagogis.  
 Serinium cum rasoriis, quibus radantur, pro se  
 habent separatim, et seorsum se radunt pueri cum  
 magistris, et ipsi magistri, quotquot fuerint, pro  
 nulla occasione recedunt ab eis absque licentia  
 magistri principalis; nullaque vice dimittendi sunt  
 cum uno solo magistro. Eorum sessio in claustro  
 ita est ordinata ut pueri sedeant prope murum,  
 magistri in cancellis claustrum, et ita ut possint eos D  
 jugiter intueri. Per medium eorum nullus est qui  
 audeat omnino transire. Ubiunque fuerint, quan-  
 tumlibet locus fuerit angustus, et quantalibet sit  
 fratrum multitudo, tamen omnes cavent ita appropi-  
 are ut vel tangatur ab aliquo vestis eorum. Et ut  
 tandem de ipsis pueris concludam, sæpenumero vi-  
 dens quo studio die noctique custodiantur, dixi in  
 corde meo difficile fieri posse ut ullus regis filius  
 majore diligentia nutriatur in palatio quam puer  
 quilibet minimus in Cluniaco.

#### CAPUT IX.

##### *De custodia juvenum.*

Frater qui est hujus ætatis ut adhuc sit imber-  
 lis, etsi ultro sæculo renuntiaverit, et optimæ sit

opinionis, minime tamen custodia caret. Sed et  
 aliquando illi maxime qui nutriti sunt in monasterio,  
 si in moribus viri esse noluerint, virilis ætas nihil  
 eis profuerit ut a custodia solvantur. In qua qui  
 positus fuerit, primum in dormitorio lectus ejus est  
 prope lectum custodis sui, ad quem absque illo nec  
 accedit unquam nec recedit. In nocte vero quo-  
 cunque incedit, portat ante se laternam, custode  
 providente ut candelam habeat accensam; qui si  
 eum duxerit ad necessarias, postquam ipse surrexe-  
 rit, jugiter eum intuetur, quanquam et laterna sit  
 ante eum. Si vero in nocte opus habuerit surgere,  
 excitato custode, et accensa laterna pergit ad ne-  
 cessarias, nec ante a custode exstinguitur laterna  
 quam ille collocetur; custodes namque eas semper  
 incendunt et exstinguunt. Si in ecclesiam eum duxe-  
 rit, non eum deserit usque dum perveniat in chor-  
 um; et in refectorio, usque dum sit intra ostium  
 et in præsentia conventus. Si notatus fuerit ad co-  
 quinam, ante sonitum non venit ad eum. Ad tres  
 orationes quas rite faciunt ante nocturnos, vel post  
 completorium, seu in die ad illas similiter tres quæ  
 sunt in hieme ante tertiam, vel in æstate post  
 sonitum, nunquam ab invicem separantur. Quando  
 proceditur ad aquam benedictam, et processiones  
 alias, si diversi sunt in ordine custodiendi, ascen-  
 dunt vel descendunt ad custodientem; custos vero  
 non mutat ordinem suum, nisi forte propter illum  
 qui in culpa erat graviore, et, fraterna societate re-  
 cepta, adhuc tamen omnium est extremus, vel fu-  
 gere volens ita invitus est retractus atque retentus.  
 Quod si in custodia est diaconus vel subdiaconus,  
 lecturus Evangelium vel Epistolam, si tale quid ei  
 contigerit ut legere non possit, propter hoc nec  
 verbo nec signo quemquam sui similem in simili  
 custodia positum appellat, ut pro se legat, sed ejus  
 custodi, cum testimonio custodis sui rem innote-  
 scit, ut fratri ejusdem ordinis custos quoque fratris  
 loquatur pro vicissitudine legendi; aut si maluerit  
 qui legere debet, impossibilitatem suam refert ar-  
 mario maturius, ut ipse tempestive provideat cui  
 legendi munus injungat. Singuli autem tales, si, ut  
 aiunt, tergoribus suis voluerint esse consultum, tunc  
 summopere cavent in omni loco ne absque media-  
 tore stent simul, aut simul sedeant in ecclesia, in  
 capitulo, in refectorio, vel se ad invicem impingant  
 quando conventus ita cumulatim quoque incedit,  
 ut aliquando ecclesiam intrando vel exeundo, vel  
 quando libros in armariolum quod est in claustro  
 reponunt. Hoc etiam non negligitur, si est eorum  
 status adhuc in medio choro, et unus ex una parte,  
 alius ex altera, ut ita sint stantes ne dorsa eorum  
 e regione ad invicem sint conversa.

#### CAPUT X.

##### *De præcentore et armario.*

Præcentor et armarius armarii nomen obtinuit  
 eo quod in ejus manu solet esse bibliotheca, quæ  
 et in alio nomine armarium appellatur. Hæc est  
 obedientia quam ex more nullus meretur, nisi

nutritus. Igitur iste, de quo agitur, officialis rite unum habet suffraganeum, qui et pueris cantet, et brevem faciat de lectionibus et responsoriis, et aliis obsequiis. Cæterum ipsa fratrum nomina qui lecturi sunt et cantaturi, vel aliud quid facturi, non alius quam ille ponit, nisi forte et ipse ita voluerit, ejusque secundus hujus sit industriæ hujusque sensus. De ejus autem continua occupatione ut aliqua perstringam, tota servitutis divinæ ordinatio in ecclesia super nullum pendet quam super illum, nec de hoc habet aliquem magistrum nisi solum domnum abbatem. Quod voluerit ut cantetur, cantatur; quod voluerit ut legatur, legitur et in ecclesia, et in refectorio, et ad collationem; et ad hujusmodi omnes debent semper ei esse obediētes. Si quid tamen contra usum præsumserit vel neglexerit, hoc omnino interim dissimulatur usque dum in capitulo reclametur. Ad cantica Evangelii, vel ad matutinas laudes, vel ad vespertas antiphonam imponit, excepto quod dom. abbas ad duodecimam lectionem est impositurus. Qui etiam armarius, quandiu est in conventu, non se notat ad ullam lectionem, vel resp.; ut, si domnus abbas forte non legit, ipse pro eo sit legere paratus. Quod si quo in tono erratur, nullius scientia præjudicat illi, ut non eum potissimum omnes attendant et sequantur. Solus ille non reprehenditur, si quam antiphonam vel resp. nominaverit absque libro, indicens alicui fratri ut cantet. Omnes quoque versus offerendæ imponit; quemlibet cantum, quantumlibet submissa voce cantetur, nemo tamen alius audeat ad altiorem vocem levare. Omni die diluculo postquam tres pueri psalmos, ut moris est, perlegerint, continuo venit ad eos ut pueri qui lecturus est in capitulo audiat lectionem; vel etiam rite, si ipsi aliquo modo pueri offenderint, maxime cantando, vel legendo negligenter, vel si cantum minus diligenter addiscunt, dignam ab eo disciplinam experiuntur. Summopere tamen observat, tam ipse quam alii, quando eos verberat, non solum ne tangant carnem eorum cum manu, sed etiam ne vestis ejus eorum adhæreat vestibus; nunquam namque cum palma eorum percutiuntur maxillæ, sed, si opus fuerit, magister solus, qui eos ducit, potest eorum capillos excutere; alius, nunquam. Et propter hoc, quandiu ipse vel suffraganeus ejus moratur inter eos, magister puerorum principalis, cujus superius memini, non legit, nec aliud quidquam facit, nisi quod armarium et pueros jugiter intuetur. Inter quos et liber in quo legitur ita semper ponitur ut una de columnis claustrî media sit inter audientem et audiendos. Lectiones, quæ legendæ sunt ad nocturnos et responsoria, rite audiuntur post nonam, et in Quadragesima post sextam; post Vespertas vero nunquam. Quæque missa major seu matutinalis fuerit cantanda, ubi sacerdos se cum cæteris ministraturis vestierit, nulla vice armarius per consuetudinem defuerit; primum ut videat si præsto sint omnes personæ quæ sunt obsecuturæ,

et insinuet si quid noverit opus esse ut insinuetur. Similiter facit quotiescunque post nocturnos Evangelium est legendum, vel si qui invitorium cantaturi sunt albis vestiuntur vel cappis, totius rei es præcipuus ordinator. Si quis frater infirmus, infirmorum olco est unguendus, vel, si obierit, ad sepulturam efferendus, vel si quis de foris allatus est recipiendus; ipsi est cura qui sacerdos induatur, quomodo corpus Domini apportetur, quomodo communicetur; et quæ collectæ, dum obierit, a priore super eum dicantur, et dum lavatur, et dum vestitur; et antequam in ecclesia apportetur, et quid cantetur, et quomodo tumulus benedicatur; et quæ collectæ dum benedicitur, et quæ dum sepelitur, et quæ post sepulturam dicendæ sunt; omnibus his intererit præcipuus monstrator. Ipse supervenientes breves fratrum defunctorum accipit, et in analogio notat, descriptosque alios pergentibus fratribus per diversas terrarum provincias distribuit, nec obliviscitur, si quis frater finierit, missarum quæ rite vi fratribus triginta comendantur. Quinimo nescio si quis plusquam ille faciat ad omnes processiones, ad quas nihil, nisi quod ipse imposuerit, omnino cantatur.

Postremo quidquid tale quasi novum supervenerit gerendum, de hoc ille præcipue memor et diligens esse debet. Loquor, ut est, quando fabæ novellæ, vel novellus panis, sive mustum in refectorio est benedicendum; vel si talis hospes hujus reverentiæ advenit, ante quem post præactam processionem in primis, juxta quod in regula tenetur, lectio est recitanda; vel opere manuum facto, quidquid tunc est legendum, vel si cujusquam novitii de professione populari coma et barba est tendenda, ad hæc singula et horum similia librum competentem accipit et aportat, et providet ne fiat negligentia vel de persona, vel de hoc quod persona est dictura. Et si forte episcopus aderit vel nostri ordinis, vel talis opinionis de quo vel domno abbati vel priori videatur ut det benedictionem in ecclesia, ipse stolum, librum et baculum ministrat, et imponit hunc versum: *Humiliate vos ad benedictionem.* In Natali Domini, in Pascha et Pentecoste, ad officium majoris missæ et tenendum chorum sunt notati de melioribus cantoribus, quantum armario videtur; qui tamen non præsumunt per se accedere, nisi ipse manu sua cappas det, quæ in capite formæ semper de melioribus a principali sacrista præparantur. Addit etiam adhuc illis statutis per ordinem quoscunque capere potest tota chori latitudo; nec quisquam eorum recedere præsumit, vel ad pacem accedere, seu missam cantare, vel de loco statuto secedere, quamvis sint de majoribus personis, præter ejus nutum. Et si ita contigerit ut neuter prior nec eorum vicarius sit in choro, tunc, si viderit opus esse, potest ipse mutare fratres de choro in chorum; et ei qui quæsierit exeundi licentiam dare; thuribulum a converso sibi primitus apportatur, nisi fuerit abbas noster vel aliquis episcopus seu abbas,

quibus pro reverentia exhibeatur ordinis. De cætero A  
cujuscunque ordinis supradictus sit armarius, suum  
non amittit principatum. Non accedit ad pacem,  
neque sui suffraganei, sed interim, dum pax datur,  
cantat *Agnus Dei* cum versibus ad hoc congruen-  
tibus. Nec de illis qui fuerunt ad gradualem vel  
alleluia notati, aliquis se intromittit, nisi ipsi qui-  
bus libellos innuendo tribuerit. Sacerdoti quoque  
intimat quo tono incipiat *Gloria in excelsis Deo*, et,  
si opus fuerit, diacono *Ite Missa est*. Prosas cantat  
quatuor, duo in una parte, et duo in altera, id  
est sinistra et læva; additur et ipse quintus, ma-  
xime his duobus qui sunt ad dexteram, qui semper  
primum versum adorantur, ut, si forte discorda-  
verint, ipse in promptu sit ad suffragandum. Præ-  
venit quoque cæteros aliquantum in exuendo cap-  
pam, et in agendo ante et retro, ut festinet depo-  
nere singulorum vestes, et ut ipse primus imponat  
manum ad sonandas scillas, sicut et fecit in initio  
missæ. Si quando talis imbrevisio est agenda, non  
ægitur in illa tabula quotidiana, sed in alia, quæ ali-  
quantulum est major, et proprie deputata ad festi-  
vitates. Solet etiam apud nos et alia imbrevisio  
non inutilis fieri, sed quia armarius alias adeo est  
occupatus, committitur aliquando alii fratri memo-  
ri et diligenti, scilicet ut qui servierint in coquina  
omnes per ordinem conscribantur, ne forte per obli-  
vionem contingat ut quisquam frequentius quam  
alius eo munere fungatur.

#### CAPUT XI.

##### De camerario.

Camerarius noster, quantum habere possumus  
denariorum ex villis nostris, ipse pergit et recipit  
eos tempore suo, de quibus tamen tertiam partem  
reddit decanis, pro eo quod tam multa sunt quibus  
opus habent, non solum propter agricolationem, sed  
etiam propter semetipsos, quia sæpius ibi morantur,  
et maxime propter hospites, qui nimirum si non  
reciperentur omnino esset inhumanum. De his au-  
tem villis quæ tam longe sunt positæ ut nec vinum  
nec annona quæ ibi nascitur possit ad nos perve-  
nire, ibidem venditur, et pretium camerario defer-  
tur. Postremo quidquid auri vel argenti vel besia-  
rum undecunque donatur nobis, totum ipse habebit,  
excepto quantum sum hic dicturus. Si quis dederit  
nobis decem solidos aut pauciores, hi semper cellera-  
rio sunt deputati, ad hoc tantum ut fratribus infir-  
mioribus et aliquantulum delicatis, absque hoc quod  
generaliter omnibus datur, aliquam impendere pos-  
sit charitatem. Et si evenerit ut aliqua vacca done-  
tur nobis, hanc quoque habebit ad subsidium vac-  
carix quæ est in manu ejus: oves et boves decanis  
ipsius villæ; oves, propter simuni quo arva sunt  
condianda; boves, ad orandum. Pallia, et vasa aurea  
et argentea, quæ esse possunt ad usum et ornamen-  
tum ecclesiæ accipit sacrista. De cætero, ut præmis-  
sum est, omnia veniunt ad manus camerarii, nec  
immerito, quia frequenter accidit ut de omnibus  
rebus annuatim nascentibus nihil omnino habeamus

ad subsidium vitæ temporalis, præter quod de dena-  
riis est comparatum; quod cum per vices eveniat  
de victu, quidquid ad vestitum pertinet, hoc non  
per vices, sed semper et ex toto est comparan-  
dum.

Cuilibet autem fratri unoquoque datur anno fro-  
cus novus et nova cuculla, ita ut ambo habeat pa-  
rata et consuta ante Nativitatem Domini; novum  
pellicium secundo datur anno, et in festivitate S. Mi-  
chaelis; interim, dum conventus fuerit in refectorio  
ad prandium, ponitur in ejus lectum. Iterum in  
festivitate S. Martini pedules; de calceamentis alio  
loco dixi quomodo dantur in Cæna Domini. De stam-  
ineis et femoralibus, vel si quæ sunt alia hujus-  
modi, nihil aliud est constitutum quam quod, cum  
B fuerint inveterata, nec magis proficua, eis ablutis  
et per ipsos fratres ad cameram redditis, alia sunt  
tribuenda. Et ut hoc semel dicam quidquid ad  
amictum uniuscujusque fratrum haberi potest re-  
gulariter et pro consuetudine generali: primo sunt  
duo froci, et duæ cucullæ, duo staminea, duo quoque  
femoralia; duo paria calceorum cum corrigiis:  
unum par viltronus ad hiemem in nocte, et alte-  
rum sine viltrono ad æstivas noctes; duo paria cal-  
ligarum, tria pellicia, vel unam pro tertio gunellam,  
capellum de pellibus, quinque paria pedulum. Ad  
lectum capitale, coopertorium, cottum, stragulum,  
brachiolineum quo femoralia succinguntur, corrigia  
cervicina, quod stamineum, et in quo pendet cul-  
tellus cum vagina, pecten ligneus cum vagina, acus  
cum filo et vagina. Sacerdos et diaconus habere so-  
lent tria femoralia, ut si tale quid eis in nocte con-  
tingerit, in promptu sit ea mutare. Et camerarius, si  
C cui habenti tria pellicia, adhuc pro misericordia ad-  
dit et gunellam, et si cui dedit unum par caligarum  
de pellibus ovini, aut fasciolas propter tibias infir-  
mantes, et propter hoc non meretur et largiens vel  
accipiens multum reprehendi. Sed super hæc qui-  
cunque amplius quid de hoc genere habere voluerit,  
hoc profecto nec pro justitia, nec pro misericordia,  
sed pro magna censetur surperfluitate. Omnia pellicia  
sunt velleris ovini, coopertoria vero aut ovini  
aut catini aut leporini, et nunquam de ullo genere  
majoris æstimationis; froccus et cuculla de tali sunt  
D panno ut ambo non magis quam octo solidos valeant,  
talis moneta quæ plus habet æris quam argenti.

Si quando tale quid comparaverit vel vendiderit  
camerarius, negotiatione sua ex toto peracta, mer-  
catori cum quo negotiatus est, secundum quod nego-  
tium est et persona, aliquantos adhuc addit vel  
reddit sua sponte denarios, propter illud S. Bene-  
dicti præcipientis ut res nostra semper vilius ven-  
datur quam aliorum hominum. Quoties loquuntur  
in claustris, camerarius vel ejus junior qui clavem  
cameræ portat, nunquam debet deesse; tunc enim  
auditus est a singulis quid ille aut ille opus habeat,  
et nec ad ipsos pueros venire negligit, ut ab eis si  
quid sit quo indigeant sciscitetur. Ergo ea vice dat

quidquid est dandum, ne, si fratres ab eo ad horam aliam, quæ silentium est, quæsierint, silentium tenere non possint. Frater cujus pellicium, vel cujus stamineum, vel cujus femoralia ita sunt rupta ut adhuc valeant emendari, diliculo ponit ea in unum arcum capituli ad hoc deputatum. Et veniens junior camerarii portat foras ad sartores. Post vespervas reportans ponit in eundem locum, ut ab eo ad quem pertinent recipiantur. Item qui opus habet ut calcei sui ungantur, primum ipse lavat eos aqua per canalem de aquæ ductu dimissa; quos rursus junior camerarii accipiens, quod de aliis, hoc ipsum et de calceis facit. At si frater vult ut a seipso ungantur, accepta sagina ungit eos in regulari coquina ante primam, vel si prima simul cum matutinis laudibus est cantata, ante tertiam, vel post refectio-<sup>B</sup> nem fratrum, quando semel comedunt. A majoribus nostris est traditum ut intrante Quadragesima quancumque pauperes supervenerint, omnes eleemosynam et benedictionem de carne consequantur; et camerarius præter illam sollicitudinem quam habet pro vestimentis fratrum, non est quod magis eum sollicitet quam hæc ipsa eleemosyna; ad quam nimirum non multum facit porcaria nostra vel lardarium nostrum, quia nunquam ita est refectum, nisi tantum soli denarii et de manu solius camerarii prodituri; ut non aliud dicam quam quod contigit hoc ipso anno: illi qui pauperes recensuerunt testati sunt septendecim millia fuisse, quibus et in Christi nomine ducenti quinquaginta baccones divisi sunt.

## CAPUT XII.

### *De apocrisiario.*

Apocrisiarius est qui custodit ecclesiæ thesaurum, et in cujus manu est quidquid a popularibus ad altaria offertur. Qui officium suum digne ut possit adimplere, adhibentur ei aliquantum solatia fratrum, inter quos tamen solet unus præstantior esse, et ad quem potissimum pertinet ut vicem ejus absentis agat, vel extra conventum aliud quid agentis. Porta quoque ecclesiæ uni specialiter committitur, qui eam semper claudat et aperiat tempore suo; et hic studiose talis eligitur qui gravis sit in moribus, nec ad risum facilis, ne quam in eo levitatem intrantes vel exeuntes deprehendant; et hoc est ei omnino interdictum, quando claudit et aperit, ut pro nulla occasione vel pedem extra portam protendat. Hic, cum semper in ecclesiæ moratur excubiis, ibi dormit et legit; ac præter cæteros hoc est soli injunctum officium ut omni Sabbato conchas, et candelabrorum pateras, in quibus candelæ ardent, diligenter abradat, ne aliquid de decurrente cera remaneat. Simili quoque studio totum pavementum quod circa majus altare est purgat, nec prætermittit ut ejusdem et cæterorum altarum pavementum scopam emundet. Claudit quoque et aperit ecclesiæ fores variis modis per diversa tempora; nam cum ad nocturnos tam in hieme quam in æstate semper aperiat, in hieme tamen post officium quod

A in nocte cantatur, semper eas claudit, atque ita permanent usque dum scilla sonetur ad tertiam. Finitaque missa matutinali claudit, clausæque permanent usque dum scilla pulsatur ad sextam; tunc aperiantur, et missa finita usque ad vespervas clauduntur. Post vespervas vero regulares clauduntur, ita usque ad nocturnos permansuræ. In æstate autem cum statim post matutinas regulares claudantur, ad primam aperiantur, et usque dum missa matutinalis finiatur patent; quæ tunc clausæ ad missam aperiantur, post quam usque ad vespervas obserantur, quibus finitis usque ad nocturnos omnino clauduntur. In Quadragesima privatis diebus post missam matutinalem clauduntur, et post sextam mox ut scilla sonaverit reserantur, nec clauduntur usque dum vespere finiuntur. In XII vero lectionibus, tam in hieme quam in æstate, ad scillam, quæ post capitulum sonatur, aperiantur; studiose tamen agit ut, si quis eas tam in die quam in nocte percusserit, paratissimus sit ad aperiendum. Ac per hoc conventus ad S. Mariam procedit, ille semper in ecclesia manet, ne eo absente aliqua intercidat negligentia. Cæteri suas septimanas in qualibet ad nocturnos Dominicæ incipientes, vicissim faciunt eo modo quo eis est præfinitum, et unusquisque opus habet ut quid facturus sit diligenter attendat.

Primo namque, ut dixi, ad nocturnos postquam horologium cecinerit, pulsatur scillam, et tandiu usque dum pueros viderit venire; factis tribus orationibus pulsatur unum de majoribus signis usque ad psalmum *Lætatus sum*. Secundo signum, quod minus est, aliquantulum ad *Kyrie, eleison*, usque dum sit finita Oratio Dominica cum collecta. Tertio similiter. Quarto pulsantur omnia signa, vel si est privata dies, duo ad ultimam incisionem canticorum graduum; ad penultimum psalmum hebdomadarius accendit duos cereos candelabris affixos ante altare, tertium post illum qui prius ardebat in concha, exstinguit. Item ad lectiones observet ut candelam, cum qua legendum est, semper ad ultimum nocturnorum accendat. Ergo ad nonam lectionem, quæ est de Evangelio, est adhuc et tertius ante altare cereus, et post altare alterum accendit; altarisque tabulam delegit auream huc usque coopertam, accipit textum de altari et portat ad vestiarium, lectoque Evangelio, dum sacerdos revertitur, accipit de manu ejus, et unde prius accepit, reponit. Cum ad hoc ventum fuerit ut sacerdos matutinalis dicturus sit collectam, huic etiam candelam providens apportat, mox etiam, extinctis omnibus illis cereis in circuitu altaris, eum, qui prius ardebat in concha, reaccendit, tam in die quam in nocte arsurum, nisi propter alios accensos exstinguatur. Accendit et alium cereum et affigit candelabro, ut portetur ad processionem quæ fieri solet ad S. Crucem et ad S. Mariam. Ad S. Crucem prævenit conventum, ut ad singulas columnas candelulas affigat ardentes usque dum abscesserit conventus. Ad S. Mariam accendit cereum in concha, et alterum ante fores ecclesiæ. Aurora

apparente sacerdotes privatas missas incipiunt cantare, ad quas singula quæ necessaria sunt hebdomadarius providebit, ut, cum primum sacerdotes accesserint, omnia inveniant parata. Armarium reserat quod non minori diligentia est constructum quam et illud quod est ante majoris faciem altaris, cujus in alio loco nonnihil memini; et in isto ad privatas missas reconduntur calices cum corporalibus, plus minus septem hostiæ, et candelæ, sine quibus nulla missa est cantanda; ampullæ majores et minores: majores ad vinum, minores ad aquam; et amphora stannea, cum qua vinum apportatur forinsecus; duæ aliæ cum aqua, ut de una manus abluantur, et de altera calices. Nec de alia funditur quantum ad sacrificium de aqua est miscendum, de qua et illæ minores ampullæ sunt implendæ; vinum autem de quo sumendum est ad sacrificium, non alio quam in cellario servatur, sed in tali cuppa quæ est serata, et de qua nihil trahi potest nisi clave reseretur. Ad hanc quoties hebdomadarius accesserit, diligenter lavat non modo manus, sed etiam spinam et fundum cuppæ in circuitu spinæ, priusquam quid accipiat de vino; et, sicut dixi, in sua est providentia ne aliquando vel aqua vel vinum in ecclesia desit, et propter hoc in nocte ut, si cui opus fuerit infirmo, in promptu sit, ut possit communicare. Si est eo tempore eaque die qua prima cum ipsa die incipiente vel ante diem cantatur, tunc se rite ad vii psalmos diurnalibus calceat, ut coci manus faciemque lavat, et reversus ad litaniam cum amphora majore plena aq̄re, antequam ipsa tota finiatur, levat se et accelerat vinum et aquam apportare. Altaris tabulam tali die non discooperit, usque dum pulsaverit scillam, qua signum datur fratribus ad calceandum; in æstate, vel etiam in hieme, si bis comeditur, differt usque ad primam.

Signa quæ pulsanda sunt ad singulas horas, sollicitus est ut pulset tempestive, ita tamen ut nihil præsumat nisi jussus a majore, et secundum quod per usum est constitutum. Quando fuerit hora ut fratres ante tertiam vel nonam laverint manus, stat ipse juxta introitum ecclesiæ, et cum pueros jam se viderit lavasse, pulsare signum amplius non tardat. Eodem modo quoties post missam et ante sextam accepto jam misto audierit eos legentes. De cæteris horis significandis non se intronmittit, nisi in quantum ei, ut præmissum est, imperatur. Ad utramque missam singula, quibus opus fuerit, providebit et apportabit; et primo quidem calicem aureum, cum quo sacerdos est oblaturus, lavat, cujus in alio loco jam memini. In die Dominica, vel in alia qualibet festivitate, quia ad ambas missas non offertur nisi ab uno, ad hoc etiam non amplius quam unam patenam, et unam cum vino apportat ampullam, quam, lecto Evangelio, levat, et priori dat in manus ut offerat accedenti. Verum ad majorem missam prior innuit his qui sunt albatii, ut pro se offerant, et propter eos quibus liberit communicare, mittuntur in die Dominica hostiæ quinque; in aliis sive sint pri-

vati, sive solemnes, non nisi tres, excepto quod in illis majoribus festis, ut est festivitas S. Joannis Baptistæ, providebitur a priore ut tantæ mittantur ex quibus omnes possint communicare. In privatis diebus ad missam matutinalem, quia cuncti offerunt, curat hebdomadarius ut inter calices mediocres ad hoc solum factos, et inter ampullas cum vino habeat quinque, et totidem patenas cum hostiis, quas ordinatim ponit forinsecus prope chorum super tabulam desuper coopertam, et panno intrinsecus amictam, ut inde fratres eas accipiant, cum offertoriis oblaturi. Ad majorem missam, quia non offertur nisi ab uno choro, tantum tres calices seu ampullæ præparantur, et hebdomadarius stat in choro sinistro tenens in manu auream patenam, et ampliorem hostiis referatam, quas cum aureo cochleari offerentibus distribuit sigillatim. Cum sacerdos et diaconus cæterique ministri in vestiario conveniunt ut cantetur missa vel major vel minor, ipse semper præparat textum Evangelii, quem subdiaconus portat inter procedendum. Cum venerit hora refectionis, ut non amplius ulla missa cantetur in illo die, recenset calices si habeat omnes; recenset etiam missales libros, et sacerdotalia vestimenta quæ e contra in armario jacent. Portat pyxidem cum hostiis non consecratis in refectorium, de quibus singulis, ut superius dixi, prælibant qui noluerunt aut non potuerunt communicare. Refectione transacta, cum ipsa pyxide in primis de refectorio exit, ut scillam pulset in choro. Ad vesperras accendit candelas sicut ad nocturnos; quibus finitis cum primum fratres exierint, uno de sodalibus suis assumpto, auream altaris tabulam cum panno contegit. Si quando collatio tam sera fuerit ut opus sit ignis, portat ad eam tres cereos accensos, et mittit in conchas propter hoc ibi suspensas; et ad Mandatum nunquam omittit ut non unum cereum apportet ardentem. Post completorium, cum circuit, omnium signorum, quæ ad nocturnos tantum pulsanda sunt, circulos ordinate in imum dentem colligit, ut ad nocturnos non possit errare aliud pro alio arripiendo. In iv feria et Sabbato omnes ampullas majores et minores portat ad aquæductum, et diligentissime lavat, uno etiam tali ferramento ad hoc proviso, cum quo possit eas in ipso fundo fricare.

Tunc, ut de ipso apocrisiario aliquid dicam, de hoc quod a populo offertur ad altaria, decimum denarium et panem totum elemosynario dat, caseos et ova cellerario. Est etiam ei commissum ut aliquos anniversarios faciat ut, verbi gratia, Henrici imperatoris. Taliq̄ die providet ut fratres in refectorio bonum generalem habeant, maxime, si potuerit invenire, piscibus bene piperatis, et pigmentum. De cætero quæcunque ad manus ejus venerint, expendit precipue ad sarta tecta ecclesiæ instauranda, ne aliquo modo dilabantur, et ad luminaria, et ad reliqua, si quæ sunt ecclesiæ necessaria et utilia. Ad refectorium dat candelas, et ad infirmariam, quantum fuerit opus, et camerario et custodi hospitum,

domino quoque abbati, et priori, quantum opus fuerit, qui nunquam sine lumine dormiunt. Ad hæc omnia ne aliquando facultas deficiat, habet etiam idem apocrisiarius unam villam satis bonam, cum decimis, vineis et agris.

## CAPUT XIII.

*De hostiis quomodo fiant.*

Quod pertinet ad eucharistiam et ad corpus Domini, quia dignum est ut cum summa reverentia et diligentia geratur, expedit ut ipse modus gerendi non taceatur. Primo (9) quotiescunque fieri hostias necesse fuerit, præcipue tamen ante Domini Natalem, vel sanctæ Resurrectionis diem fieri solent. Cum enim brumali in tempore profixiores sint noctes, licet ante prandium fratribus operari amplius; nam post prandium hujusmodi opus gerere non licet. Frumentum, de quo faciendæ sunt hostiæ, quantumlibet bonum sit naturaliter et purum, tamen granatim eligitur, et lavatur studiose, nec per alias personas quam per ipsos fratres. Colligitur deinde in saccum non qualemcunque, sed qui ad hoc solum de bono panno consutus est et reservatus; in quo colligatum commendatur uni famulo non lascivo; qui portans illud ad molendinum, molam lavat utramque, operitque sursum et deorsum cortinis, se ipsum induit alba, et super caput mittit, et alligat super humerale, id est amictum, ut nihil de facie præter oculos possit apparere. Ita ergo molit, ita farinam cribrat, primo cribrò quoque diligenter abluto. Major ecclesiæ custos, si non est sacerdos vel diaconus, vicarium sibi quærit ad hoc opus perficiendum. Duos etiam alios de his ordinibus hujus rei gnaros perquiri, accepta licentia a priore, et unum conversum. Hi quatuor finitis nocturnis, se calceant, facies manusque lavant, et capita pexunt. Secedunt deinde ad altare S. Benedicti, et ibi cantant matutinas laudes; primam quoque simul, et septem psalmos cum litania, reliqua psalmodia interim dilata. Deinde illi tres qui sunt alicujus ordinis, induunt se albis et humeralibus, ut supra dictum est de famulo (sunt enim albæ et amictus quidam huic solo negotio deputati), quorum unus farinam conspergit et vehementissime compingit (*sic*) super tabulam nitidissimam habentem limbum in circuitu, aliquantulum in circuitu superficiem altiore, ne aqua effluere possit. Conspergunt cum aqua frigida, quia inde sunt hostiæ candidiores. A duobus vero reliquis hostiæ formantur; aqua vero non in alio vase defertur quam in quo solet ad missas deferri. Ferramentum, in quo sunt coquendæ, characteratum tenet conversus, manusque induit chirothecis. In ferramento possunt simul hostiæ vi poni; unde inter bajulum ferramenti et formatores hostiarum ponitur tabula, et super hanc duo sunt pali infixi super quos lignum habetur transversum, super quod ponitur ferramentum ad hostias imponendas. Quæ non fuerunt coctæ, cultello abraduntur, et

(9) *Primo.* Quæ sequuntur et duo proxima capita ex alio cod. ms. descripta sunt.

A cadunt in disco deorsum in tabula imposito, et linteo jugiter cooperto, nisi quando hostiæ abraduntur.

Canunt psalmodiam quæ remansit, et, si voluerint, horas de S. Maria. Ad alias omnino horas tenent silentium, et summopere cavent ut non modo saliva, sed nec flatus eorum aliquo modo ad hostias pertinere possit. Solus conversus, si quid opus fuerit, breviter famulis innotescit, qui faciunt focum non nisi de aridis lignis, et ad hoc de industria præparatis. Ipsi autem hostiarum operarii eo die non cum fratribus, sed potius cum servitoribus reficiunt; et pro tanti laboris levamine habent de apocrisaria ad prandium pitantiam et pigmentum.

## CAPUT XIV.

*De corporalibus abluendis.*

B Corporalia sacrosancti ministerii quotiescunque abluenda sunt, eo studio eademque diligentia qua superius definitum est oblationes fieri debere, per sacerdotum vel Levitarum ministeria maximo cum honore lavantur. Ad hujus etiam rei officium rite explendum vernale tempus sive autumnale eligitur, eo quod vernali tempore remota hiemali asperitate, aer jam purior habeatur. Autumnali vero, id est post Idus Septembris, quia jam muscarum tanta novæ est insolentia, ut in tempore æstatis, quarum maculæ difficiliter abluuntur. Ad hoc sane ministerium habentur vasa ænea altissima, nullis aliis usibus dedita, in quibus post vespas in ecclesia bis corporalia intinguntur aquæ frigidæ, et teruntur in manibus; iterum aqua tertio infunditur, ita per noctem mansura; mane vero infunditur sicut et prius in piscinam super quam calices lavantur. Portantur deinde foris ad officinam secretarii, in qua sunt abluenda; ibi namque famuli lexiviam (*sic*) temperant limpidissimam et diligentissime colant, et tamen nequaquam effunditur, nisi prius in superficie panno sint involuta, ne si quid tale in lexivia remansit, ad sacra pertingat velamina. Quæ postquam bene lota fuerint, et aliquantulum siccata, rursus intinguntur aspersio quæ sit clara et liquida de optima farina, et ita siccantur ad perfectum. Interim vero minime carent custode, maxime qui muscas et verniculos insidentes ab eis abigat. Chorda, in qua extenduntur ad siccandum, non negligitur ut sit leta, quæ etiam in marsupio ad hoc solummodo opus jugiter servatur. Quando vero levigantur eadem corporalia cum vitreo hemisphærio, unus eis substernitur pannus, nec ponuntur unquam super lignum nudum.

## CAPUT XV.

*De reliquiis sanctorum; quomodo prosequantur sive recipiantur.*

Quoties aliqua urgente necessitate reliquæ sanctorum extra monasterium alicubi sint ferendæ, hujusmodi officii sunt prosequendæ. Primum denique sacrista in ornato eas feretro componit. De-

inde fratri ad cuius obedientiam sunt portandæ, alii etiam seniori, cui a priore earundem custodia reliquiarum specialiter committitur, omnia necessaria, id est, candelabra duo, crucem, thuribulum, urceolum aquæ benedictæ, vexilla tria, cortinam quoque, et tintinnabulum quod a duobus fertur hominibus, vestimentum, et reliqua ecclesiasticis usibus accommoda præbet. Cum ab ecclesia fuerint producendæ, omnes albis induuntur; deinde sanctum corpus a priore incensatum duobus albatis cantoribus committitur usque ad portas castelli ferendum. Omnia signa pulsantur; responsorium competens a cantore incipitur. Præcedente processione sequuntur bajuli pigneris sacri, deinde infantes, postremo cantores, ad ultimum conversi. Cum ventum fuerit ad portas, laici suscipiunt commendatum; finitoque responsorio, et incipiente priore psalmum *Ad Dominum, cum tribularer*, processio eodem revertitur ordine. Item quando receditur, primum cuncti fratres albis induuntur, et duo signa majora pulsantur, ac deinde præcedente processione, id est, aqua benedicta, thuribulo, cruce et candelabris, simili per omnia modo usque ad portas castelli cum omni silentio progrediuntur. Ibi denique prior accepto thuribulo sanctas incensat reliquias, impositoque a cantore responsorio, cunctisque resonantibus signis, eodem quo exierat suscipitur modo. Imago autem beati Petri quando suscipitur, antiphona primum, id est, *Tu es Pastor ovium*, a cantore incipitur, ad cuius initium omnis conventus, submissis usque ad terram manibus, altius inclinat, deinde ab abbate vel priore versiculus, *Exaltent eum in Ecclesia plebis* pronuntiat, et subsequenter collecta *Deus, qui apostolo tuo Petro* dicitur; qua completa, incipiente cantore responsorium, eo quo supradictum est ordine deferatur ad ecclesiam.

#### CAPUT XVI.

##### *De rasura fratrum.*

Inter cætera quæ camerarius habet curare, est operæ pretium ut non obliviscatur quoque providendorum rasoriorum, quibus se fratres radant. Ergo ad hæc servanda specialiter unus frater ordinatur, qui servat ea in scrinio modico et serato, positoque secus introitum dormitorii sursum; quod cum voluerit, et opus esse viderit, portat in claustrum, et tamen in una parte sedet extra conventum ipsa rasoria acuendo et propriando. Et ad hoc, præter alias horas quibus conventus sedet in claustrum ad missas et ad officium, licet ei vacare. Cum ad hoc ventum fuerit ut rasura generalis sit gerenda, faciunt fratres quasi duas lineas sedendi, scilicet in cancellis claustrum et prope murum. In una linea rasoria, in altera per eleemosynarium scutellæ singulis dantur, a loco se movere nequaquam audentibus, sed cum disciplina præstolantibus usque dum ad se veniat qui scutellas et rasoria portat. Quisquis radit alterum, frocum exiit, et in cuculla

radit; qui raditur in froco suo, cucullam exiit, et prope se ponit. Quod si forte pro aqua calida apportanda perrexerit, ipsam cucullam decenter complicatam secum in brachio portat. Inter radendum cantatur psalmodia, *Verba mea*, præmissa eodem modo quo in coquina, et insuper in fine, psalmi familiares usque ad vespas; qui sunt de vespas, hi non cantantur. Cæterum usque dum psalmodia sit consummata, alias summum silentium est, nisi qui radit in primis dicit *Benedicite*. Prius quoque capillos nemo cum forcipe tondere præsumit, nec sine cuculla reinduta. Priusquam ex toto sit rasmus, si ad aliquam horam signum fuerit pulsatum, cucullam induit super frocum, indutoque capello pergit ad ecclesiam, non tamen ingreditur horum, sed stat seorsum. Si quis post horam radendi supervenerit, non raditur nisi cum licentia prioris, vel post nonam quando loquuntur in claustrum, et non nisi in calefactorio, ubi tamen, sicut in claustrum, infirmi prius uno die raduntur quam conventus. Vices radendi hæc sunt per annum: 1, ante vigiliam Natalis Domini, inter quem et Septuagesimam, quia diverso modo septimane sunt nunc plures, nunc pauciores, ibi nullus terminus est præfixus, nisi prior viderit quomodo convenientius fieri possit; veniente Septuagesima, de vice ad vicem tres septimanæ semper intermittuntur; ante Pascha, in illa tertia feria est radendum, maxime quia eo die in claustrum liceantiam habent loquendi; post Pascha, ad illam Dominicam, *Misericordias Domini*; ante Rogationes, in illa feria quinta, si tamen nulla festivitate interveniente impeditur; ante Pentecosten, de quo die, quia rursus diversæ sunt septimanæ usque ad solennitatem SS. Petri et Pauli, rursus quoque rasura permittitur in deliberatione prioris. Postea non erratur de ulla vice, quia ita est consuetudinaliter ordinatum ut semper se radant ad Translationem sancti Benedicti, ad Vincula sancti Petri, ad Assumptionem S. Mariæ, ad ejus Nativitatem, ad festivitates S. Michaelis, S. Lucæ evangelistæ, S. Martini, ad Adventum Domini.

#### CAPUT XVII.

##### *De balneis.*

Hoc omnibus est familiare, postquam se raserint, continuo etiam balneare. Sed de nostris balneis non est multum quod loquamur. Duabus enim tantum vicibus in anno balneamus: 1, ante Natalem Domini, et ante Pascha. Ad quod decanus villæ per totam illam præcedentem septimanam famulos et ligna subministrat, ut unusquisque lavet in cuppa, vel sine cuppa cum aqua calida. Ad alterutrum quod maluerit facultas datur. Ad sonum signi si balneum jam intravit, et propter hoc unam horam regularem omiserit, non imputatur.

#### CAPUT XVIII.

##### *De cellerario.*

Cellerarius eadem benedictione qua prior ordinatur et absolvitur. Ordinatus scire debet quanta

diversitate in refectorio sit fratribus serviendum. De quo, ut non taceam quantum a me scribi potuit, omitto quid referre de fabis quotidie dandis, et non sine adipe, si non est dies jejunii, seu de oleibus comminutis et coctis quæ, secundum quod haberi poterint, dantur. Præter hæc in septimana tres dies, II, IV et VI feria, non nisi pitantiam habemus, alios quatuor generale, et hoc quod die Dominica et V feria est de piscibus, si tamen æquo pretio inveniri possint. Et si non sunt olera, continuabitur generale. Item quotiescunque fiunt XIII lectiones, generale. In talibus festivitibus, ut est, verbi gratia, Translatio sancti Benedicti, utrumque et generale, et pitantiam, et adhuc etiam in illis principalibus V festis fabæ sepiis aut fladonibus mutantur. In quibus et præter panem solitum, dari solent una tortula de ovis farinaque conspersa. Sunt et plerique anniversarii, qui si in tali die evenerint quo ex more datur pitancia, propter eos quoque mutatur cum generali. Tales dies habet cellerarius apud se imbreviatos, omnique Sabbato collationem facit cum priore et camerario, vel cum eorum vicariis, de singulis diebus venientis septimanæ, ut quidquid in illo et in illo die dari debuerit, tempestive provideatur. Item in brevi notat summam porcorum et arietum qui debentur de obedientiis nostris, ut confestim de his questionem moveat si quid de summa per incuriam cujusque obedientiarum decedat; ad ipsam quoque cellerarii obedientiam pendunt aliquæ villulæ in vicino appositæ. De his pascit cellerarius caballos suos; ibi moratur pisces comparaturus, vel ingenia structuris quibus pisces capiuntur. Si quis fratrum adeo est infirmus ut de lecto surgere non possit, ad hunc quotidie summo diluculo simul cum infirmario venit, et de omnibus quæ habere potest sciscitatur ab eo quid sit quod sibi videatur, ut præparet ad ejus recreationem. Quoties generale piscium datur, statim post sextam, vel si tandiu jejunatur, post nonam, totum esse debet dispositum et ordinatum in scutellis super tabula quæ est in vestibulo cellararii, ut prior veniens antequam considerat ad scillam, videre possit quod est in singulis scutellis, si est æquale et ita divisum ut prioribus non veniant majores et meliores partes, multumque in hoc genere personarum acceptio cavetur. Eo die quo sententia cellararii legitur in capitulo, habent de illo fratres bonum generale, aut pitantiam et pigmentum, ubi dum legitur, semper præsto esse debet. In sequente rursus capitulo veniam petit, sequere reum de multis negligentis per occasionem obedientiæ confitetur. Absolvit eum prior, et imperat ut psalmus L cum collecta pro eo ad sanctam Mariam communiter ab omnibus cantetur. Si forte contigerit quod ad horam refectionis ut panis vel aliud quid non sit coctum, pertinet quoque ad cellerarium ut auferat malleum ne cymbalum percuti possit, et interim fratres sedent in choro ad lectionem. Hi sunt autem quos cellerarius suffraganeos habet. Primus qui

A per omnia vices agit ejus absentis, et de omnibus respondet de quibus solet et ipse respondere. Secundus est qui annonam recipit, quem et granatarium vocamus. Huic, quando messis est tota collecta, prior innotescit quanti modii de illa et de illa obedientia sunt venturi, et quod semel audit, usque dum sit redditum, in computo suo tenebit. Pistores sunt sub ejus manu; qui, cum frumentum acceperint, duas species panis sunt reddituri, ut quidquid sit de alio conductu, panis tamen qui dandus est fratribus possit optimus esse. Ergo de modio panis hujusmodi fiunt CXX libræ, sequentis L. Si quam negligentiam ipsi pistores commiserint, vel consuetum numerum librarum non reddendo, vel ipsum panem non tam bonum quam oportet faciendo, præfatus magister eorum adducit eos in præsentiam prioris et cellerarii; cujus imperio nudati verberibus emendantur, eodemque momento pane et vino reâciuntur. Quodque alio dixi loco de decano, semper tenetur ab omnibus, ut nunquam disciplina fiat super quemquam famulorum nisi ante prædium. Sed eodem modo granatarium præest et fullonibus pannos fratrum lavatoris; quos omni tertia feria lecto missæ matutinæ Evangelio ducit in claustrum ad arcam in quam, foramine desuper aperto, panni desuper ingeruntur. Occurrit ei et alius frater, cui commissum est ut videat et in memoria teneat quid illi fullones accipiant, vel quid iterum venientes Sabbato post nonam reddant, vel in Quadragesima post cœnam. Ibidemque rursus sedet ut intueatur ne quis fratrum, et maxime aliquis idiota, ita sit negligens ut accipiat alios pannos quam quibus nomen suum inscriptum est; nam et hoc est edictum Patrum nostrorum, ut nullus omittat stamineo suo suum nomen cum incausto inscribi, et femoralibus cum filo. Adhuc autem sub manu granatarii sunt et lignarii, qui cum asinis afferunt ligna de silvis, non solum ad furnum, sed etiam ad coquinam. Quotidie quoque post capitulum sonatur scilla, vel, si non nisi semel comeditur, post sextam, et tunc quicumque de familia panem sunt accepturi, omnes ad granatarium occurrunt. Ille quoque curat ne deficiat fabæ. Non in dormitorio, sed in infirmaria jacet, quia frequenter ei contingit ut necessariis tardius se colloceat quam alii. Item solet ibi dormire frater ille qui cum asinis vadit per obedientias, ut colligat et adducat annonam.

#### CAPUT XIX.

##### *De custode vini.*

Tertius est suffraganeus ejusdem cellararii, qui vinum recipit et custodit. Vendemia consummata, sicut granatario de annona, ei quoque indicatur a priore quantas vini carratas de illo et de illo debeat expectare. Quando pigmentum fratres habere debent, ipse quæ ad hoc necessaria sunt, a camerario quærit et recipit, speciesque singulas ipse conteri et commisceri facit. In cellarario dormit cum cellerario, et nunquam sine lucerna, ad quam ca-



merarius dat adipem, sicut etiam in dormitorio et in domo infirmorum.

## CAPUT XX.

*De hortulano.*

Et hortulanus debet cellerario esse subiectus, ut si quid fuerit in horto quod ipse voluerit, et expedire noverit ad servitium fratrum, obedienter habeat ab illo, et sine mora. Cui etiam nullo modo est concessum utcumque meridianam unquam horam regularem audeat supersedere, nisi aliquando in uno die ei talis necessitas remanendi; tunc a priore licentiam quaerit.

## CAPUT XXI.

*De refectorio.*

Ad refectorium sunt duæ claves, quarum unam semper habet cellerarius, ut, si forte contigerit ut aliquis frater ad meridianam vel post completorium superveniat, possit ei humanitatem exhibere. Item postquam prior et omnes se collocaverint, si quis pro aliqua causa completorium non duntaxat cantavit, talemque sitim peressus fuerit, cum licentia cellerarii bibere potest; at si erat infra septa monasterii, ad vespas bibat, ut dictum est, si opus habuerit; sed ut quid comedat post completorium nulla unquam ratione cuiquam fratri permittitur incolumi.

Refectorarius vero habet sub se tres alios fratres, qui primum omni die post capitulum statim mensalia ponunt. Ponunt cochlearia et panes, qui, si sint aliquantulum ambusti, ad hoc habent cultellos quibus eos radant, et ad hoc mappulas quas prius ad collum suspendunt, ut radendo ipsos panes possint honeste contra pectus reclinare. Lecto missæ majoris Evangelio apportant vinum ut per justitias (10) partiantur; verum quidquid apportaverint, quidquid tale fecerint, semper tamen id cavent ut nullus famulus pro illorum invitatione in refectorio compareat. Quod si duabus vicibus comeditur, post vespas qui libram suam totam manducavit et vinum computavit, ei tunc apponitur dimidia libra; sed de justitia nihil minuitur, quæ et ea vice semper est danda. Quod si aliquando denuo non reficiunt, tamen denuo bibere nunquam omittunt. Hoc est autem quod specialiter pertinet ad refectorium majorem. Quoties pigmentum datur, ipse modiolis infundit, ipse scillam pulsatur, quæ ad hoc solum in extremitate rectorii pendet, quæ etiamsi pulsatur ad benedictionem pigmenti in qualibet festivitate et in quolibet anniversario, tunc tamen non pulsatur, si pigmentum datur, vel pro domno abbate de via redeunte, vel pro adventu prioris, vel pro sententia cellerarii, vel si quis alius familiaris impendit eis charitatem. Item ad eum pertinet ut omni die Dominica, et omni v feria, mutet illa tria manutergia, quæ in claustro jugiter pendunt ad tergendas manus. Item ut sciat in quibus

(10) *Per justitias* justitia hic sumitur pro vasculo sive poculo continente mensuram unicuique præ-

A diebus mensæ omnes rectorii ex toto sunt cum mensalibus cooperiendæ, et hoc est quoties universi fratres ad majorem missam albis induuntur, et in quinque Dominicis (exceptis quas jam in alio loco nominavi) et in vigiliis quinquæ principalium festivitatum, in quibus et semper generale datur. In aliis vero diebus non nisi dimidiæ præter mensam principalem cooperiuntur, et ita ut nec scutellæ nec justitiæ super mensalia ponantur.

## CAPUT XXII.

*De custode hospitii.*

Hospites qui sunt peregrini, vel qui non pro alia causa quam animarum suarum adveniunt, custos hospitii cum omni recipit benignitate. Quidquid eis opus fuerit a cellerario quaerit, et si cellerarius forte non habuerit, quaerit a camerario ut absque omni excusatione comparetur. Sed, ut primum dicam de personis hujus vitæ habitusque nostri, si aliquis abbas vel etiam privatus monachus de longinquo loco advenerit, et non bene novit ordinem nostrum, hunc inducit in claustum; sed prius ei humiliter ostendit de consuetudine nostra, scilicet ut, si ei placet, intraturus ecclesiam ad limen veniam petat, et prosternat se ad orationem, etiam si dies est festus. Adhæret ei jugiter, et monstrat in quibus locis debeat orare; primo ad Sanctam Crucem, in choro ad altare principale, ad Sanctam Mariam; aut, si ecclesia non est clausa, et intus sunt aliqui populares, tantum ad altare S. Joannis, quod est in membro dextro ecclesiæ, et ad S. Mariam. Cum ventum fuerit ad horam reficiendi, abbas sedet ad mensam principalem, non tamen ad scillam, pro eo quod, ut supra meminimus, non est eruditus nostri ordinis. In ecclesia vero deferitur ei ut det lecturis benedictionem, et ponat incensum in thuribulo. At si ea supervenerit hora qua servitores jam ad reficiendum condescerunt, tunc non sedet ad mensam principalem, nec tamen petit licentiam comedendi ad gradum ab eo qui sedet ad scillam, sicut alii, sed tantum dicit versum ante tabulam ad quam est sessurus. Et quia tardius venit, servitoribus recedentibus ipse remanet, et secundum versum finit ibidem. Si societatem nostram quaesierit, postquam disputatum fuerit in capitulo de ordine nostro quantum priori nostro videtur, mittetur pro eo. Venienti assurgit conventus, petit veniam pro ipsa societate, et recipit cum libro, rogatur ut sedeat, nec permittitur ut amplius veniam petat. Socii vero ejus ternas petunt venias, super manus et genua contra priorem, ad dexteram, et ad sinistram fratribus e contra inclinantibus. At si est talis homo qui cum processione recipiatur, sive sit professionis nostræ, sive de alia, postquam receptus fuerit, legitur ante illum aliquid de pagina divina. Quod si est ordinis clericalis, et si videtur ut comedat in refectorio, habitum quoque clericalem induitur. Adductus ad ostium claustrum, exspectat, usque scriptam, inde ejusmodi poculum justitiæ nomen sortitum est.

dum invitetur, ut domnus abbas, vel, si ille non affuerit, prior ei aquam præbeat ad manus, qui et procedit ut scillam pulset, qua audita inducit hospitem custos hospitii, et redet ad mensam principalem. Si est episcopus, dat lectori benedictionem. Qualiscunque sit fratrum victus, tamen hospiti simul cum priore liberaliter est serviendum. Cum autem de mensa fratres surrexerint, custos hospitii novissimus de refectorio exit cum ipso; cum quo etiam incedens pedetentim, et psalmum L cantans extra ostium claustrum, finit eodem modo quo conventus cum versu et inclinatione.

Si laicis vel clericis societas datur in capitulo, hi veniam non petunt. Si videre gestiunt officinas claustrum, quæsitæ a priore licentia ad alterutram missam, cum fuerit conventus in ecclesia, inducit eos custos hospitii, primum in domum eleemosynariam, in cellarium, in coquinam, in refectorium, in cellam novitorium, in dormitorium, in domum infirmorum, ubi fratres non loquuntur, nec ipse verbum facit. Cavet autem omni modo ne quis aliquando intret vel calcarea portans, vel osis de corio factis indutus. Ut autem deesse non possint qui hospitibus honeste obsequuntur, constitutum est ut famuli domni abbatis et famuli prioris et camerarii, qui cum eis solent equitare, omnes accipiant libram suam, et justitiam de manu custodis hospitii, et quotidie veniant ad ejus præsentiam, ut quod ipse jusserit observent. Et si quis illorum quoque abierit absque ejus licentia, illo die justitia carebit. Præterea ad ipsorum hospitium duo asini sunt deputati, qui ligna quotidie apportent, ut, cum hospites supervenerint, in promptu sit copia lignorum, et, cum tales affuerint, cereus in hospitio arsurus per totam noctem solet non deesse. Quod si tanti sunt hospites, de reliquiis ciborum custos hospitii famulis suis qui servierunt aliquam exhibet charitatem, et quod superfuerit, eleemosynarius totum accipere debet. Ostium claustrum unaquaque nocte post completorium per ipsum est claudendum, et porta vestibuli ecclesie, sicut etiam per famulum suum exterior porta murorum. Et claustrum quidem nequaquam ante diem aperitur, et quando fratres in meridie pausant, similiter obfirmatur.

### CAPUT XXIII.

#### *De stabulario.*

Est frater cui commissæ est obedientia ut de solis curam habeat caballis et mulis, quem et stabularium appellant. Qui cum viderit hospites in hospitio esse receptos, statim cogitat de caballis eorum quid eis sit tribuendum, et, si forte defuerit, accedit ad camerarium, ut faciat comparari. Prius quoque quam ipsi hospites abeant, quotquot bestias habent non ferratas, ad omnes dat nova ferramenta, et ut malleus sit semper ad manum, cum ferrea catena est connexus ad portam.

### CAPUT XXIV.

#### *De eleemosynario.*

Quemadmodum a custode hospitii recipiuntur

A omnes peregrini qui faciunt iter equitando, eodem modo quotquot pedites vadunt, ab eleemosynario sunt recipiendi, excepto si legatus est et litteras apportat, hunc colligit custos hospitii. Receptis autem singulis, quærit eleemosynarius a granatario unam libram panis, et sequenti die abituris ad prandium dimidiam. Mensuraque simili venientibus et abeuntibus dat vinum, scilicet justitiam dimidiam. Ergo in adventu Domini, exceptis his diebus quibus bis comeditur, et in Quadragesima, exceptis Dominicis, et per totum annum quoties pro canonicis institutis ab adipe abstinetur, ut in Rogationibus, in vigiliis apostolorum, et aliorum sanctorum, et in quatuor Temporibus, quidquid de vino superfuerit fratribus in refectorio, totum accipit eleemosynarius, sicut etiam de pane, et per totum annum de pigmento; hoc vinum colligit et reservat, ut peregrini supervenientes semper de hoc habere possint. Illo quoque die quo ita panem recipit de refectorio, non tantum quærit a granatario, sed de ipso pane dat quantis potuerit peregrinis; et quod sibi viderit deesse, hoc a granatario quærit. Item accipit quotquot defunctorum fratrum est anniversarius, præbendas etiam totidem integras, in pane, in vino, in fabis et generalibus. Pro quolibet nuper defuncto fratre, qui professus est nostræ congregationis, ubicunque obierit, præbendam per xxx dies. Et si fabas de regulari coquina habere non potest, rursus a granatario quærit. Et pro generali cellerario aliquando dat carnem. Et ipse quoque eleemosynarius comparat cum denariis qui sibi pro decima de ecclesia dantur; sicque providet ut et carnem dare possit frequentius peregrinis, et recedentibus singulis dat unum denarium, si tamen advertere potest quod amplius in loco nostro non fuerint, aut infra unum non venerint annum. Sunt et xviii pauperes præbendarii, pro quibus quotidie famulus eleemosynarii accipit de cellerario totidem quoque justitias vini, et a granatario totidem libras panis, et fabas ad quatuor dies septimanæ, reliquos tres non habent nisi olera de horto ad eleemosynam deputato. Sed in majoribus festis habet etiam carnem pro fabis, et per annum erunt xxv dies in quibus habebunt carnem. Igitur ad vestitum annuatim in Pascha novem cubitos lanei panni, et in Nativitate Domini par calceorum. Qui et in ea sunt disciplina ut simul in una dormiant officina, nec audeant onittere omnibus nocturnis interesse, nisi quis eorum adeo sit infirmus ut de lecto non possit surgere, alias qui non venerit, eo die justitiam non habebit. Quod ille frater explorat qui facit circum ad nocturnos per altaria in secundo nocturno, cum absconsa exit ad eos in navim ecclesie, et diligenter notatus si quis eorum defuerit, eleemosynario inanescit.

Sed et ipse qui novit quod aliquando talis est eorum præbenda, solet eis per vices pitantiam exhibere. Habet enim adhuc quotidie de refectorio quidquid fratribus supererit, et de generali, et de pitantia ineditatem, altera parte cocis popularibus

deputata; et de hac quæ sibi contingit, solet et famulis suis similiter dare, quibus et dimidiam libram panis addit, excepto eorum majore, ei dat integram: sed et singuli habent integram de granatario. Sunt autem sex, unus, ut dixi, major, qui servit præbendariis, et aliis pauperibus et peregrinis; alter est ostiarius eleemosynariæ domus; duo vadunt quotidie cum duobus asinis pro lignis ad silvam; duo sunt provisores duorum furnorum, de quibus per vices aliquid subsidii venit ad eleemosynam, juxta morem gentis et patriæ. Præterea trium fratrum præbendæ dantur ad eleemosynam, scilicet pro beatissimo Patre dom. Odilone, pro Henrico primo imperatore, pro Fredelando et ejus uxore, et regibus Hispaniarum. Mandatum etsi non per totum annum geratur a fratribus, tamen eleemosyna non remanet unquam; famulus enim eleemosynarii in hieme cum aqua calida pedes trium pauperum lavat, datque libram et justitiam singulis de tali pane qualem habent in refectorio fratres. Super hæc omnia quotidie dantur et XII tortæ, quarum unaquæque tres libras appendit. Hæc vero pupillis et viduis, claudis et cæcis, seniculis et aniculis, cunctisque supervenientibus egenis sunt erogandæ.

Hoc etiam pertinet ad officium eleemosynarii ut semel in septimana totam villam perlustret, quærens sic ubi pauper aliquis jaceat ægrotus, et si masculus est, ipse visitaturus intrat; si femina, stat ad ostium et famulum suum mittit ad eam cum pane et vino, et cum aliis speciebus quas meliores poterit habere. Juncus qui spargitur in ecclesia et in claustro, per eleemosynarium est providendus. Sex enim vicibus per annum scopari facit utraque, totumque cum junco recens acquisito contegi pavementum, id est ad Natalem Domini, ad Pascha, ad Pentecosten, ad Nat. S. Joannis, ad Assumpt. S. Mariæ, ad festum Omnium Sanctorum. Propter quod etiam singulariter priusquam ipsa veniant festa, dantur ei sex tortæ in hieme per tres septimanas, in æstate per duas, eo quod juncus tunc facilius valet acquiri. Sed et in cunctis festivitatibus in quibus duo et duo cantamus responsoria, sicut in supradictis sex, totam ecclesiam et claustrum recenti conspergit junco; in cæteris vero solemnitatibus, ut est Translatio S. Benedicti, quas in cappis agimus, sed et in his quas in albis, seu per omnes Dominicas Quadragesimæ per ecclesiam, et ubi schola sedet, et in claustro, et in medio capitulo non negligit juncum conspergere.

## CAPUT XXV.

### *De infirmario.*

Infirmarius ad obsequium infirmorum separatim habet cocum et coquinam; et ipse quoque non ab alio quam a cellerario quærit quod habuerit opus, eaque nunquam caret opera ut quod infirmis ad refectionem est præparandum, tempestive præparetur. Nam si conventus duabus vicibus comedit, tunc qui in lecto non jacuerint, non omittunt ad ma-

jorem missam interesse usque dum Evangelium sit lectum; recedunt ad S. Mariam ut cantent sextam, nec ulterius ex more prandere morantur. At si conventus usque ad nonam jejunaverit, ipsi post capitulum, vel si capitulum est ante tertiam, ut ab Idibus Septembris usque ad Kal. Octobris, post tertiam statim cantant sextam, et reficiunt. Ergo quicumque carnem comederint, ad prandium tria habent fercula, ad cœnam unum; et ad cœnam quidem accedere omni tempore sic accelerant ut non sit necesse ulla vice supersedere collationem; qui absque comestione carnis tamen morantur in domo infirmorum, nec sunt hujus valetudinis ut cum aliis in refectorio comedere possint, eisdem quoque reficiunt momenti. In Quadragesima vero omnes infirmi post nonam statim cantant vespere et cætera quæ sequuntur, et sine mora accedunt ad mensam. Extra Quadragesimam si evenerit generale jejunium, ut in Quatuor Temporibus, iterum post missæ majoris Evangelium cantant nonam et reficiunt. Tales sunt aliquando infirmi qui per annum integrum vel amplius non exeunt de infirmaria; et his, si tantum valuerint, conceditur ut mane se deant in conventu, et ad matutinas missam offerant, veniant in capitulum, et ad collationem, et tamen comedant cum aliis infirmis. Si vero manifeste talis est alienjus fratris infirmitas quæ non multum impedit virtutem jejunandi, ut est, verbi gratia, luminis amissio, et orbitas oculorum, conventu semel comedente, ipse quoque semel comedere non prohibetur.

Sed, ut adhuc redierim ad ipsum infirmarium, ad nocturnos factis orationibus accipit absconsam, et circuit lecta omnium infirmorum, ut cognoscat, si quis eorum nondum surrexit, propter quid remanserit. Ad eum quoque pertinet ut, si quis de lecto surgere non potest, summo diluculo cum cellerario veniat (sicut et in alio loco jam præmissi), ut cum eo concordet quod præparetur ad ejus recreationem. Ad horam competentem accurrit ad coquinam officii sui, ut cocum faciat quæ præparanda sunt præparare. Ad horam competentem invitat infirmos ad reficiendum, fercula quæ apponenda sunt ipse apponit: quidquid non comederint, si est hujusmodi quantitatis, ipse non reponit; habet enim armariolum in quo talia recondit, et adhuc candelas, et poma; raroque aut nunquam defuerint in eo piper, cinnamomum, gingibrum, aliæque radices quæ sunt salubres, ut sit semper in promptu quod valeat infirmo, fortassis ut aliquando contigerit subita passione percusso, vel, si expedit, ut pigmentum ei conficiatur. Camerarius enim non invitus præbet infirmario hujusmodi facultatem. Famulis autem qui infirmis obsequuntur, de reliquiis ciborum pitantiam impendit, de reliquo reddit granatario panem, et cellerario carnem; aut si quid est tale quod infirmis honeste possit redhiberi, eis servat. Nunquam horam omittit regularem absque licentia, nisi forte dominus abbas vel prior sint in infirmaria; si propter eos omiserit, hoc non notatur. Post eum:

pletorium apportat aquam benedictam, et aspergit A per omnia lecta infirmorum. Et cum hora fuerit ut omnes jam se debeant collocasse, cum absconsa diligenter necessarias perlustrat.

#### CAPUT XXVI.

##### *De famulis ad domum infirmorum pertinentibus.*

Famulorum qui ad domum infirmorum pertinent, quia superius memini, ut de his quoque magis aliquantulum dicam, tressunt ex more; duo qui coram eis dormiant et ad mensam seruiant. Qui et hujus sunt disciplinæ ut, quandiu comedunt infirmi, nunquam coram eis sedeant aut consistent, ne forte audiant si quis eorum tale quid dixerit, ut sunt homines inter comedendum, quod non expedit a famulis sciri vel per eos propalari. Quisquis illorum foris stat procul, aut sedet, et, cum opus fuerit, a B quolibet infirmo cum sonitu vocatur. Cum fecerit propter quod vocatus est, rursus celeriter exit. Tertius famulus ad hoc est maxime deputatus, ut lavet pannos ad cocturas omnium, ut aiunt, fratrum coctorum necessarias, focum faciat, et aquam calefaciat qua scutellæ sunt lavandæ. Omnes autem aliquando pariter, aliquando vicissim pergunt adsilvam, incidunt ligna; cum uno asino afferuntur, ut infirmi, cum voluerint, focum habere possint, et ad hoc solum asinus optimus semper est a granatario pascendus, nec alius famulus minat eum quam unus de supradictis.

#### CAPUT XXVII.

##### *De infirmis.*

Frater qui incœperit ita infirmari ut conventum tenere non possit, petit veniam in capitulo, et monstrat quod sit infirmus. Jubetur foris chorum stare, ut pro voto suo possit sedere, et cellerarius curat ut in refectorio non absque pitantia eum dimittat. Cum ita biduum vel triduum transierit, si non erit melior ejus valetudo, invitat eum prior ad domum infirmorum. Secundo die vel tertio, si necdum etiam aliquantulum convaluit, rursus prior ad horam prandii eum invisit, carnem facit apportari, præcipit ut comedat. Ab ea vice nusquam absque baculo incedit, et nisi caput capello coopertum. Ad utramque missam matutinalem et majorem venit ad ecclesiam, quanquam ad majorem non nisi usque post Evangelium intersit. Si in capitulum non intrat, tamen quod in capitulo legitur auscultat, scilicet sententiam regulæ, vel de Evangelio, et ad collationem. Si conventum fuerit ut agatur de negligentiis fratrum, ad hoc audiendum non debet esse curiosus. Mox enim de ostio recedit ubi accubans auscultatur; silet tamen ex more usque dum capitulum sit peractum. Priusquam sedeat ad mensam, lavat manus ad lavatorium infirmorum. Inter comedendum, si non est indictum sibi silentium ex toto, ut in refectorio, tamen nec licentiam multiloquii habet. Post prandium quoque non licet ei vacare loquacitati; sed continuo se ponit in lectum, aut si est eo tempore quo fratres non meridianur, tunc, si

maluerit, vadit ad capellam S. Mariæ: ubi rursus post cœnam sedet aut jacet, quando Fratres in claustro sederint ad lectionem. Circatores autem frequenter visitant domum infirmorum, et diligenter explorant quomodo ipsi se habeant infirmi. Et iterum infirmarius si quam viderit negligentiam, maxime in loquacitate, reclamat in capitulo. Prior autem de capitulo mittit ad eos, et ipse postmodum venit semel ad eos, et secundo castigans; talisqu infirmus esse potest ut, si non emendaverit, aliquando etiam virgam experiatur. Verum qui ita convaluerit ut redire possit ad conventum, redeuntis licentiam quærit a priori. Unguntur calcei ejus diurnales, et sequenti die induit eos rediturus. Cum primo signum pulsatur ad primam, vel si est eo tempore eaque die qua tertia cantatur ante capitulum, stat prope ostium ad S. Mariam, et pueros præstolatur: quos cum viderit transeuntes, sequitur eos in ecclesiam, et ita se coadunat conventui. Cum venerit in capitulum, et post lectionem prior jusserit ut de ordine loquantur, statim surgit, et veniam petens, ita persequitur: *In domo eram infirmorum, ordinem nostram, ut debui, non ita custodiri.* Et prior respondet: *Deus indulgeat vobis.* Inclinat altissime contra priorem, contra dextram et sinistram, et ei similiter a singulis partibus inclinatur; tunc in loco pœnitentiæ injungit illi ut cœnet septem psalmos, vel si nescit, septem. Orationem Dominicam. Si quis est adeo infirmus, in ipso Adventu Domini, seu in Septuagesima, non C permittitur a carne abstinere. Et quodcumque convaluerit, citius sit in media Quadragesima, vel in Ramis palmarum, petit veniam in capitulo, sicut fieri solet pro comestione carnis.

#### CAPUT XXVIII.

##### *De unctione cujusque fratris.*

Frater qui se infirmitate ingravescente senserit in proximo ab hoc sæculo migraturum, de omni conscientia sua domno abbati, vel priori confitetur, et rogat ut oleo infirmorum unguatur. Adducunt eum prius in capitulum duo fratres inter manus, si est adeo infirmus, et petit veniam, reumque se de multis negligentis contra Deum, et contra illos confitetur. Imprecatur ei prior absolutionem, cunctis D respondentibus, *Amen*, et ipse eis similiter. Reducitur, et collocatur in lecto tali submisso, ubi fratres possint undique circumstare. Post capitulum sacerdos hebdomadarius indutus alba et stola, procedit cum oleo infirmorum, cum aqua benedicta, cum cruce et cum duobus cereis in candelabris, et conventus sequitur; L psalmo imposito, dicenda est primo hæc collecta a sacerdote: *Omnipotens sempiterne Deus, qui per B. apostolum tuum dixisti: Infirmatur quis in vobis*, etc. Imponuntur VII psalmi cum istis antiphonis, *Sana me, Domine, quoniam*, etc. Psal. *Domine, ne in furore tuo*. Antiphona, *Erat quidam regulus*; psal. *Beati quorum*; antiph. *Domine, puer meus*; psal. *Domine, ne in furore*; antiph. *Cor cor*

tritum; psal. *Miserere*; antiph. *Domine, descende*; A et psal. *Domine, exaudi*; antiph. *Domine non sum dignus*; psal. *De profundis*; ant. *Cum sol autem occidisset*; psal. *Domine, exaudi*. Interim sacerdos hoc modo facit unctionem, pollicem oleo illinit, et cum pollice signum crucis imprimit super utrumque oculum ita dicendo : *Per istam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid peccasti per visum*. Item, super utramque aurem, *Per auditum*; super utraque labia, *Per gustum*; super nasum, *Per odoratum*; super manus, *Per tactum* (et sacerdotes extrinsecus); super pedes, *Per incessum*; de subtus super inguines, *Per ardorem libidinis*. Lavat manus; et lavatio non nisi in loco mundo et abdito solet effundi. Tunc si infirmus non communicatur, sacerdos ipse subiungit has omnes B collectas, his versibus præmissis : *Salvum fac, etc. Mitte ei, etc. Nihil proficiat, etc. Esto ei, etc. Orat. Deus, qui famulo tuo Ezechiæ, etc. Respice, Domine, famulum tuum in, etc. Alia, Deus, qui facturæ tuæ, etc. Deus, qui humano generi, etc. Virtutum celestium Deus, etc. Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui fragilitatem, etc. Exaudi, Domine, preces nostras, etc. Præveniat hunc famulum, etc. Domine Deus noster, qui offensionem nostram, etc. Adesto, Domine, supplicationibus, etc. Præsta, quæsumus, Domine, huic famulo tuo, etc. Deus humani generis, etc.* Si autem communionem sacram percepturus est, tunc ab alio dicuntur præfatæ collectæ; et ipse interim sacerdos, cruce et aqua benedicta remanentibus, redit cum geminis candelabris ad ecclesiam, ut corpus Domini apportet; quod accepturus prius veniam petit, et prius incensat, frangit, et partem quam allaturus est, super calicem tenet, et tam ipse calix, quam manus sacerdotis, linteolo candidissimo cooperitur. Quicumque illi obviaverint, veniam petunt. Interea curatur ut infirmi bucca lavetur, recepturi ipsum corpus Domini, quod recipit vino intinctum; quo epotato, elibit quoque ablu-tionem calicis, et secundo ablu-tionem digitorum sacerdotis, et adhuc tertio calicis. Adhibetur illi crux ut eam osculetur; osculatur etiam, quasi ultimum vale facturus, primo sacerdotem, deinde omnes fratres, ipsos quoque pueros. Redit conventus rursus imposito L Psalmo.

#### CAPUT XXIX.

*Quid agendum est in fine exitus.*

Postquam autem frater ad huiusmodi venerit infirmitatem, providetur ei unus famulus, qui non habet aliud facere, nisi ut obsequatur infirmo. Sed et in nocte famuli qui sunt in domo infirmorum, omnes diligenter excubant, ne obitus ejus improvisus possit evenire. Crux est contra faciem ejus affixa, et lumen cerei usque ad clarum diem non defuerit. Si quis frater est ita religiosus cui hoc pro singulari libuerit affectu ut ipse quoque remaneat excubans cum infirmo, libenter ei acquiescitur a priore, maxime si est huiusmodi qui infirmo horas cantet regulares,

et venienti ad extrema legat passiones. Famuli autem qui sunt in talibus multum exercitati, multumque periti, cum viderint jam ejus exitus horam imminere, cilicium expandunt, cinerem desuper aspergunt, et infirmum de lecto levatum in cilicium submitunt; ab uno eorum percussit tabula contra ostium claustrii crebra et quasi continua percussione. Quod cum signum sit obituri, illico ut auditum fuerit, fratres omnes accurrunt; nam quamvis homini nostri ordinis omnino sit prohibitum ut ulius rei gratia gravem et temperatum incessum aliquando excedat, tamen ad morientem et ad incendium etiam præceptum ut currat. Sed si hæc tabulæ percussio evenerit vel quando alterutra missa, vel quando regularis hora cantatur, quotquot stant foris chorum accurrunt, qui in choro, minime, nisi quibus prior innuerit, et obedientiarum qui ad exsequias aliquid sunt facturi. Quod si in refectorio adhuc sedent, et lectio necdum est finita, iidem quoque prostrant, quanquam, defuncti corpore lavato, et in ecclesiam deportato, denuo sit illuc redeundum, ut lectio finiatur, et psalmus consuetus cantetur. Accurrentes autem cantant et recantant majorum Symbolum fidei, ut fraterna fides suffragium conferat migraturo. Sed si exitus ejus tardior aliquantulum fuerit, agenda est ipso domino abbate vel priore pronuntiante litania; et unicuique nomini sanctorum subjungendum est, *Ora pro eo*. Est autem prolonganda, prout permiserit temporis ratio, et secundum quod in causa migratori prospici potuerit vel æstimari. C Finitis vero sanctorum nominibus confestim subinfertur : *Propitius esto, Parce ei, Domine. Propitius, etc. Libera, etc. De gladio maligno, Libera eum, Domine. A morte perpetua, Libera, etc. A pondere peccatorum, Libera, etc. A tetra caligine, Libera, etc. Per crucem tuam, Libera, etc. Per intercessionem omnium sanctorum, Libera, etc. Peccatores, Te rogamus, audi nos. Ut iracundiæ tuæ flagella ab eo amoveas, Te rog. Ut spiritum ejus a loco angustiae liberaes, Te rog. Ut cum fiducia diem judicii expectet, Te rog. Ut eum in numero placentium tibi recenseas, Te rog. Ut eum a numero discerni facias malorum, Te rog. Ut eum in regione vivorum æternis gaudiis soveri jubeas, Te rog. Ut eum præmia æternæ vitæ adipisci facias, Te rog. Ut eum a mortifero vastatore defendere digneris, Te rog. Agnus, etc. Parce. Agnus. Dona ei requiem. Agnus. Miserere ejus. Quod si necdum finivit, conventus recedit, et aliquanti qui remanent Psalterium incipiunt. Cum autem jam cum non dubitaverint obiisse, dicuntur a sacerdote hæc collectæ : *Piæ recordationis affectu, fratres. Alia, Deus cui omnia vivunt. Suscipe, Domine, animam servi tui*. Conventus exiens ut consistat ante capellam S. Mariæ, cantat vespas pro defunctis, officium et matut. non alia collecta quam ea sola, semper sequente : *Omnipotens sempiternus Deus*. Et si frater obierit interim dum conventus est ad regularem horam, vel ad missam, postea non ita currendo*

venit, sed moderato incessu, et cantando vesp. defunctorum.

Mox autem ut obierit, ultro procurant conversi ut pulsent omnia signa, et prolixè, ut apportent adhuc aliam crucem, et rursus aquam benedictam, candelabra et thuribulum; quæ cum fuerint apportata, incenso super defunctum facto aspergitur etiam aqua benedicta. Post modicum, simul cum ipsis quæ apportata sunt effertur in atriolam ubi lavatur. Sed eum nec portant, nec lavant, nec in sepulcrum ponunt alii fratres quam qui ejus sunt similes vel in ordine vel sine ordine. Ad infirmarium pertinet aquam calidam providere; ad camerarium ea quibus est induendus. Ponitur super tabulam ad hoc solum destinatam, nudatur, lavatur a vertice usque ad plantam pedis. Sola verenda veteri stamineo sunt cooperta. Vestitur stamineo, cuculla, caligis nocturnalibus, et sudario quod est de eodem panno de quo est stamineum, sicut et caligæ, quæ et longiores sunt quam alix caligæ, nec in extremitate patulæ sunt consutæ. Capellam cucullæ desuper faciem ex utraque parte consuitur contra pectus, super quod etiam manus supra cucullam complantur, ipsaque cuculla per loca consuendo ita constringitur, ut in nulla parte sit laxa. Item nocturnalia consuuntur ad invicem. Inter lavandum lavatores quotquot sciunt psalmos, non cessant a psalmodia, et sacerdos dicit hanc collectam: *Suscipe, Domine, animam servi tui.* Postquam vestitus fuerit, incensum, quod interim semper erat continuum, mittitur super eum, et aspersus aqua benedicta ponitur in feretrum, et desuper operitorium levatur, portatur usque ad ostium contra conventum; qui cum venerit ad finem alicujus psalmi, hoc prior observat, et percutit tabulam semel tantum. Dimissa psalmodia, ab omnibus inclinatis dicitur Oratio Dominica, et prior, *Et ne nos inducas*, etc. *A porta inferi.* Orat. *Deus vitæ dator*, etc. Alia, *Deus, qui humanarum animarum æternus amator es.* Imponitur respons. *Subvenite.* Item, *Heu mihi*, etc. In processione crucem sequuntur pueri, postea priores, postea conversi, et defuncti portitores novissimi, ipseque defunctus ante altare S. Mariæ collocatur, usque dum pro eo hæc collecta dicatur, *Deus, veniæ largitor.* Rursus imposito resp. *Ne recorderis*, et postea, *Peccantem me quotidie*, et pulsatione omnium signorum jam incæpta, portatur in ecclesiam majorem, ponitur super formas. Crux cum candelabris ad caput ejus affigitur. Ab illa hora, quousque portetur ad sepulcrum, non omittitur absque psalmodia, nisi missa generalis aut hora regularis cantetur; ad quam cum primum pulsatur signum, cessat psalmodia, præter ad solos nocturnos, tunc tenetur usque ad introitum puerorum. Quando conventus est in capitulo, vel in refectorio, prior præcipit aliquantis fratribus remanere. Si est tempus quo fratres circa medium diem dormire solent, illo die non dormiunt. Et defunctus si aliquantulum prius obiit quam sonitus in dormitorio fieret, ipso die

A sepelitur; alias minime. Et nox alia in tres vigiliis est divisa, quarum primam chorus agit dexter, secundam sinister, novissimam post matutinas pueri cum magistris. Si est nox hiemalis, ut a Kalendis Octob. usque ad Cœnam Domini, ad unamquamque vigiliam Psalterium ex toto est dicendum, vesperi off. et mat. laudes pro defunctis, addito semper *Verba mea.* At si est æstiva, tunc de Psalterio non nisi centum psal. sunt dicendi. Et si post completorium obitus fratris contigerit, Psalterium non est incipiendum, nisi prius ex toto sint expleta, postea quam frater obiit, et vesp. pro defunctis, et off. et matut. laud. et *Verba mea.* Missa matut. cantatur pro eo, ad quam omnes ut offerant debent interesse. Diaconus postquam incensaverit altaria, incensat et defunctum. Sepulcrum cum factum fuerit, dicenda est hæc collecta super illud: *Deus, qui fundasti.* Majore missa finita, vel si est Quadragesima, scilla ad vesp. pulsata, et oratione vesp. præmissa, prior unum de majoribus signis aliquantulum pulsat per tres vices. Conveniunt fratres, et ceræ per custodes ecclesiæ distribuuntur. Sacerdos defunctum sepulturus, indutus est alba et stola. Armarius adscito alio fratre incipit, *Kyrie, eleison, Christe, eleison, Kyrie*, etc. Ad quod cum omnes simul responderint, submitunt se inclines, et sacerdos absque salutatione dicit has collectas: *Non intres. Fac, quæsumus, Domine. Inclina, Domine.* Quibus interponitur resp. 1 *Induta est.* 2 *Scio, Domine.* 3 *Libera me, Domine.* Versus, etc. Toties quoque sacerdos incensat altare principale et corpus defuncti, imponitur antiph. *In Paradisum*, cum psal. cxvii. Hoc mutatur in processione, quod pueros sequantur novitii et conversi, et postea priores. Stant etiam in ecclesia S. Mariæ cum cereis infirmi. Conventus autem præveniens in cœmeterium, expandit se in modum coronæ, et inter sepeliendum ea psalmodia cum antiph. cantatur ab eo. antiph. *Aperite*; psal. *Confitemini*; antiph. *Ingrédia*; psal. *Quemadmodum*; ant. *Hæc requies*; ant. *Memento*; ant. *De terræ*; psal. *Domine, probasti me*; ant. *Non intres*; psal. *Domine, exaudi me*; ant. *Omnis spiritus*; psal. *Laudate*; ant. *Absolve, Domine*; cant. *Benedictus.* Sacerdos cum primum venerit ad sepulcrum, has dicit collectas: *Obsecramus misericordiam.* Alia, *Deus apud quem.* Sepulcrum et prius et posteaquam defunctum receperit, incensatur, et aqua benedicta aspergitur. Collocatur operculum ligneum super defunctum, et sacerdos primum pala mittens aliquantulum terræ super illum, subjungit has collectas: *Oremus: Fratres charissimi. Deus, qui justis supplicia. Debitum humani corporis. Temeritatis quidem.* Quibus factis recedit a sepulcro simul cum cruce, et procedit in medium cœmeterium, in quo stant pueri, qui versis ad orientem vultibus cantaverunt psalmos, sicut et totus conventus. Ibi sub silentio præmissa Oratione Dominica, subiungit: *Et ne nos inducas.* Vers. *Non intres.* Collect. *Tibi, Domine, commendamus.* Cereis extinctis sequitur psal. l. Rursus

cum Oratione Dominica vers. *A porta inferi*; collecta, *Deus, cujus miseratione*, facta inclinatione consueta, et vii psalmis impositis, redditur ita ut post pueros priores ea vice sint anteriores; et denique ordine cum pervenerint in chorum, prosternent se cum ipsis psalmis, quos sacerdos jam albam et stolam exutus claudit hac collecta, *Absolve, Domine, animam famuli tui*. Signa, quæ defunctum efferendo statim pulsari sunt inchoata, non prius omittunt quam sacerdos recesserit a sepulcro.

Ipsodie quo defunctus sepelitur, omnes sacerdotes cantant missam pro eo. In sequente autem die quidquid ad cœnam panis aut vini remanserit, ad eleemosynam pro eo datur. Inchoatur et septenarius ejus et tricenarius. Septenarius ita, ut per septem dies officium et missa cantetur a conventu pro eo generaliter. Tricenarius vero ita ut per triginta dies detur ad eleemosynam ejus præbenda plena cum fabis et generali; et psalmodia quæ dici solet post matut., et psalmus *Voce mea*, qui solet dici ad omnes horas; tunc pro eo dicatur et *Verba mea*, et xxx missas pro eo cantandas a sex sacerdotibus, priore incipiente, quorum unusquisque cum suas finierit in capitulo pronuntiat, ut alius incipiat in crastino, quod nunquam intermittitur pro qualibet festivitate, exceptis per annum quinque diebus, id est in Nativitate Domini, in ejus Resurrectione, et illis tribus diebus quæ eandem Dominicam resurrectionem antecedunt. Sua quoque vestimenta cum primum abluta esse potuerunt, omnia excepto coopertorio portantur in capitulum, ut fratribus, si opus habuerint, dividantur; et qui de eis quid acceperit, præcipitur a priore ut defuncti recordetur cum hujusmodi psalmodia, vel cum tot missis si est sacerdos, secundum quod tunc præcipienti videbitur. Coopertorium ideo non apportatur, nec ibi datur, quia id magis habent fratres pro misericordia, quam pro illa regulari constitutione, cujus nec meminit S. Benedictus. Finitis omnibus, rursus ei prior imprecatur absolutionem. Et de cætero, quoties venerit anniversarius ejus, iterum præbenda sua dabitur ad eleemosynam. Missa vero quæ tunc cantanda est pro illo, aliquando aliqua impeditur festivitate. Quæcunque tamen proxime cantantur pro defunctis, non minus pro illo, quam pro aliis cantantur, sed ea psalmodia, *Verba mea* non differtur.

### CAPUT XXX.

*Si quis obierit in aliqua cella.*

Frater qui ad aliquam cellam propriam missus, ibi obierit, ibi quoque habebit xxx missas, quarum supra memini. Et cum ad nos venerit brevis ejus depositionis, agitur pro eo officium, et missa signis omnibus pulsatis; et de reliquo utrinque, et ibi ubi sepultus est et apud nos agendus est eodem modo ejus septenarius, ejus tricenarius, et anniversarius ejus.

### CAPUT XXXI.

*Quid agatur pro quolibet fratre in singulis obedientiis.*

Ut autem fatear quod verum est, quid fiat in cellis nostris pro quolibet fratre qui apud nos vel alibi obierit, non facile dixerim, nisi quando brevis evenerit, agitur officium, et quicumque sacerdos est cantat missam pro eo, et qui non est sacerdos, quinquaginta psalmos, aut toties Orationem Dominicam. Tamen rara sunt loca illa in quibus præbenda non detur pro eo; nam et in quibusdam datur vii diebus, in quibusdam etiam xxx et semper in anniversario ejus; hoc totum dispositum est et ordinatum per domnum abbatem, secundum quod ipse cognovit possibilitatem et facultatem cujusque loci.

### CAPUT XXXII.

*De obitu domni abbatis.*

Super hæc omnia domno abbati ab hac vita decedenti ista sunt addenda. Deponendus in tumulum, vestitur omnibus sacerdotalibus vestimentis. Quatuor fratres qui cantant versus illorum trium responsoriorum, vestiti sunt cappis, et quatuor qui portabunt eum ad tumulum, albis. Per annum integrum addatur ad eleemosynam ejus præbenda, non solum apud nos, sed etiam in omnibus monasteriis et cellis nostris, et xxx missæ cantantur pro eo, si tanti sunt sacerdotes qui possint hoc explere. Ejus quoque anniversarius hoc modo agitur: Primo omnia signa pulsantur prolixius ad vespertas pro defunctis, qui ea vice cantantur in choro priusquam processio fiat ad S. Mariam. Item ad officium et ad missam, quæ et festive nec absque tractu a duobus cantando celebratur; ipso die habebunt fratres in refectorio generale piscium, si valet acquiri, et pigmentum, et duodecim pauperes in hospitali refectur, non solum pane et vino, sed etiam carne, si tamen est ea dies carnem comedendi; alias providetur quod tantumdem valet.

### CAPUT XXXIII.

*De eo qui in Quadragesima obierit, et sepeliendus est in xii lectionibus.*

Si quis fratrum in Quadragesima obierit, et in tali die est sepeliendus qui cum xii lectionibus fuerit sollemnis, pro illo post primam cantatur missa defunctorum, et cum tribus tantum collectis: *Omnipotens sempiternæ Deus. Deus, veniæ largitor. Fidelium, Deus*. Propter quod tamen nec illa missa de festivitate post tertiam, nec illa de jejunio post nonam remanebit; sed si in die Dominica sepultura evenerit, additur et quarta collecta, id est, *Sanctorum tuorum*. Item si quis sepeliendus est in quolibet die trium, qui proxime Pascha antecedunt, sepelitur absque missa pro defunctis in præsentia. Item qui sepeliendus est in Rogationibus, pro illo cantatur post primam missa defunctorum, et illa de Rogationibus post tertiam; ad quam etiam non offertur, nec pax recipitur, nisi ab uno. Item qui sepeliendus est eo die, quo non bene mutare possu-

mus rasuram, post capitalum statim percussa tabula sepelitur, quia quandam est insepultus, non licet in claustrum vel loqui vel aliud quid facere, nisi tantum psalmis ad exsequias vacare. Solus armarius tantum facit de scriptura, quod defuncti nomen scribit in Memoriali fratrum, et breves qui mittendi sunt pro eo per cellas.

Nonnullæ sunt congregationes non solum monachorum sed etiam clericorum, quæ habent societatem nostram et fraternitatem, ut cum Brevis eorum venerit ad nos de defuncto, vel ad illos noster, officium et missa geratur, et postea septenarius cum officiis et missis. Item sunt plerique fideles Christi, tam pauperes quam divites, qui, cum adducti in capitulum nostrum venerint, petunt ut ipsi quoque mereantur habere fraternitatem nostram. Annuitur, et cum libro eis datur, ut partem et communionem habeant de omnibus bonis quæ ullo modo sunt vel in orationibus vel in elemosynis, non solum apud nos, sed etiam in cunctis locis quæ nostri juris esse videntur. Pro his omnibus, quando sunt in hac temporali vita, specialiter cantatur

A per singulas horas psal. LXXVIII et ea collecta *Præ-tende, Domine, famulis*, etc. quoties ad majorem vel ad matutinalem missam dicitur, pro eis apponitur. Postquam autem obierint, ad missam et officium defunctorum ea collecta *Omnipotens sempiternus Deus, cui*, quando non est in ordine collectarum prima, illis proprie deputata est. Et similiter illæ inat. laudes pro defunctis, quæ post quamlibet diem XII lectionum solemnem in sequente nocte absque officio cantantur. Præterea quatuor vices in anno, id est, post primam Dominicam Quadragesimæ, post Natal. SS. apostolorum Petri et Pauli, post festivitatem Omnium Sanctorum, in quibus specialem eorum commemorationem facimus cum officio, cum missa, cum septenario, et tricenario, et præbendæ eodem modo quo solet agi pro quolibet absente fratre qui obierit in aliqua cellarum nostrarum. Quod cum satis manifeste relatum sit in superioribus, non est opus secundo referre. Et hoc est quod superadditur, quod duodecim pauperes reficiuntur; hoc minus agitur, quod non a singulis sacerdotibus missa cantatur.

ANNO DOMINI MLXXXVII.

# WILLELMUS CALCULUS

GEMMETICENSIS MONACHUS.

## NOTITIA HISTORICA.

(FABRIC., *Bibliotheca mediæ et infimæ Latinitatis*, tom. III, pag. 147.)

Willelmus Calculus, Northmannus, cœnobita sive monachus Gemmeticensis ord. S. Bened., scripsit *Historiæ Northmannorum libros octo* (1), quorum primis quatuor Dudonis Historiam De moribus et actis primorum Northmanniæ ducum misit in compendium; libro quinto, sexto, septimoque a Richardi I obitu, sive ab anno 996, eandem continuavit usque ad Angliam a Willelmo I Conquæstore an. 1066 subactam, atque hos septem libros, eidem dedicavit Willelmo, quem *orthodoxum summi Regis nutu Anglorum regem* appellat. Deinde aliquot annis interjectis, præter clausulam libri VII, de Willelmi I obitu, qui in an. 1087 incidit, adjunxit librum octavum de actibus fratrum Willelmi II regis Anglorum, Roberti ducis Northmannorum, et Henrici I regis Anglorum Northmannorumque ducis, atque de initio regni Stephani, qui an. 1135 Henrico successit. (2) Proderunt in Wil. Cambdeni Anglicar. Northmannicar. et Cambricarum rerum Scriptoribus, Francof. 1602, fol., pag. 604, 691, atque ex duobus codicibus mss. castigatioribus in Northmannicis Andree Du Chesne, Paris, 1619, fol., pag. 215, 317. Codex ms. qui fuit in biblioth. Hobendorfiana, III, pag. 246, jam perlatus est cum aliis illius thesauri librarii cimeliis in bibliothecam Cæsaream.

(1) Ita in Andree Du Chesne editione, quæ octo libris distinguitur. Nam in Cambdeniana septem libri sunt, duobus, nempe tertio et quarto, bis pro tertio numeratis. Itaque et septem computant Vosius, pag. 405; Oudinus tom II, pag. 4112, aliique.

(2) Sed de Gestis Henrici I Anglorum regis et Willelmi, utrum ab illo quoque post obitum Willelmi I, adjecta sint, an ab alio potius conscripta monacho qui libri septimi auctor sit, dubium movet epistola quam operi suo Willelmus præfixit ad Wil-

helmum I, et multo magis Ordericus Vitalis. Hic enim ipsum post Senlaccium certamen narrationem suam terminasse scribit omnino his verbis: *Willelmus quoque cognomento Calculus, Gemmeticensis monachus, Dudonis materiam subtiliter replicavit, facete abbreviavit et successorum actus usque ad subjectionem Angliæ adjecit. Post certamen Senlaccium, narrationem suam consummavit, Willelmoque regi subtilissimo sue gentis obtulit. OUDIN.*